

Public and Private International Law Bulletin

Başvuru: 30.03.2023
Revizyon Talebi: 05.10.2023
Son Revizyon: 29.10.2023
Kabul: 24.11.2023
Online Yayın: 15.12.2023

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Doğum Anında Vatandaşlığın Kazanılmasında *Ius Soli* Esası

Ius Soli Basis in the Acquisition of Nationality by Birth

Hande Ünsal *

Öz

Vatandaşlık bireyler bakımından, “hak”, “genellik” ve “eşitlik” mülahazalarıyla gündeme gelirken, devletler bakımından, “hükmedilecek topluluğu” belirleme yetkisi nedeniyle egemenliğin önemli bir vechesi olarak ortaya çıkmıştır. Göç hareketlerindeki artışlara koşut olarak, devletler, vatandaşlığın sonradan kazanılmasına ilişkin imkanları genişletmektedirler. Buna rağmen vatandaşlıklarını doğum anında kazanan kişiler, halen dünya nüfusunun ağırlıklı bir kısmını oluşturmaktadır. Bu nedenle doğum yoluyla vatandaşlığın kazanılması konusunda benimsenen ilke ve usuller hem bireyler hem de devletler bakımından büyük önem taşımaktadır. Doğumla vatandaşlığın kazandırılması hususunda başvuru olan iki temel esas *ius sanguinis* (soybağı esası, kan esası) veya *ius soli* (doğum yeri esası, toprak esası)’dır. Çalışmanın konusunu oluşturan *ius soli* esası kapsamında çocukla devletin bağının kurulmasında “doğum yeri” belirleyici unsur olmaktadır. *Ius soli*’nin geleneksel kullanımında bir devletin ülkesinde doğmuş olmak o devlet vatandaşlığının kazanılması için yeterli olmaktadır. Bununla birlikte, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde *ius soli*, giderek yaygınlaşan bir şekilde, vatansızlığı önleme ve ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlere vatandaşlık kazandırma işlevini de üstlenecek şekilde kullanılmaya başlamıştır. *Ius soli*’nin vatansızlığı önleyici işlevinde, ülkede doğmuş ve ana-babasına bağlı olarak herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanamayan çocuklara ve/veya ülkede bulunmuş çocuklara o ülke devletin vatandaşlığının doğumla izafesi sağlanmaktadır. *Ius soli*’nin görece yeni bir kullanımı olan ikinci/üçüncü kuşak göçmenlere doğum anından itibaren vatandaşlık izafesini sağlayıcı işlevinde ise çocuğun ülkede doğmuş olmasının yanı sıra ana/babasına ilişkin bazı koşullar da aranmaktadır. Çalışma temel olarak *ius soli*’nin anılan bu üç işlevinin incelenmesi amacıyla hizmet etmektedir. Bu bağlamda uygulamada ortaya çıkan ve çıkması muhtemel sorunlar, uluslararası ve ulusal hukuklardaki düzenlemeler ve dünya çapındaki genel eğilimlerle birlikte inceleme konusu yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Vatandaşlık, *ius soli*, *ius sanguinis*, Çocuk, Vatansızlık, Doğum, Ülke, Gemide doğum, Bulunmuş çocuk, Yaş sınırı

Abstract

People who gained citizenship at birth continue to make up a predominant part of the global population. Therefore, the principles and procedures for the acquisition of nationality by birth are critical for both individuals and states. The two fundamental principles for acquiring nationality by birth are *ius sanguinis* (descent, lineage, and blood basis) or *ius soli* (birthplace and soil basis). In the traditional sense of *ius soli*, being born on the territory of a state is sufficient to acquire the nationality of that state. However, in the post-World War II period, *ius soli* became increasingly engaged in preventing statelessness and attributing nationality to second- and third-generation immigrants. Regarding the “statelessness preventive function” of *ius soli*, children who cannot acquire the nationality of any state due to their parents and/or who have been “found” in the country are given the nationality of their birth place. In the use of *ius soli* for the attribution of nationality to second- or third-generation immigrants by birth, some conditions regarding the mother/father are sought in addition to the fact that the child was born in that state’s territory. The study’s primary goal is to investigate these three applications of *ius soli*. In this context, problems that have arisen or may arise in practice are examined alongside regulations in international and national laws and general global trends.

Keywords

Nationality, *ius soli*, *ius sanguinis*, Child, Statelessness, Birth, territory, Birth on a ship, Foundling, Age limitation

* Sorumlu Yazar: Hande ÜNSAL (Dr. Öğr. Üyesi), İzmir Bakırçay Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye. E-posta: hande.unsal@bakircay.edu.tr ORCID: 0000-0002-7841-9157

Atf: Unsal H, “Doğum Anında Vatandaşlığın Kazanılmasında *Ius Soli* Esası” (2023) 43(2) PPIL 517. <https://doi.org/10.26650/ppil.2023.43.2.1273295>

Extended Summary

In parallel with the increase in cross-border mobility, states are expanding the possibilities for naturalization. Nevertheless, people who acquired their nationality by birth still constitute a predominant part of the world's population. In other words, the person's will does not play a role in the nationality acquired by birth. Despite this, nationality significantly impacts a person's flow of life. However, a person can be born without the nationality of any state, that is, become stateless. The statelessness status, which has negative consequences for the child who requires state services during his/her developmental period, can also have a negative impact on his/her adulthood. Therefore, we can argue that the provisions of the nationality laws regarding the acquisition of nationality by birth play an important role in an individual's life course.

According to the established rule of international law, each state is free to choose who its nationals will be. Two basic principles, namely *ius sanguinis* and *ius soli*, have long been engaged to attribute nationality by birth. However, as the practices reveal, adhering solely to one of these principles in nationality laws may lead to situations such as the child having a different nationality from her/his parents or being stateless. As a result, nationality laws generally use one of these principles as the primary foundation and the other as a complementary one. In this context, using *ius soli* as a supplement has become very common for children who cannot acquire the nationality of any state because of their parents. In addition, *ius soli* has become an established provision of international agreements on preventing or reducing statelessness. Although the widespread use of *ius soli* has not been sufficient to eliminate the statelessness by birth, its adoption plays a crucial role in reducing the number of statelessness status for children who cannot acquire nationality relying on their parents.

The complementary use of *ius soli* is also utilized to cover children who have been "found" in the territory of the state in question. The birth in the territory of that state is a *sine qua non* condition for attribution of nationality *via ius soli*. However, in many cases, definitive birthplace proof is impossible for foundlings. For this reason, additional provisions (presumption of birth in the state's territory) stating that the foundling to be considered "born in the country" are an important part of international agreements and nationality laws. However, these regulations may differ significantly from one another. These distinctions are particularly relevant to the proof of the presumption of birth in the country and the age of the foundling. Nevertheless, the wordings of the presumption of being born in the country are sometimes criticized for causing the person to ambiguity and damaging the principles of legal security and continuity of nationality.

In contrast, one can say that the basis that a state has preferred may change over time. States enacts nationality laws to determine the community of people affiliated

to them and approaches in defining this community may change. For example, states that encourage migration due to population decrease may accept *ius soli* to allow the children of immigrants to integrate into society more quickly, but if they want to control migration flows over time, they may abandon or restrict the use of *ius soli* in favor of the *ius sanguinis* basis. Furthermore, the states' approaches to these two bases are affected not only by their policies but also by the general developments in the world. The *ius soli* basis, which was once associated with the feudal regime and accepted as a reactionary method due to its connection with the land, is now described as a "liberal" method because it allows children to acquire a nationality independent of their parents' nationality. Especially in the last century, in parallel with the increase in cross-border movements and migration flows, *ius soli* is considered advantageous in terms of providing nationality to second- or third-generation migrants by birth, thus serving more effectively for the child's acceptance as a member of society.

Hence a relatively new use of *ius soli*, which could also be referred to as "new generation *ius soli*," become widespread, especially in the last 30 years. In this use of *ius soli*, nationality is attributed to the child born in the country in certain conditions. These conditions are frequently related to the parents, such as having a permanent residence permit or having lived in the country for a certain period. In terms of nationality laws, the use of "new generation *ius soli*" reveals progressive and inclusive practices. Thus, the laws that include such provisions are qualified as "liberal citizenship laws." However, it should not be ignored that for a nationality law to be called "liberal," the other law provisions in question, such as dual nationality provisions, should also be considered.

There are also criticisms of using the *ius soli*, particularly the traditional use of the *ius soli*. The critics focus on the fact that *ius soli* encourages "birth tourism," causing the child to acquire the nationality of a state other than the one into which he or she will eventually integrate. As a result, states with more developed social state aspects find the use of *ius sanguinis* over the use of *ius soli* to keep the population they are responsible for under control.

The study is divided into four chapters: The first chapter, titled "An Overview of the Concept of Nationality and Acquisition of Nationality by Birth" examines the function of the concept of nationality, its place in social life, and its significance to the individual before discussing methods of acquiring nationality at birth. The goal of the first chapter is to sketch out the theoretical framework. The second chapter of the study, titled "Historical Overview of the Development and Applications of the *Ius Soli* Basis," examines the emergence and development of the *ius soli* and its changes, as well as the pros and cons of this basis. The third chapter is titled "The Basic Element of the *Ius Soli*: Territory." The indispensable condition for attribution of nationality on

ius soli basis is the birth of the person in question on the territory of the state whose nationality is in question. However, the term “territory” could be interpreted differently in practice. Within the scope of the chapter, the concept of territory will be examined with examples from national laws and practice. The fourth and last chapter of the study is called the “Usages of *Ius Soli*.” It examines three different usage patterns of *ius soli* in depth. The study is completed with a conclusion that includes suggestions and a general evaluation.

Giriş

Antik dönemlerden bu yana toplumların gündemini meşgul eden vatandaşlık kavramı, özellikle modern devletin ortaya çıkışıyla bir dönüşüme uğramıştır¹. Kavramın “modern vatandaşlık” olarak da adlandırılan bu yeni formu, vatandaşlığa ilişkin süre gelen tartışmaları yeni bir mecraya taşımıştır. Zira, vatandaşlığın bu modern formunun hem bireyler hem de devletler üzerinde etkili yeni veçheleri bulunmaktadır. Modern vatandaşlık, bireyler bakımından, hak, genellik ve eşitlik mülahazalarıyla gündeme gelirken, devletler bakımından, “hükmedilecek topluluğu” belirleme yetkisi nedeniyle egemenliğin önemli bir veçhesi olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim, “topluluk” yani “ahali” uluslararası hukuk bakımından da bir devletin “devlet” olarak kabulünün temel gerekliliğidir². Günümüzde devletin bazı unsurları üzerinde tartışmalar bulunsa da “ahalinin” –ya da halkın veya insan topluluğunun- devleti devlet yapan unsurlardan biri olduğu üzerinde tartışma bulunmamaktadır³. Devlet, vatandaşlık bağı vasıtasıyla, hükmedeceği ve yükümlülükler getireceği insan topluluğunu belirlemekte, buna karşı birey, hangi haklara, ne kapsamda ehil olacağıının ve bu hakları hangi devlete karşı öne süreceğinin bilgisine sahip olmaktadır⁴. Şu hâlde vatandaşlık kavramı bir anlamda “haklara sahip olma hakkını” işaret etmektedir⁵ ve bu yönüyle, bir yandan talep edilirken diğer yandan esirgenen bir değer olması vesilesiyle bir çatışma alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Vatandaşlığa ilişkin tartışmalar yeni değildir⁶, ancak özellikle 20. yüzyıl itibarıyla konuya ilişkin tartışmaların yoğunlaştığı görülmektedir. Bu artışı tek bir sebebe bağlamak mümkün değilse de ana sebebinin sınırlar arası dolaşımda yaşanan hareketlilik⁷, özellikle de bireysel ve kitlesel göç hareketlerinde yaşanan artış olduğunu

1 Derek Heater, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi* (İmge Kitabevi 2007) 13.

2 Rona Aybay and Nimet Özbek, *Vatandaşlık Hukuku* (4th edn, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2015) 3; Vahit Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku* (13th edn, Savaş 2016) 1; Yılmaz Altuğ, *Devletler Özel Hukuku* (Çağlayan Kitapevi 1995) 33; Sandra Mantu, *Contingent Citizenship, The Law and Practice of Citizenship Deprivation in International, European and National Perspectives* (Brill Nijhoff, Leiden, 2015) 25.

3 Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri (II. Kitap)* (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları 1989) 7; Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I* (5th edn, Seçkin 2019) 205; Aybay and Özbek (n 2) 3; Doğan (n 2) 1; Altuğ (n 2) 33.

4 Aybay and Özbek (n 2) 4; Doğan (n 2) 1.

5 Hannah Arendt, *Origins of Totalitarianism* (Harcourt & Company, 1976) 297.

6 Ergin Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku* (27th edn, Filiz 2020) 5.

7 ibid 4.

söylemek yanlış olmayacaktır. Modern devletlerin temelini atan Westphalia sistemi⁸, devletlerin sınırlarının katı bir şekilde çizilmesi ilkesine dayanmaktadır. Devletin ülkesi gibi, ahalisinin de sabit olduğu varsayımına dayanan bu sistem, çağımızın insan nüfusunun hareketliliği karşısında bazı zorluklarla karşılaşmaktadır. Günümüzde çok sayıda insan doğduğu ve/veya vatandaşlığını taşıdığı ülkelerden farklı yerlerde göçmen⁹ olarak yaşamını sürdürmektedir. Pek çok durumda ise göçmenler, hayatlarının önemli bir kısmını yerleştikleri bu yeni ülkede geçirmektedir; dahası, göçmenlerin aileleri de bu ülkeleri kalıcı yerleşim yerleri olarak benimsemektedir¹⁰. Dolayısıyla göçün etkileri sadece göç eden bireyle sınırlı kalmayarak onların ailelerini, alt kuşaklarını ve daha geniş bir çerçeveden bakıldığında tüm toplumu etkilemektedir.

Göçmenlerin ve ailelerinin, buldukları ülke devletiyle daha zahmetsiz ve güvenli bir ilişki kurmalarında ve içinde yaşadıkları topluluklarla bağlantılarının güçlenmesinde, söz konusu devletin vatandaşlığını kazanmaları büyük önem taşımaktadır. Nitekim bu noktadan hareketle devletler mevzuatlarında an'asıl vatandaş olmayan kişilerin sonradan kendi vatandaşlığını kazanmasına olanak tanıyan düzenlemelere yer vermekte, hatta vatandaşlık düzenlemelerinin önemli bir kısmını vatandaşlığın sonradan kazanılmasına ilişkin kurallara ayırmaktadırlar. Ancak, bu kuralların varlığı kadar, mahiyeti de göçmenler bakımından büyük önem taşımaktadır. Vatandaşlığın kazanılması konusunda daha kolaylaştırıcı usuller belirleyen vatandaşlık kanunları "liberal" kanunlar olarak nitelendirilmektedirler. Bununla birlikte bir kanunun "liberal" olarak nitelendirilebilmesinde sırf vatandaşlığın sonradan kazanılmasına ilişkin hükümler değil, doğum yoluyla vatandaşlığın kazanılması konusunda benimsenen ilke ve usuller de belirleyici rol oynamaktadır. Çünkü, dünya genelinde halen vatandaşlığın

8 Westphalia sistemi, Westphalia Barış Anlaşması ile oluşturulan uluslararası ilişkiler düzenini ifade etmek üzere kullanılan terimdir. Lorasdağı'na göre, "Avrupa'da 30 Yıl Savaşları'nı sona erdiren Westphalia Barış Antlaşması (1648) ile sembolleşen yeni uluslararası ilişkiler düzenidir. Bu sistem, şehir-devleti ve imparatorluklardan oluşan dağınık siyasal örgütlenmeden ve feodal bağlılıklardan merkezi siyasal örgütlenme olarak ulus-devletlerin oluşturduğu modern devlet sistemine dayanır. Westphalia sisteminde Papa ve Kutsal Roma Germen İmparatorluğu arasında bölünmüş siyasal ve dinsel otorite yerini devletlerin toprağa dayalı merkezi otoritesine bırakmıştır. (...). Westphalia sisteminin uluslararası sistem açısından iki belirleyici özelliği vardır. Birincisi, belli bir toprakla sınırlanmış ve o toprak üzerinde meşru şiddet tekeline sahip tek egemen olan modern ulus-devlet sistemi ile kendi kaderlerini belirleme hakkına ve kendi toprakları üzerinde kendi otoriteleri dışında başka herhangi bir otoriteye bağlı olmayan devletlerin yasal eşitliğine ve aynı hak ve sorumluluklara dayalı uluslararası bir toplumun oluşmasıdır. Böylece egemenlik, devletlerin ilişkilerini belirleyen temel uluslararası ilişkiler doktrini haline gelmiştir. (..) 21. Yüzyılda başta küreselleşme süreçleri (..) ulus-devlet ve egemenliğiyle özdeşleştirilen Westphalia devlet sisteminin sorgulanmasına yol açmıştır." Berrin Koyuncu-Lorasdağı, 'Westphalia Sistemi' <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/westphalia_sistemi> Erişim Tarihi 20 Ocak 2023. Ayrıca bkz. Mantu (n 2) 25.

9 Türk Hukuku "göçmen" terimini İskân Kanunu kapsamında mefhum-u muhalifi üzerinden tanımlamaktadır. Buna göre göçmen Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olan yabancılardır. Bkz. İskân Kanunu, Kanun Numarası: 5543, Kabul Tarihi: 19.09.2006, RG 26.09.2006/26301 m. 4. Bununla birlikte hukuk alanı dışındaki yazında göçmen terimi daha geniş bir kapsamda kullanılmaktadır. Terimin uluslararası alanda üzerinde uzlaşma sağlanmış bir tanımlanmamaktadır. BM Uluslararası Göç Teşkilatı (*International Organization for Migration-IOM*) "göçmen" terimini, "bir ülke içinde veya dışında olmak üzere olağan yerleşim yerinden çeşitli nedenlerle, geçici süreli veya sürekli olarak ayrılan kişi" olarak tanımlamaktadır: IOM, *Glossary on International Migration* (International Organization for Migration, 2019) 132. Uluslararası literatürde ve uygulamada da göçmen teriminin bu tanıma uygun biçimde kullanıldığı görülmektedir. Metin kapsamında göçmen terimine, uluslararası alanda kullandığı anlamıyla yer verilecektir.

10 ILO'nun verdiği rakamlara göre Dünya çapındaki göçmen nüfusu 244 milyon kişidir. Bu rakam Dünya nüfusunun %3.3'üne denk gelmektedir: <<https://www.ilo.org/global/standards/subjects-covered-by-international-labour-standards/migrant-workers/lang--en/index.htm>> Erişim Tarihi 20 Ocak 2023.

en sık kazıldığı an doğum zamanıdır¹¹.

Doğumla vatandaşlığın kazandırılması hususunda başvuru iki temel esas *ius sanguinis* (soybağı esası, kan esası) veya *ius soli*¹² (doğum yeri esası, toprak esası)'dir¹³. Devletler bu ilkeler kapsamında kabul edilen ölçütlerden yola çıkarak bireylerin kendileriyle bir bağlantısı olduğunu varsaymaktadır. *Ius sanguinis* kapsamında devletle birey arasındaki bağlantıyı bireyin ana ve/veya babasının vatandaşlığı oluşturmaktadır. Yani *ius sanguinis* esasının kullanıldığı durumlarda kişi ana ve/veya babasından ötürü devletle bağlantılı kabul edilmekte ve o devletin vatandaşlığına hak kazanmakta, böylece bir anlamda ana ve/veya babasının vatandaşlığını takip etmiş olmaktadır¹⁴. *Ius sanguinis* esasında kural olarak doğum yeri önem taşımamaktadır; vatandaşlık izafesinde çocukla devlet arasında ana ve/veya babanın vatandaşlığı dışında herhangi bir bağlantı noktası aranmamaktadır¹⁵. Diğer usul olan *ius soli* ise çocuğun devletle bağının kurulmasında doğum yerini esas almaktadır. Bu durumda devletin ülkesinde doğmuş olmak o devlet vatandaşlığının kazanılması için yeterli olmaktadır¹⁶; ana ve/veya babanın vatandaşlığı çocuğa vatandaşlık izafesinde rol oynamamaktadır¹⁷.

- 11 Ayelet Shachar, *The Birthright Lottery* (Harvard University Press, 2009) 21; Costica Dumbrava, 'Kick off Contribution: Bloodlines and Belonging: Time to Abandon *Ius Sanguinis*?' in Costica Dumbrava ve Rainer Bauböck (eds), *Bloodlines and Belonging: Time to Abandon *Ius Sanguinis*?* (European University Institute 2015) 5; UNHCR, 'Guidelines on Statelessness No. 4: Ensuring Every Child's Right to Acquire a Nationality through Articles 1-4 of the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness' <<https://www.refworld.org/pdfid/50d460c72.pdf>> Erişim Tarihi 28 October 2023. Shachar, dünya üzerindeki her 100 kişiden 97'sinin vatandaşlığını doğum anında kazandığını ifade etmektedir: Shachar (n 11) 21.
- 12 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu (TVK) kapsamında bu esasları ifade etmek üzere sırasıyla "soy bağı esası" ve "doğum yeri esası" terimlerine başvurulmuştur (TVK m. 6). Bkz. Türk Vatandaşlığı Kanunu, Türk Vatandaşlığı Kanunu, Kanun Numarası: 5901, Kabul Tarihi: 29.5.2009, RG 12.6.2009/27256. Bununla birlikte, bu çalışma, vatandaşlığın doğum yeri esasına dayalı olarak kazanılmasına ilişkin dünya genelindeki eğilim ve düzenlemeleri incelemeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, metin kapsamında uluslararası yazınla uyum sağlamak adına "*ius soli*" teriminin kullanımına ağırlık verilmiş, ancak gerekli görülen yerlerde "doğum yeri esası" terimine başvurulmuştur.
- 13 Aybay and Özbek (n 2) 93; Nomer (n 6) 11; Mathias Bös, 'The Legal Construction of Membership: Nationality Law in Germany and the United States' (2000) <https://aei.pitt.edu/63702/1/PSGE_00_5.pdf> Erişim Tarihi 20 October 2023. Uygulamada bu iki ilkenin kullanılıyor olması, öğretilerdeki incelemelerin de *ius sanguinis* ve *ius soli* esasları üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu iki esas haricinde başvurulabilecek yeni bir yaklaşım ise Shachar tarafından önerilmiştir. Yazar'ın "*ius nexi*" olarak adlandırdığı bu yaklaşıma göre vatandaşlık izafesinde, *ius sanguinis* veya *ius soli* esaslarından ziyade, bireyin bir ülke ile bağlantısı (*connection*), o ülkeyle bahlılığı (*linkage*) ve o ülkeye kökenliği (*rootedness*) esas alınmalıdır. Yazar'ın önerisi, ana akım esaslara ilave bir seçenek sunan yegâne çalışmadır: Ayelet Shachar, 'Earned Citizenship: Property Lessons for Immigration Reform' (2010) (22) Yale Journal of Law & the Humanities 1, 6 vd. Shachar'ın bu önerisi uluslararası literatürde önemli yankı uyandırmış ve diğer çalışmalara da konu edilmiştir. Bkz. N. Benjamin Novogrodsky, 'The Use and Abuse of *Jus Nexi*' (2012) 7(2) Les ateliers de l'éthique / The Ethics Forum 50, 50-62; David Owen, 'On the Right to Have Nationality Rights: Statelessness, Citizenship and Human Rights' (2018) (65) Netherlands International Law Review 310, 310-314. Bununla birlikte Shachar, *ius nexi*'yi temel bir esas olarak değil *ius sanguinis* ve *ius soli* yanında işleyecek yardımcı bir ilke olarak önermektedir. İlkenin asıl hedefi *ius sanguinis* ve *ius soli*'nin geleneksel işleyişleri ile vatandaşlık çemberinin dışında kalan kişilerin bu alana dahil olmasını sağlamaktır. Bkz. Shachar (n 13) 1-47. *Ius nexi* hakkında bir çalışma için ayrıca bkz. F. Elif Çelik, 'Jus Nexi Vatandaşlık Esası' in Işıl Özkan and Kazım Sedat Sirmen (eds), *Uluslararası Hukukta Göç ve Vatandaşlık* (Yetkin Yayınları 2023) 69-105.
- 14 Nomer (n 6) 11; Doğan (n 2) 54.
- 15 *Ius sanguinis* esasının saf haliyle uygulamasında kişinin doğum yeri önem taşımaz. Ancak, bazı devletlerin vatandaşlık düzenlemelerinde *ius sanguinis* yoluyla kazandırılan vatandaşlık bakımından da çocuğun yurt içi veya yurt dışında doğması arasında bir ayrım gözetilerek farklı koşullar belirlenmektedir: UNHCR, 'Ensuring That No Child is Born Stateless' (2014) <<https://www.refworld.org/docid/58cfab014.html>> Erişim Tarihi 20 October 2023.
- 16 Nomer (n 6) 11.
- 17 *Ius soli* esasının saf haliyle uygulamasında kişinin ana ve/veya babasının vatandaşlığı önem taşımaz. Bununla birlikte, bazı devletler *ius soli* esasıyla vatandaşlık izafesinde, ana ve/veya babaya ilişkin bazı koşullar aramaktadırlar. Bu koşullar, ana ve/veya babanın ülke ile bağlantısını göstermeye yönelik koşullardır. Bu tür düzenlemeler genellikle göçmen kişilerin çocuklarının yerleşik oldukları ülke devletlerinin vatandaşlığını kazanmasını sağlamaya yönelik olarak kullanılmaktadırlar. Konu, çalışmanın "*Ius Soli*'nin Kullanım Biçimleri" başlıklı IV. Bölümü altında ay ayrıntılı olarak incelenmektedir.

Devletler doğumla vatandaşlığın kazandırılmasında hangi esası benimseyeceklerini, siyasi tercihleri ve nüfus politikaları doğrultusunda belirlemektedirler. Bununla birlikte bu esaslardan münhasıran birinin kabul edilmesinin çocuğun vatansız kalması ya da ana-babasıyla ayrı tâbiyette olması gibi çeşitli olumsuz sonuçları olabilmektedir. Bu nedenle vatandaşlık düzenlemelerindeki temel eğilim bu iki usulden birinin ana, diğerinin ise tamamlayıcı esas olarak benimsenmesidir; bu şekilde münhasıran tek esasın benimsenmesinden doğan sakıncaları bertaraf edilmektedir.

Türk Vatandaşlık Hukuku'ndaki geleneksel yaklaşım, *ius sanguinis* ilkesinin temel esas, *ius soli* ilkesinin ise ikincil esas olması yönündedir¹⁸. *Ius soli* esası münhasıran vatansızlığın engellenmesi amacıyla yönelik bir hukuki vasıta olarak, ana ve/veya babasından vatandaşlık alamayan çocuklar ve bulunmuş çocuklar bakımından kabul edilmektedir¹⁹. Bu yaklaşım *ius sanguinis* ilkesini temel esas olarak kabul eden Kara Avrupası ülkelerinde de genel kabul görmektedir. Bununla birlikte, kayda değer sayıda Avrupa devleti, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ivmelenen göç hareketlerine ve göçmen sayısında yaşanan artışa koşut olarak *ius soli* esasını, ülkelerinde doğan ikinci veya üçüncü kuşak göçmenlerin²⁰ de doğum anından itibaren vatandaşlık kazanmasını sağlamak amacıyla kullanmaya başlamıştır²¹. Bu kapsamda *ius soli*'nin temel ve değişmez koşulu olan “ülkede doğma” koşulunun yanı sıra, çocuğunun ana ve/veya babasına ilişkin bazı koşullar da aranmaktadır. Bu koşullar, genellikle, ana ve/veya babanın da o ülkede doğmuş olması veya belirli bir süredir ülkede yerleşik olması olarak belirlenmektedir. *Ius soli*'nin bu yeni kullanımı özellikle göçmen aileleri bakımından önemli bir gelişmeyi işaret etmektedir.

18 Bkz. TVK m. 7, m. 8. Nomer (n 6) 72; Aybay and Özbek (n 2) 100; Doğan (n 2) 54; İnci Ataman-Figanmeşe, ‘Doğumla Kazanılan Vatandaşlıkta ‘Doğum Yerinin’ Rolü Bakımından Türk ve Alman Vatandaşlık Hukuklarına Karşılaştırmalı Bir Bakış’ in Işıl Özkan and Kazım Sedat Sirmen (eds), *Uluslararası Hukukta Göç ve Vatandaşlık* (Yetkin Yayınları 2023) 74; Sercan Ecemiş, ‘Türk Vatandaşlığının Doğum Yeri (Ius Soli) Esasıyla Kazanılması’ (2023) 25(1) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 229, 231.

19 Doğan (n 2) 54; Turgut Turhan and Feriha Bilge Tanrıbilir, *Vatandaşlık Hukuku* (4th edn, Yetkin Yayınları 2017) 58.

20 “İkinci kuşak göçmen” (*second generation migrant*), göçmen ana ve/veya babadan göç edilen ülkede doğan ve halen o ülkede yaşayan çocukları ifade etmek için kullanılan terimdir. Bkz. <https://ec.europa.eu/home-affairs/pages/glossary/second-generation-migrant_en> Erişim Tarihi 20 October 2023. İkinci kuşak göçmenler aslında buldukları ülkede doğmuş ve yetmişler, yani, bizzat bir göç hareketinin içinde bulunmamışlardır. Buna rağmen göçmen ana ve/veya babalarından ötürü “göçmen” olarak adlandırılmaktadırlar. İlk defa 1970’li yıllarda Avrupa’ya “misafir işçi” olarak kabul edilen göçmenlerin ve İngiltere’ye İngiliz Milletler Topluluğundan (*Commonwealth*) gelen göçmenlerin çocuklarının, ikamet, eğitim ve çalışma hakkına ilişkin tartışmalar bağlamında kullanılan “ikinci kuşak göçmen” teriminin kullanımı giderek yaygınlaşmıştır: <<https://comparativemigrationstudies.springeropen.com/articles/10.1186/s40878-019-0138-2#citeas>> Erişim Tarihi 28 October 2023. Terim, göç edilen ülkede doğmuş ve büyümüş olan kişilere göçmen sıfatı yakıştırılması ve böylece toplumsal dışlamanın bir aracı haline gelmesi gerekçeleriyle eleştirilmiştir: Milena Chimienti, Alice Bloch, Laurence Ossipow, Catherine Wihtol de Wenden, ‘Second Generation From Refugee Backgrounds in Europe’ (2019) 7(40) *Comparative Migration Studies* 1, 1-15. Eleştirilere ilişkin bir değerlendirmeye bkz. Jens Schneider, ‘First/Second Generation Immigrants’ <https://nesetweb.eu/wp-content/uploads/2019/06/NESET2_AHQ4.pdf> Erişim Tarihi 28 October 2023. Bununla birlikte terim, literatürde sağlam bir yer edinmiştir ve göçmenlerin ve ailelerinin haklarının iyileştirilmesine dair metinler kapsamında dahi kullanılmaktadır. Çalışmamız kapsamında ise “ikinci kuşak göçmen” ve ikinci kuşak göçmenlerin çocuklarını ifade eden “üçüncü kuşak göçmen” terimlerine, literatürdeki yerleşik kavramlar olmaları nedeniyle, kendilerine yüklenen diğer anlamlardan bağımsız olarak başvurulmaktadır.

21 Bkz. dn. 17. Merve Edilmen and Iseult Honohan, ‘Trends in Birthright Citizenship in EU’ (European University Institute 2020) 1.

Şu halde, *ius soli* esasının üç farklı kapsamda kullanımından bahsetmek mümkündür: Bunların ilki *ius soli*'nin doğumla vatandaşlık izafesinde temel yöntem olarak benimsenmesidir. Bu durumda kişi, diğer etmenlerden bağımsız olarak, sadece belirli bir ülkede doğmuş olmasına istinaden o devletin vatandaşlığını kazanmaktadır²². İkinci kullanım türünde *ius soli*, vatansızlığı engelleyici bir işlev üstlenmektedir. Bu durumda ise *ius soli* ülkede doğmuş ve ana-babasına bağlı olarak herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanamayan ve/veya ülkede bulunmuş, ana-babası belli olmayan çocuklar için o ülke devleti vatandaşlığının doğumla kazanılması işlevini üstlenmektedir²³. *Ius soli*'nin üçüncü ve görece yeni kullanımı ise ülkede doğan ikinci/üçüncü kuşak göçmenlerin doğum anından itibaren vatandaşlık kazanmasını sağlayıcı işlevidir. Burada çocuğun ülkede doğmuş olmasının yanı sıra ana/babasına ilişkin bazı koşullar da aranmaktadır.

Çalışmanın “Vatandaşlık Kavramına Genel Bir Bakış ve Vatandaşlığın Doğumla Kazanılması” başlıklı ilk bölümünde öncelikle vatandaşlık kavramının işlevi, toplumsal yaşamdaki yeri ve birey için önemi incelenmekte, daha sonra vatandaşlığın doğum anında kazanılması usullerine değinilmektedir; İlk bölüm kapsamında çalışmanın devamında başvurulacak kavramların teorik çerçevesi çizilmesi hedeflenmektedir. Çalışmanın “*Ius Soli* Esasının Gelişim ve Uygulamalarına Tarihi Bakış” başlıklı ikinci bölümünde, *ius soli* esasının kullanımının ortaya çıkışı ve süreç içerisinde sergilediği gelişim ve değişim bu esasın kullanımına dair lehte ve aleyhte mülahazalarla birlikte incelemektedir. Çalışmanın üçüncü bölümü “*Ius Soli* Esasının Temel Unsuru: Ülke” başlığını taşımaktadır. *Ius soli* esasına dayanarak vatandaşlık izafesinde olmazsa olmaz koşul, kişinin vatandaşlığı söz konusu olan devletin ülkesinde doğmuş olmasıdır. Bununla birlikte uygulamada ve vatandaşlık yasalarında ülke terimi farklı kapsamlarda anılandırılmaktadır. Diğer yandan, kimi koşullarda gemilerin de adeta ülke toprağı gibi kabul edildiğı ve gemiler doğumun da ülkede doğum kapsamında değerlendirildiğı görülmektedir. Bölüm kapsamında *ius soli*'nin temel unsuru olan “ülke” kavramı, vatandaşlık yasalarından ve uygulamadan örneklerle gemilerin durumu ile birlikte ele alınarak irdelenecektir. Çalışmanın dördüncü ve son bölümü, *ius soli*'nin kullanım biçimleri adını taşımaktadır. *Ius soli*'nin geleneksel işlevi başkaca bir koşul aranmaksızın, kişiye salt ülkede doğmuş olması nedeniyle vatandaşlık izafesidir. Bununla birlikte *ius soli*, II. Dünya Savaşı'nı takip eden dönemle birlikte vatansızlığı önleyici bir yöntem olarak kullanılmaya başlamıştır. *Ius soli*'nin görece yeni bir kullanımı ise göçmen kişilerin ülkede doğan çocuklarına doğum anından itibaren

22 Altuğ (n 2) 33; GerardRené de Groot and Olivier Vonk, ‘Acquisition of Nationality by Birth on a Particular Territory or Establishment of Parentage: Global Trends Regarding *Ius Sanguinis* and *Ius Soli*’ (2018) 65 Netherlands International Law Review 319, 322; Ataman-Fıganmeşe (n 18) 91; Kazım Sedat Sirmen, ‘Toprak Esası (*Ius Soli*) Prensibi, Uygulanması ve AİHM'nin Yaklaşımı’ in Gülüm Bayraktaroğlu Özçelik and Elçin Aktan (eds), *Avrupa ve Uluslararası Göç Hukuku* (Yetkin 2022) 468. *Ius soli* esasına bağlı olarak vatandaşlık izafesinin herhangi bir koşul aranmaksızın ülkede doğan tüm çocuklar bakımından sağlanması ifade etmek üzere öğretide “Koşulsuz Toprak Esası” (*Unconditional Ius Soli*) terimine de başvurulmaktadır: de Groot and Vonk (n 22) 322; Sirmen (n 22) 468.

23 *Ius soli* esasının vatansızlığın önlenmesi için kullanılmasını ifade etmek üzere öğretide “Çözüm Amaçlı Toprak Esası” (*Remedial Ius Soli*) terimine de başvurulmaktadır: de Groot and Vonk (n 22) 322; Sirmen (n 22) 470.

vatandaşlık izafesidir. Bölüm kapsamında bu üç kullanım şekli ayrıntılı incelenmeye tâbi tutulmaktadır. Çalışma genel bir değerlendirmeye birlikte önerilerin sunulduğu Sonuç bölümüyle tamamlanmaktadır.

I. Vatandaşlık Kavramına Genel Bir Bakış ve Vatandaşlığın Doğumu Kazanılması

Sosyal bilim alanlarında başvurulan pek çok kavram gibi, vatandaşlık kavramı da farklı alanlarda farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Kavramın, felsefe, siyaset bilimi, sosyoloji, antropoloji, hukuk gibi farklı disiplinlerin ilgi alanına girmesi ve her bir disiplinin kavramın farklı işlevlerini ön plana çıkarması, sadece tanımlarda değil, konuya ilişkin incelemelerde de çeşitliliği beraberinde getirmiştir²⁴. Öte yandan, kavramın tarih boyunca farklı işlev ve içerikler üzerinden tanımlanması²⁵, terimin kullanımında bir karışıklığa mahal verebilecek niteliktedir. Hukukçular tarafından yapılan vatandaşlık tanımlarında vatandaşlığın hemen her zaman “bağ” kurma niteliği vurgulanmaktadır²⁶. Nitekim, vatandaşlık hukukundaki güncel eğilimlerden hareketle hazırlanan Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi (*European Convention on Nationality*)²⁷ vatandaşlığı, “devletle kişi arasındaki hukuki ve siyasi bağ” olarak belirlemektedir. Ne var ki, bu tanım -vatandaşlığın temel yönüne işaret etmekle birlikte- bağın kuruluş ve vasfına ilişkin bir açıklama getirmemektedir. *Uluocak*, daha ayrıntılı bir tanımla vatandaşlığı, “devletin tek taraflı egemenlik hakkını kullanarak koşullarını ve hükümlerini saptadığı bir hukukî statüyü gerçekleştiren kişi ile arasında kurulan hukukî bağ” olarak ifade etmektedir²⁸. *Uluocak*’ın bu tanımı, vatandaşlığın “bağ” yönüne ilaveten vatandaşlık statüsünün koşullarının “devlet tarafından tek taraflı olarak belirlenmesine”, işaret etmekte böylece, kişinin bu statünün koşullarının ve içeriğinin belirlenmesi hususunda bir etkisi olmadığını da vurgulamış olmaktadır.

Gerçekten de kişi ile devlet arasında kurulan vatandaşlık bağının içeriği konusunda

24 Vatandaşlığa ilişkin çeşitli tanımlar, kavramın farklı yönlerine vurgu yapmaktadır. Tanımların bir kısmı, hak ve eşitlik, bir kısmı aidiyet, diğer bir kısmı ise kültürel farklılık gibi noktaları vurgulamaktadır. Nitekim *Heater*’ın da ifade ettiği üzere: “Yurttaşlık ne teoride ne de pratikte basittir. Aslında tüm açıklama girişimleri, bu kimlik biçiminin, hem esası, hem de tarihi gelişimi bakımından pek çok farklı modelini üretmiştir.”: *Heater* (n 1) 12.

25 Bkz. *Heater* (n 1) 12-13.

26 Aybay and Özbek (n 2) 17; Erdoğan Göğür, *Türk Tabiiyet Hukuku* (4th edn, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1979) 6.

27 Avrupa Konseyi tarafından hazırlanarak imzaya açılan Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi, vatandaşlık hukuku ile ilgili en kapsamlı uluslararası metin olma özelliğini taşımaktadır. Bu nedenle Sözleşme, taraf olmayan devletler bakımından dahi önem taşımaktadır. Nitekim, Türkiye, Sözleşme’ye taraf değildir. Buna rağmen, TVK Genel Gereğesinde, Türk Vatandaşlık Hukukunun Sözleşmeyle uyumuna hale getirilmesi amacı açıkça ifade edilmektedir: bkz. <<https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss90.pdf>> Erişim Tarihi 20 October 2023. Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi metni için bkz. <<https://rm.coe.int/168007f2c8>> Erişim Tarihi 20 October 2023. Sözleşmeye taraf ülkelerin listesi için bkz. <<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty-num=166>> Erişim Tarihi 20 October 2023. Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi’nin 5901 Sayılı TVK üstünde etkisi hakkında detaylı bilgi için bkz. Rifat Erten, ‘Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı’nın Türk Vatandaşlığının Kazanılmasına İlişkin Hükümleri Hakkında Değerlendirmeler’ (2008) 66(4) Ankara Barosu Dergisi 36, 36-61. Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi hakkında ayrıntılı inceleme için ayrıca bkz. Gülin Güngör, ‘Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi’ (1997-1998) 17-18(1-2) MHB 229, 229-250; Feriha Bilge Tanrıbilir, ‘Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Hukuku’ (2002) 22(2) MHB 791, 791-818.

28 Nihal Uluocak, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, (Filiz Kitabevi, 1986) 5-6.

kişinin hiçbir etkisi bulunmamakta, kişi vatandaşlık müessesesinin koşullarına ve işleyişine dair ufak bir müdahale yetkisi dahi olmaksızın bu bağın tarafı haline gelmektedir. Özellikle vatandaşlığın doğumla kazanıldığı hallerde -telsik, seçme hakkının kullanılması gibi yollardan farklı olarak- kişinin bu bağın tarafı olmak gibi bir iradesi de bulunmamaktadır²⁹. Kişi sadece dünyaya gelmiş olmakla belirli bir statüye hak kazanmakta, ya da bu statünün dışında bırakılmış olmaktadır³⁰. Bir başka deyişle kişi henüz tercih bile yapamayacak durumdayken, iradesi dışında bir devlete “bağlanmakta” ya da kimi durumlarda “bağısız” kalmaktadır. Bu nedenle doğuma bağlı kazanılan vatandaşlık doktrininde bir “piyangoya” benzetilmektedir³¹. Bu piyangoda kişi piyangoyu kazanarak bir devletin vatandaşı da olabilir, piyangoyu kaybederek vatansız da kalabilir. Öte yandan ikramiye de belirsizdir; kişinin doğumla hangi devlet ya da devletlerle bağ kuracağı tamamen kendi dışındaki etmenlere bağlıdır. Halbuki vatandaşlık kişinin yaşam çizgisi üzerinde önemli etkisi olan bir kavramdır³². Bu gerçek, devletlerin vatandaşlık izafesinde kabul ettiği esasları özellikle önemli hale getirmektedir.

Vatandaşlığın doğumla kazanılmasında hali hazırda iki esas kullanılmaktadır. Bunlar *ius sanguinis* ve *ius soli*’dir³³. *Ius sanguis* vatandaşlığın ebeveyninden çocuğa geçişi öngören sistemi, *ius soli* çocuğun doğum yeri vatandaşlığını kazanmasını öngören sistemi ifade etmek üzere kullanılmaktadır³⁴. Böylece *ius sanguis*’i benimseyen devletler çocuğun ana ve/veya babasının vatandaşlığını takip etmesini uygun görmüş olmakta, sadece kendi vatandaşlarının çocuklarına doğumla vatandaşlık kazanma imkânı tanımaktadır. *Ius soli* usulünde ise ebeveynin vatandaşlığının çocuğun vatandaşlığı üzerinde bir etkisi olmamaktadır. Çocuk, bir devletin ülkesinde doğmakla o devletin vatandaşlığı kazanmış olmaktadır³⁵.

Devletlerin doğum ile vatandaşlık izafesinde hangi esası benimseyeceği üzerinde başta göç ve nüfus politikaları olmak üzere pek çok parametre etkilidir. İçerik alan devletlerin geleneksel olarak toplumsal entegrasyonu hızlandırmak amacıyla *ius soli* esasını benimsediği, buna karşılık dışa göç veren devletlerin yurt dışına giden

29 Nomer (n 6) 11. Vatandaşlığın doğumla kazanılması, kişiye vatandaşlığın zorla yükletilemeyeceği ilkesi ile çelişmesi nedeniyle literatürde zaman zaman eleştirilmektedir: Kirsty Gover, ‘Indigenous Citizenship in Settler States’ in Ayelet Shachar, Rainer Bauböck, Irene Bloemraad, Maarten Vink (eds), *The Oxford Handbook of Citizenship* (Oxford University Press, Oxford 2017) 456. Karş. Nomer (n 6) 9. *Nomer*’e göre vatandaşlığın zorla yani iradesi hilafına yükletilememesi ilkesi doğum ile elde edilen vatandaşlık hallerinde söz konusu değildir: Nomer (n 6) 9.

30 Vatandaşlık genellikle bu kavramın kapsayıcı (*inclusive*) yönüyle anılmaktadır. Bununla birlikte, literatürde vatandaşlığın dışlayıcı (*exclusive*) yönüne de vurgu yapılmaktadır. Bkz. Margaret Coody, ‘Citizenship: Inclusion and Exclusion’ in Johanna Wyn and Helen Cahill (eds), *Handbook of Children and Youth Studies* (Springer 2015) 377-389. Buna göre, vatandaşlık bir yandan belli bir kişinin bir topluluğa dahil olmasını sağlayarak kapsayıcı işlev üstlenirken, diğer yandan vatandaş olmayan kişileri bu alanın dışında bırakarak “yabancı” statüsüne getirmekte, yani dışlayıcı bir işlev üstlenmektedir.

31 Shachar (n 11) 22 vd.

32 ibid 21.

33 Aybay and Özbek (n 2) 94; Altuğ (n 2) 34; Bös (n 13) 3.

34 Gülin Güngör, *Tabiiyet Hukuku* (2nd edn, Yetkin 2014) 52; Nomer (n 6) 53; Altuğ (n 2) 35.

35 Altuğ (n 2) 35.

vatandaşlarının alt soyu ile bağlarını korumak maksadıyla *ius sanguinis* usulünü kabul ettiği görülmüştür³⁶. Ancak, bu yaklaşımın her durumda geçerli olduğunu da söylemek mümkün değildir; pek çok devlet vatandaşlık düzenlemelerinde bu yaklaşımdan sapmakta ya da bazı istisnalar benimsemektedir. Nitekim, devletlerin çoğu *ius sanguinis* veya *ius soli* usulünü münhasıran benimsemek yerine bu esaslardan birini öncelemekte, diğerine talî bir nitelik tanımakta, böylelikle “karma” olarak da adlandırılabilir bir usul benimsemektedir.

Diğer yandan devletlerin vatandaşlık politikaları zaman içerisinde de değişiklik gösterebilmektedir. Zira Shachar’ın da belirttiği üzere vatandaşlık kavramı topluma üyelikle ilintili bir kavramdır³⁷ ve kavramın anlamlandırılması, kimlerin kabul edileceği kimlerin ise dışarıda bırakılacağı sorusunun cevabına bağlıdır. Bu sorunun ise tüm zamanları kapsayıcı, genel geçer bir cevabı yoktur. Devletlerin dönem dönem değişen üyelik tanımları çerçevesinde vatandaşlık politikaları da bazen daha muhafazakâr, bazen de daha liberal bir mecraya akmaktadır³⁸. Vatandaşlık düzenlemeleri de bu doğrultuda değişmekte ve devletlerin doğumla vatandaşlık izafesi konusunda benimsedikleri esaslarda da değişiklik görülebilmektedir³⁹. Örneğin, geleneksel olarak *ius sanguinis* esasını benimseyen bir devlet, zaman içerisinde göçmen entegrasyonu sağlamak üzere sınırlı bir biçimde *ius soli*’ye de yer verebilmekte ya da geleneksel olarak *ius soli*’yi benimseyen bir devlet göç hareketlerini denetim altına almak maksadıyla vatandaşlığın *ius soli* vasıtasıyla kazanılmasına bazı sınırlamalar getirebilmektedir.

II. *Ius Soli* Esasının Gelişim ve Uygulamalarına Tarihi Bakış

Sıklıkla belirtildiği üzere insan sosyal bir canlıdır ve insan nüfusunun büyük bölümü yaşamını topluluk içerisinde sürdürmektedir. Bu yüzden ki insanın toplum içindeki yeri ve toplumla kurduğu bağ, sadece çağdaş insanın meselesi olmayıp, insan olmaya içkin bir meseledir. Bununla birlikte bu bağın önemli veçhelerinden biri olan “vatandaşlık”, devletlerin kurulması ile ortaya çıkmıştır. Henüz devlet olarak adlandırılmayacak, takım, kabile, aşiret gibi oluşumlarda ırkın saflığını koruma kaygısı önemli rol oynamış, topluluğa mensubiyet daha ziyade akrabalık veya yarı

36 Nomer (n 6) 11. Doğumla vatandaşlığın izafesine hangi yöntemin tercih edilmesi gerektiğine ilişkin tartışmalar son yıllarda derinlik kazanmıştır. Konu, özellikle göçmen olarak yaşayan bireylerin sayısındaki artışla önemli bir noktaya taşınmıştır. Bununla birlikte, teknolojinin gelişimine koşut olarak çeşitlenen “yardımla üreme teknikleri” (*assisted reproduction techniques*-ART) ile dünyaya gelen çocukların soy bağı durumunun belirlenmesine ilişkin zorluklar da bu çocuklara vatandaşlık izafesiyle ilgili sorunları gündeme taşımaktadır. Bu bağlamda bazı yazarlar doğumla vatandaşlık izafesinde “*ius soli*”nin benimsenmesinin tüm bu sorunları çözücü nitelikte olduğunu öne sürmektedirler: Bkz. Dumbrava (n 11) 3-5. Bu görüşlere göre, devletlerin doğumla vatandaşlık izafesinde *ius soli* yöntemini belirlemeleri göçmenlerin alt soylarının ebeveynlerinin göç ettikleri ülkenin vatandaşlığını doğumla kazanabilmelerini sağlamaktadır. Ayrıca, *ius soli*’nin genel kabulüyle yardımla üreme teknikleri vasıtasıyla dünyaya gelen çocukların da doğum yeri vatandaşlığını kazanmaları mümkün olacak, böylece soy bağının kurulması gibi pek çok tartışmanın ve çocuğun vatansız kalması gibi bir riskin önüne geçilmiş olacaktır: Dumbrava (n 11) 3-5.

37 Ayelet Shachar, ‘Beyond Open and Closed Borders: The Grand Transformation of Citizenship, Jurisprudence’ (2020) 11(1) Jurisprudence 1, 2.

38 ibid.

39 Iseult Honohan, ‘Ius Soli Citizenship’ (2011) 4 <<https://cadmus.eui.eu/handle/1814/51624>> Erişim Tarihi 28 October 2023.

akrabalık bağları esas alınarak belirlenmiş⁴⁰, kan bağı dışında bir unsurun dikkate alınması söz konusu olmamıştır. Nitekim *Seviğ*'in ifade ettiği gibi, bu dönemlerde doğum yeri esasının bir önemi yoktur⁴¹. Bu topluluklar, tesadüfen aralarında doğmuş olan bir kimseyi bile kendilerinden sayarak kan bağına saflığını bozmak istememiştir⁴². Ancak her aşiretin bir toprak üzerinde istikrar kazanarak hakimiyet kazanmasından sonra “toprak” da önem kazanmaya başlamıştır. Böylece o güne dek toplumla bağın belirlenmesinde “şahsilik” ilkesinden hareket edilirken, devletlerin ortaya çıkışıyla birlikte “mülkîlik” esas da belirmeye başlamış ve vatandaşlık bağlamında da “toprak”ın bir ölçüt olarak dikkate alınması gündeme gelmiştir⁴³. Devlet yapılanmasının ilk örnekleri kabul edilen şehir devletlerine gelindiğinde artık toplumsal ilişkilerin yapısında da önemli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Vatandaşlık, devlet öncesi dönemlerdeki bağlar gibi adeta kendiliğinden oluşan bir bağ olmadığından vatandaşlığın kazanılmasının da belirli kurallara bağlanması ihtiyacı ortaya çıkmış, böylece bu bağın kuruluş usulleri ve bağın niteliği toplumların gündemini meşgul eden bir konu haline dönüşmüştür. Zaman içerisinde vatandaşlık kavramının yapısında önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır; ancak Yunan Site devletlerinde başlayan kadim tartışma günümüzde hala varlığını sürdürmektedir: “Vatandaş kimdir? Vatandaşın belirlenmesinde hangi ölçütlerden hareket edilir?”⁴⁴.

Tartışmaların ekseninde yer alan sorulardan birisi de doğumla vatandaşlık izafesinde kabul edilecek esaslardır. Bu minvalde iki ilke gelişmiştir: *Ius sanguinis* ve *ius soli*. *Ius sanguinis* kelimesi Latince’de kan anlamına gelen “*sanguis*” kelimesine dayanmaktadır ve “kan hukuku” yani “soy bağı hukuku” anlamına gelmektedir⁴⁵. “*Ius soli*” ise Latince’de toprak anlamına gelen “*solum*” kelimesine dayanmaktadır ve “toprak hukuku” yani “ülkenin hukuku” anlamına gelmektedir⁴⁶. Şu halde, *ius sanguinis* yeni doğanın topluma dahil edilmesi konusunda ana-babası ile olan bağını esas alırken, *ius soli* ilkesi bu konuda ülke topraklarında doğumu esas almaktadır.

Toplumsal mensubiyetin belirlenmesinde toprağın bir ölçüt olarak kullanılabileceği düşüncesi vatandaşlık kurumunun şekillenmesiyle uyumludur. Nitekim telsik kurumunun da ortaya çıktığı ve vatandaşlık kurumunun ilk dönemlerine denk gelen Antik dönemde, ülkede ikametın vatandaşlığın kazanılmasına etkisi kabul edilmiş, böylece ülkesellik vatandaşlık hukuku üzerinde etkili bir kavram halini almaya başlamıştır. Bununla birlikte doğumla vatandaşlığın kazanımında “doğum yerinin” yani “toprağın” genel geçer bir ölçüt halinde gelebilmesi için birkaç yüzyıl daha beklenmesi

40 Muammer Raşit Seviğ, *Devletler Hususi Hukuku, Giriş, Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku* (Fakülteler Matbaası 1983) 78.

41 ibid.

42 ibid.

43 ibid.

44 Shachar (n 13) 4.

45 Bös (n 13) 6.

46 ibid.

gerekecektir. Keza, şehir devletlerinde de vatandaşlığın belirlenmesinde kan bağının varlığının esas alındığı görülmektedir⁴⁷.

Roma Devleti de başlangıçta Antik dönemin geleneğini takip etmiştir⁴⁸. Roma Hukuku'nun geçerli olduğu yerlerde devletle birey arasındaki bağ şahsi bir ilişki olarak yürümektedir. Zira güçlü bir merkezi idarenin bulunduğu Roma Devleti'nin hukuk geleneğinde devlet, bir toprak parçası olarak görülmekten çok insanların birlikteliği olarak görülmektedir. Bu anlayışın bir tezahürü olarak da vatandaşlık, merkezi bir devlet idaresinin üyesi olmayı gösteren siyasi bir statü olarak nitelendirilmiştir⁴⁹. Bu statünün belirlenmesinde ise ülkesellikten ziyade kişisel bağlar ön plana çıkmıştır. Bu nedenle kişinin Roma topraklarında ikameti vatandaşlığın kazanılması için yeterli olmayacağı gibi, Roma toprakların dışında bulunması da vatandaşlığın kaybı nedeni değildir. Bu anlayıştan hareketle Roma hukukunda *ius sanguinis* esaslı ağırlık kazanmış⁵⁰, Roma Hukuku'nun etkili olduğu bölgelerde de *ius sanguinis* ilkesi benimsenmiştir⁵¹.

Feodal düzenin yaygınlaştığı Orta Çağ Avrupası'nda merkezi yönetimlerin eksikliği, vatandaşlık politikalarının oluşumunda yeniden kentlilik olgusunu ön plana çıkarmıştır⁵². Bu dönemde merkezi yönetimler yerel iktidar güçleri karşısında zayıf kalmış, devletle birey arasındaki bağ ve sadakat unsuru derebeylikler üzerinden belirlenmiştir. Derebeye bağlı kişiler siyasi ve hukuki haklardan yoksun oldukları gibi, derebeye karşı sürekli bir sadakat zorunlulukları (*allegiance*) bulunmaktadır⁵³. Bu nedenle derebey ve birey arasında hem kişisel hem de ülkesellik üzerinden kurulan bir bağ bulunmaktadır. Ayrıca bu dönemde insanların seyahat özgürlüğü bulunmadığı ve toprağa bağlı oldukları kabul edildiğinden söz konusu bağ ikamet üzerinden şekillenmiştir⁵⁴. Böylece, ülkeselliğin iki tezahüründen ilki, ülkede ikamet zorunluluğu olarak ortaya çıkmıştır. Birey adeta bir bitki gibi toprağa bağlıdır⁵⁵ ve bireyin ülkede ikamet etmemesi cezaî sorumluluğa yol açmaktadır⁵⁶. Ülkeselliğin ikinci tezahürü ise vatandaşlığın doğum ile kazanılmasında *ius soli* ilkesinin esas alınmasıdır. Birey ülkesinde doğduğu derebeyin vatandaşdır.

47 Kubilay Düzenli, *Yurttaşlığın Tarihsel Dönüşümü ve Türkiye'de Yurttaşlık* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020) 25.

48 Erdoğan Göger, 'Çifte Vatandaşlık' (1995) 44(1) AÜHFD 127, 139.

49 Paul Weis, *Nationality and Statelessness* (2nd edn, Sijthoff & Noordhoff 1979) 4.

50 ibid.

51 Nitekim vatandaşlık yasalarının ilk örneği olan ve MS 212 yılında İmparator *Caracalla* tarafından çıkarılan "*Lex Antoniana de Civitate*"de de *ius sanguinis* esasını korunmuştur: Göger (n 48) 140.

52 Düzenli (n 47) 25.

53 Göger (n 48) 139-140.

54 Düzenli (n 47) 25.

55 Göger (n 48) 140; Rey Kosłowski, 'Challenges of International Cooperation in a World of Increasing Dual Nationality' in Kay Hailbronner and David Martin (eds), *Rights and Duties of Dual Nationals: Evolution and Prospects* (Kluwer Law Publishers, 2003) 158.

56 Göger (n 48) 140.

Feodal düzenle yaygınlaşan *ius soli* esası, özellikle İngiltere’de geniş kabul görmüş ve yakın tarihe kadar vatandaşlığın kazanılmasında temel esas olarak benimsenmiştir. İngiltere’de vatandaşlığın daha çok toprakla ve toprak üzerinde egemenlikle özdeşleştirildiği görülmektedir. Kişi toprak üzerinde egemen olan mülk sahibinin (*land lord*) tebaasıdır, krala olan sadakat borcu ise mülk sahibine olan borcu üzerinden gerçekleşmektedir. Feodal düzenin esasları çerçevesinde şekillenen bu “bağ” anlayışı vatandaşlığın siyasi bir statü olmaktan ziyade yerel bir topluluğa aidiyet şeklinde ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur⁵⁷. Bu nedenle İngiltere’de yeni doğanlara vatandaşlık izafesinde toprak unsurunu ön plana çıkaran *ius soli* esası benimsenmiş, tipik olarak İngiltere topraklarında doğan herkes İngiliz tebaası kabul edilmiştir⁵⁸. İlerleyen dönemlerde İngiltere’nin egemenliği altına giren topraklarda da vatandaşlık izafesinde genel olarak *ius soli* esası benimsenmiştir⁵⁹.

İslam Dünyasında ise vatandaşlık kavramı farklı bir ekseninde gelişim göstermiştir. İslam’ın yayılma sürecinde Müslüman nüfusun arttırılması asıl amaç olarak benimsendiği için topluluğa mensubiyette “vatandaş-yabancı” ayrımı yerine “Müslüman-gayrimüslim” ayrımının yapılması tercih edilmiştir⁶⁰. Bir başka deyişle devlet ve kişi arasındaki bağın belirlenmesinde “inanç” unsuru esas alınmıştır⁶¹. Nitekim, “ümme” veya “millet” terimleriyle belirli bir ülke veya belirli bir devlete bağlılıktan çok belirli bir dine bağlılık ifade edilmektedir. Bu nedenle, İslam Dünyası’nda günümüzdeki anlam ve mahiyette bir vatandaşlık anlayışından farklı bir vatandaşlık anlayışı söz konusudur⁶².

İslâm hukukunda din ve devlet kavramlarının birbirine bağlanması din ve vatandaşlık kavramlarının bir arada değerlendirilmesi sonucunu doğurmuştur⁶³. Bu değerlendirmeden doğan iki sonuçtan ilki, İslam ümmetine mensubiyetin, aynı zamanda siyasi bir topluluğa da mensubiyet anlamına gelmesidir⁶⁴. Bu nedenle, İslam dini mensubu olmayan kimsenin vatandaş olarak kabulü de mümkün değildir. Diğer sonuç ise, Müslümanlarının dünyanın neresinde olursa olsunlar tek bir “ümme”

57 Weis (n 49) 4.

58 Bu dönemlerde İngiltere’de *ius soli* esasının oldukça katı bir uygulaması söz konusuydu. İngiliz tâbiyeti sadece İngiliz topraklarında doğanlar bakımından kabul ediliyordu. Bu durumda İngiliz tebaanın İngiltere dışında doğan çocuklarının dahi İngiliz tâbiyetini kazanması söz konusu olmuyordu. Ancak ilerleyen dönemlerde *ius soli* esasının bu mutlak kullanımı *ius sanguinis* esası lehine yumuşatılmış, böylece İngiliz tebaasının İngiltere dışında doğan çocuklarının da İngiliz tâbiyetini kazanması olanaklı hale gelmiştir. Başta sadece diplomat çocukları için tanınan bu imkân giderek genişletilmiş ve yurt dışında İngiliz tebaasından doğan herkes için uygulanmaya başlamıştır: Bkz. Home Office (UK), ‘Historical Background in Information on Nationality’ (2017) <<https://www.gov.uk/government/publications/historical-background-information-on-nationality>> Erişim Tarihi 20 October 2023.

59 Weis (n 49) 4.

60 Ali Aslan Topçuoğlu, ‘İslam Hukukunda ve 1869 Tarihli Tâbiyet-i Osmaniye Kanunnamesinde Çocukların Vatandaşlık Durumu’ (2019) 12(62) Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 1816, 1821.

61 Ali Aslan Topçuoğlu, ‘Modern Hukuk ve İslam’da Vatandaşlık Kavramının Hukukî Temeli’ (2012) 16(3) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 185, 189.

62 Topçuoğlu (n 60) 1820.

63 Topçuoğlu (n 61) 189.

64 Newaf A. Salam, ‘The emergence of citizenship in Islamdom’ (1997) 12(2) Arab Law Quarterly 125, 134.

veya “millet” kabul edilerek İslam ülkesinin vatandaşı sayılmasıdır. Bir kişinin İslam coğrafyası olarak kabul edilen topraklar dışında bulunması, onun ümmet dışında kalmasına yol açmaz. Bununla birlikte İslam Hukukunda da “toprak” ve “ülkesellik” kavramlarının tamamen göz ardı edildiği söylenemez. Kur’an ve Sünnette yer almamakla birlikte klasik dönem İslam hukukçuları arasında dünyanın “dârüislam” ve “dârülharb” olarak adlandırılması eğilimi oluşmuştur⁶⁵. İslamî yönetimin hâkim olduğu yerler “dârüislam”⁶⁶, bunun dışında kalan yerler ise “dârülharb” olarak adlandırılmıştır⁶⁷. İlâveten, “dârüislam” uygulamada kendi içinde farklı idari bölümlerde ayrılmıştır. Belirli bölgelerde farklı devletlerin egemenliği söz konusu olduğundan, “ümme” mensuplarının aynı zamanda farklı devletlerin tebaası olması da söz konusudur. Vatandaşlık kurallarının açıkça düzenlenmemiş olması⁶⁸, genellikle ikamet dârüislamda olan ve İslam dinini kabul eden kişilerin İslam ümmetinden olduğunun kabulü sonucunu doğurmuştur⁶⁹. Öte yandan, dârüislamda ikamet ettiği halde Müslüman olmayan kişiler de bulunmaktadır⁷⁰; bu kişiler ümmetten farklı bir statüye tâbidir ve bu doğrultuda, hakları ve yükümlülükleri de farklılaşmaktadır⁷¹. Yani, ülke topraklarının üzerinde ikamet eden Müslüman kişiler bir yandan ümmet olarak İslam topluluğunun vatandaşı iken, aynı anda feodal düzendeğine benzer şekilde ülke topraklarının sahibi hükümdarın tebaası olmaktadır⁷². Ne var ki, feodal rejimlerdekini aksine sadece ülkede doğmuş olmak o ülkenin tebaası olmak için de yeterli kabul edilmemektedir. Bu durumda çocuğun vatandaşlığının belirlenmesi önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Çocuğun vatandaşlığını tespitinde, öncelikle onun dini hükümlerin hangisine tâbi olacağıın belirlenmesi gerekli görülmüştür. Çünkü ümmet aynı zamanda siyasi bir topluluk olduğundan, bu toplumun mensubu olmak sadece Müslümanlara tanınmış bir haktır. *Salam*’ın *ius religionis* (din hukuku) diye adlandırdığı bu bağ gereği çocuğun nerede doğduğu değil, hangi dine mensup olduğu önem taşımaktadır⁷³. Çocuğun dini

65 Göger (n 48) 169; Topçuoğlu (n 60) 1821.

66 Fıkıh kitaplarında dârüislamın “Müslümanların hâkimiyeti altındaki yer” veya “Müslümanların imamının (devlet başkanı) hüküm ve sultanının yürürlükte olduğu ülke” şeklinde tarif edildiği görülmektedir. Bir ülkenin Müslümanlara veya Gayr-ı Müslümlere nispet edilmesi ise o ülkedeki yönetim ve hâkimiyet faktörlerine bağlıdır; yönetim ve hâkimiyet kimdeyse ülke onlara nispet edilir. Buna göre dârüislam, Müslümanların hâkimiyeti altında bulunup İslâm hukuk sisteminin uygulandığı ülkedir: <<https://islamansiklopedisi.org.tr/darulislam>> Erişim Tarihi 20 October 2023.

67 Göger (n 48) 169; Topçuoğlu (n 60) 1821; Mohammad Hashim Kamali, ‘Citizenship: An Islamic Perspective’ (2009) 11(2) Journal of Islamic Law and Culture 121, 122. Ülkede bulunan Gayr-ı müslim tebaa ise, zimni (reaya) ve harbi diye ikiye ayrılmaktadır. Zimni, ülkede oturan ve cizye olarak adlandırılan vergiyi veren Gayr-ı Müslim tebaadır. Zimnilerin çocukları *ius sanguinis* esasına doğrultusunda babalarının vatandaşlığını alırlar. Burada da ülkede ikamet vatandaşlık bağının kurulması için temeldir.

68 Kamali (n 67) 122. *Kamali*’ye göre, vatandaşlık kavramı fıkıhta da çok az ele alınmıştır; bu yüzden, İslam Hukukunda açıkça tanımlanmış bir vatandaşlık kavramı gelişmemiştir.

69 ibid.

70 İslam hukuku literatüründe “*ehlu dârü'l-İslâm*” terimi ise, Müslüman ve Gayr-ı Müslim olmak üzere devletin tüm ahalisini içine almaktadır: Ayten Vahapoğlu-Erol, *Karşılaştırmalı İslâm Milletlerarası Özel Hukuku* (İz Yayıncılık 2013) 67.

71 Salam (n 64) 125; Göger (n 48) 128.

72 Göger (n 48) 169.

73 Salam (n 64) 134.

mensubiyetinin belirlenmesinde ise yaygın uygulama babanın dini mensubiyetinin esas alınması yönündedir. Bir başka deyişle, babanın dini neyse, çocuğun dini de o olacaktır⁷⁴. Zımnilerin çocukları ise anne ve babalarının zimmet akdine tâbi olarak İslam devletinin gayrimüslim tebaası sıfatını taşırlar. Burada, toprak esasının ağırlık kazandığı bir nokta, bulunmuş çocuklar bakımından gündeme gelmektedir. İslam topraklarında bulunmuş çocuk Müslüman kabul edilmektedir⁷⁵.

Böylece İslâm ülkelerinde vatandaşlık kavramının idaresi, uzun zaman dinî esaslar üzerinden yürümüştür⁷⁶. *Kamali*'nin belirttiğine göre, Kur'an da vatandaşlık kavramına doğrudan referans olmaması, bu konunun uzun süre ihmal edilmesine neden olmuş, vatandaşlık üzerine İslam düşünürleri ancak 20. yüzyıl başlarında yazmaya başlamışlardır. Nitekim, İslam devletlerinde modern vatandaşlık anlayışına uygun bir anlayışının gelişmesi Batı sömürgeciliğine karşı bir mücadele vasıtası olarak ortaya çıkmıştır⁷⁷. Bu dönemde girilen -zorunlu- modernleşme hareketleri çerçevesinde, Avrupa'nın modern vatandaşlık anlayışına paralel vatandaşlık hükümleri benimsenmeye başlamıştır⁷⁸.

Avrupa'da modern vatandaşlık kavramının ortaya çıkışı ise modern devletlerin ortaya çıkış süreciyle birlikte başlamaktadır. Modern devletlerin kuruluş aşamasındaki paradigma değişiklikleri vatandaşlık kavramına ilişkin önemli dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Nitekim, modern anlamda ilk vatandaşlık kanunu, Westfalya Barışı çerçevesinde Avrupa devletlerinin sınırlarının kesin bir biçimde belirlenmesini takip eden süreçte kabul edilmiştir. Westfalya Barışına dek devletlerin ne sınırları ne de vatandaşlığa ilişkin kuralları açık olarak düzenlenmekteydi⁷⁹. Westfalya Barışıyla bir devletin ahalisinin belirlenmesinde ikametgâh esasının (*ius domicilii*) esas alınması kabul edilmiş, bunun sonucunda kişiler ikamet ettikleri ülke devletinin tâbiyetinde kabul edilmişlerdir. Bu anlayışın doğal bir sonucu olarak da doğumla vatandaşlığın kazanılmasında Avrupa genelinde *ius soli* esasının kullanımı yaygınlık kazanmıştır⁸⁰.

Bununla birlikte takip eden dönemde yaşanan Amerikan ve Fransız Devrimlerine koşut olarak ortaya çıkan ulus inşa süreçlerinin de vatandaşlık kavramı üzerinde önemli etkileri olmuş ve vatandaşlığın doğumla kazanılmasına ilişkin ölçütler “ulus” kavramının belirlenmesi bağlamında yeniden gündeme gelmiştir. Kara Avrupası'nda ulus devlet inşası Fransız Devrimi ve Napolyon savaşlarıyla yakından ilgilidir. Nitekim,

74 Bununla birlikte, çocuğun dininin belirlenmesi konusunda İslam hukukçuları arasında farklı görüşler öne sürülmüştür. Özellikle mezhepler arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Hanefî, Şafîî ve Hanbelî mezheplerine göre çocuğa vatandaşlık izafesinde çocuğun yararı ön planda tutulmalı, anne ve babasından hangisinin dini İslam nazarında üstünse çocuk da o dinin mensubu sayılmalıdır: Topçuoğlu (n 60) 1820.

75 ibid.

76 Topçuoğlu (n 61) 189.

77 Kamali (n 67) 125.

78 ibid.

79 Bös (n 13) 3.

80 ibid.

vatandaşlığın bugün sahip olduğu anlama kavuşmasında en önemli etken Fransız Devrimi ile ortaya çıkan süreçlerdir⁸¹. Fransız Devrimi'yle birlikte vatandaşlık hakkı, gelir grubu veya toplumsal sınıf mensubiyeti gibi hususlardan bağımsız olarak herkese tanınmış⁸², böylece vatandaşlık bir gruba ait olan bir hak olmaktan çıkarak toplumun tüm bireylerine yayılan eşitlikçi bir kavram haline dönüşmüştür⁸³. Aydınlanma ve Amerikan Devrimle başlayan ve sonrasında Fransız Devrimi'nin yaşandığı bu süreç aynı zamanda “devrimler çağı” olarak da adlandırılan bir dönemin başlangıcıdır. Bu dönemde bilim ve teknikteki gelişmeler düşünsel yaşantıyı da etkilemiş, Aydınlanmayla gelen felsefi atılım devletle birey arasındaki ilişkiler başta olmak üzere yaşamın her alanında etkisini göstermeye başlamıştır. Fransız Devrimi süresince sıklıkla gündeme gelen özgürlük, adalet ve eşitlik düşünceleri Napolyon Savaşlarıyla kıtanın dört bir yanına yayılmış⁸⁴ ve bu yeni vatandaşlık anlayışına öncülük etmiştir. Nitekim bu dönemde çıkarılan ve Napolyon Kodu olarak da bilinen⁸⁵ 21 Mart 1804 tarihli Fransız Medeni Kanunu vatandaşlık statüsüne ilişkin düzenlemeler de içerdiği için günümüz vatandaşlık kanunlarının öncüsü olarak kabul edilmektedir⁸⁶.

Fransız Medeni Kanunu'nda vatandaşlığın doğumla izafesinde *ius sanguinis* temel esas olarak kabul edilmiştir⁸⁷. Zira bu dönemde doğumla vatandaşlık kazandırılmasında *ius soli* feodal dönemle özdeşleşen bir yöntem olarak değerlendirilmiş, topluma mensubiyetin doğum yeri ve ikametgahla bağdaştırılması kişinin dolaşım özgürlüğünü kullanmasını sınırlayan, gerici bir yöntem olarak nitelendirilmiştir⁸⁸. Özellikle bireysel

81 Ataman-Figanmeşe (n 18) 71, dn. 160; Düzenli (n 47) 27; Carlos Amunátegui Perelló, ‘Race and Nation. On Ius Sanguinis and the Origins of a Racist National Perspective. Fundamina’ (2018) 24(2) Pretoria 1, 8.

82 Patrick Weil, *How to be French* (Catherine Porter tr, 4th edn, Duke University Press 2008) 13. Fransız Ulusal Meclisi, 4 Ağustos 1789 tarihli bir kararname ile feodal rejimi tamamen kaldırmıştır. Bu kararnameyle birlikte aynı zamanda tüm sınıfsal ayrıcalıklar, unvanlar, feodal rejim sebebiyle elde edilmiş haklar ve getirilen yükümlülükler kaldırılmıştır: Rodolfo Batiza, ‘The French Revolution and Codification: Comment on the Enlightenment, the French Revolution, and the Napoleonic Codes’ (1984) 18(3) Valparaiso University Law School, 675, 676. 3 Eylül 1791 tarihli Fransız Anayasası'nın Dibacesinde de sınıfsal ayrıcalıkların, unvanların ve feodal rejim sebebiyle elde edilmiş hakların ve getirilen yükümlülüklerin kaldırıldığı teyit edilmiştir. 1791 tarihli Fransız Anayasası'nın İngilizce metni için bkz. <<https://wp.stu.ca/worldhistory/wp-content/uploads/sites/4/2015/07/French-Constitution-of-1791.pdf>> Erişim Tarihi 06 October 2023.

83 1791 tarihli Fransız Anayasası'nın II. Başlığı altında Fransız vatandaşlığının kazanılması ve kaybı koşulları düzenlenmiştir. Bölüm kapsamında Fransız vatandaşlığını kazanacak kişiler arasında sınıfsal statü, din, mezhep gibi ayrımlara gidilmemiştir. 21 Mart 1804 tarihli Fransız Medeni Kanunu kapsamında ise sivil haklar vatandaşlığının niteliğinden bağımsız olarak tanınmaktadır (m. 7). Ayrıca vatandaşlığın sadece Anayasa hukukunca belirlenen koşullarla kazanılacağını ve muhafaza edileceğini düzenlenmektedir (m. 7). Bununla birlikte Kanun, sivil haklardan faydalanacak olanların Fransız erkekleri olduğunu öngörmektedir (m. 8). Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ataman-Figanmeşe (n 18) 71-72. Yazar, Fransız İhtilali'nin bir yandan sınıfsal statü, din, mezhep, ırk ayrımı tanımayan modern vatandaşlık anlayışını doğururken, diğer yandan İhtilalin kazandırdığı siyasi haklardan faydalanmayı aktif vatandaş (*citoyen aktive*) olma şartına bağladığını ifade etmektedir. Bir kişinin *citoyen aktive* olması ise erkek olmak ve belirli bir yaşa ulaşmak gibi koşulları sağlamsına bağlıdır: Ataman-Figanmeşe (n 18) 72. Ayrıca bkz. Weil (n 82) 21. 1804 tarihli Fransız Medeni Kanunu'nun İngilizce metni için bkz. <https://files.libertyfund.org/files/2353/CivilCode_1566_Bk.pdf> Erişim Tarihi 06 October 2023.

84 Bös (n 13) 5.

85 Bkz. <<https://rm.coe.int/the-bicentenary-of-the-french-civil-code-an-international-approach/168078ab52>> Erişim Tarihi 06 October 2023.

86 Diğerlerinin yanında Bös (n 13) 9.

87 Brubaker'e göre Yasada asıl belirlenen yöntem *ius sanguinis* olmakla birlikte, *ius soli* prensibine de kısıtlı olarak yer verilmiştir. Yani Napolyon Kodu da “karma” olarak nitelendirilebilecek bir sistemi benimsemiştir: Rogers Brubaker, *Fransa ve Almanya'da Vatandaşlık ve Ulus Ruhü* (Dost Kitabevi 2009) 169.

88 Ataman-Figanmeşe (n 18) 73, dn. 67; Dumbrava (n 11) 1.

hareketliliğin artmasıyla, çocuğun vatandaşlık statüsünün ebeveynden çocuğa aktarılması hem daha pratik hem de özgürlükçü bir yöntem olarak kabul edilmiştir⁸⁹. Bununla birlikte, *ius sanguinis* prensibinin yeniden yaygınlaşması Fransa'da dahi sabit bir çizgi izlenmemiş⁹⁰, Napolyon Kodu'nu takip eden dönemlerde de konuya ilişkin tartışmalar canlılığını korumuştur⁹¹. Öte yandan, bu dönemde *ius sanguinis* esasının kullanımını konusunda da Avrupa'da bir yeknesaklığın olduğundan söz edilemez. Bugün olduğu gibi o dönemde de *ius soli* kullanımı bölgelere ve ülkelere göre farklılık göstermiştir. İngiltere, Fransız Devrimi sonrası dönemde de *ius soli* uygulamasına bağlı kalmış, buna karşın Kara Avrupası devletlerinde *ius sanguinis* asıl yöntem olarak kabul görmüştür.

Okyanus ötesinde ve kolonyal geçmişi olan ülkelerde toplumsal aidiyetin belirlenmesi ise iki farklı ekseninde gelişmiştir. Kuzey Amerika, Avrupa devletlerinin sömürgecilik hareketleri öncesinde Amerikan yerlilerinin geliştirdiği ve Kıta Avrupası'nın vatandaşlık sistemlerinden farklı ve daha karmaşık bir sisteme sahipti⁹². Yerli toplumlarda toprak mülkiyeti ve ülkesellik gibi kavramlar neredeyse hiç bulunmadığından topluma aidiyetin belirlenmesinde *ius soli*'ye yer verilmemekte, *ius sanguinis* benzeri bir ilke benimsenmekteydi. Bununla birlikte *ius sanguinis* esasının da “kan payı” (*blood quantum*), “soy derecesi” (*degree of descent*) gibi ölçütler çerçevesinde farklı uygulamalara konu edilmekteydi⁹³. Sömürgeleşmenin ilk zamanlarında, Amerika Kıtası yerleşimci devletlerin (*settler states*) hakimiyet kurduğu alanlara göre farklı hukuk sistemlerinin geçerli olduğu bir alana dönüşmüştür⁹⁴. Bu anlamda vatandaşlık konusu da farklı uygulamalara sahne olmuş, ancak İngiltere'nin artan hakimiyetiyle İngiliz Hukuk sistemi Amerika kıtasında yaygınlaşmıştır⁹⁵.

89 Dumbava (n 11) 1.

90 Ataman-Fıganmeşe (n 18) 72. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Weil (n 82) 21-26. 1971 tarihli Fransız Anayasası'nın II. Başlığı altında Fransız vatandaşlığının kazanılması ve kaybı koşulları düzenlenmiştir. Düzenleme kapsamında *ius sanguinis* ilkesi benimsenmiş olmakla birlikte doğum yerinin vatandaşlığın kazanılması üzerindeki etkisi de dışlanmamıştır. Nitekim II. Başlık m. 2'nin ilk cümlesi Fransa'da Fransız bir babadan doğan kişilerin Fransız vatandaşı olacağını öngörmektedir. II. Başlık m. 2'nin üçüncü cümlesi ise yabancı bir ülkede Fransız babadan doğan çocukların Fransa'da yerleşme ve vatandaşlık yemini etmeleri halinde Fransız vatandaşı olacaklarını düzenlemektedir. Böylece Fransa içinde ve dışında doğan kişilerin vatandaşlık kazanma koşulları bakımından bir ayrıma gidilmiş olmaktadır. Diğer yandan II. Başlık m. 2'nin ikinci cümlesi Fransa'da yabancı bir babadan doğan kişilerin Fransa'da yerleşme koşuluyla Fransız vatandaşı olacaklarını öngörmektedir. Fransız Anayasasının bu düzenlemesinin günümüzün ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlere doğum yeri esasına bağlı olarak vatandaşlık izafesini sağlayan vatandaşlık yasaları düzenlemeleri ile benzerlik arz ettiği söylenebilir. Fransa'da yabancı bir babadan doğan çocuklara vatandaşlık izafesine dair bir hükme 1804 tarihli Fransız Medeni Kanunu kapsamında da yer verilmiş ve Fransa'da yabancı bir babadan doğanların ergin oldukları yıl içinde ve belirli koşulları gerçekleştirmeleri halinde Fransız vatandaşlığını talep edebilecekleri düzenlenmiştir (m. 9). Bu hüküm kapsamında vatandaşlık doğum anı itibarıyla kazanılmamaktadır. Ancak hüküm ile Fransa'da doğuma vatandaşlığın kazanılması bakımından önem atfedilmiş olmaktadır. Öte yandan 1804 tarihli Fransız Medeni Kanunu m. 10 yabancı bir ülkede Fransız bir erkekten doğan çocuğun Fransız vatandaşı olacağını düzenlemiş, böylece vatandaşlık izafesinde *ius sanguinis* esasını kuvvetlendirmiştir.

91 Bkz. Weil (n 82) 38-42.

92 Bös (n 13) 5.

93 Olivier Vonk, 'Indigenous Citizenship, Tribal Nations and Settler States' (*futurecitizen*, 31 Jan 2019) <<https://www.futurecitizen.com/post/indigenous-citizenship-tribal-nations-and-settler-states>> Erişim Tarihi 28. October 2023.

94 Batı Avrupalı sömürgeci devletlerin hakimiyet kurduğu Avustralya, Yeni Zelanda gibi ülkelerde de benzer bir gelişim yaşanmıştır: Gover (n 29) 454.

95 Bös (n 13) 5.

Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlık savaşı ve ulus inşa süreci, İngiltere ve sömürgeleri arasındaki maddi ve ideolojik çıkar çatışmasının etkisi altında gelişmiştir. Buna rağmen İngiliz hukuk sisteminin etkileri Amerika'da etkisini sürdürmüştü⁹⁶, İngiliz hukukunun yerleşmiş bir ilkesi olan *ius soli* Amerika'da da vatandaşlığı kazanılmasında temel esas olarak kabul edilmiştir. Amerika kıtasındaki bağımsızlık hareketlerinden sonra da *ius soli* esası vatandaşlığın doğumla izafesinde geçerliliğini korumuş, hatta bağımsızlığın bir vasıtası olarak benimsenmiştir. Böylece ülkesellik prensibi kişisellik prensibine tercih edilmiş, Amerikalılık kavramı oluşturulmuştur. Hali hazırda doğumla vatandaşlığın kazanılmasında *ius soli* ilkesi, Amerika kıtasının tümünde ana ilke olarak benimsenmektedir. Güney Amerika'da Surinam ve Fransız Guyanası dışında kalan ülkelerinin hepsi, vatandaşlığın doğumla kazanılmasında *ius soli* ilkesini temel esas olarak benimsemektedir⁹⁷. Bununla birlikte, yurt dışına giden Amerikalılardan doğan çocukların devletle bağımlı sağlanmak adına *ius sanguinis* esasına da tamamlayıcı olarak yer verilmektedir⁹⁸.

Sömürgecilik hareketlerinin, Afrika, Orta Asya ve Uzak Doğu bölgelerindeki devletlerin vatandaşlık hukukları üzerinde de etkisi olmuştur. Bu bölgelerde Avrupa devletlerinin hakimiyetinin bulunması, Avrupa devletlerin hukukî kurumlarının buralarda etkili olması sonucunu doğurmuştur⁹⁹. Bu etki özellikle vatandaşlık hakkı konusunda belirgindir. Sömürge konumundaki devletlerin yönetimleri sömürgeci devletler tarafından gerçekleştirildiğinden, bu devletlerin kendi vatandaşlık yasaları bulunmamaktadır. Bu yüzden bu devletlerin ahaliilerinin vatandaşlık durumu, uzun dönem sömürgeci devletlerin vatandaşlık kuralları altında belirlenmiştir.

14 Aralık 1960 tarihinde BM Genel Kurulunda kabul edilen 1514 XV sayılı "Sömürge Yönetimi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri" (*Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*)¹⁰⁰, sömürge konumundaki devletlerin uluslararası hukuki mücadelesi bakımından önemli bir süreci işaret etmektedir. Bildiriyle birlikte kabul edilen "tüm

96 ibid.

97 Bkz. <<https://worldpopulationreview.com/country-rankings/countries-with-birthright-citizenship>> Erişim Tarihi 20 October 2023.

98 Bronwen Manby, *Struggles for Citizenship in Africa* (Zed Books 2009) 31; Christopher J. Lee, 'Jus Soli and Jus Sanguinis in the Colonies: The Interwar Politics of Race, Culture, and Multiracial Legal Status in British Africa' (2011) 29(2) *Law and History Review* 497, 522.

99 Raymond F. Betts, 'Methods and Institutions of European Domination' in Albert Adu Boahen (eds), *General History of Africa VII: Africa Under Colonial Domination 1880-1935* (Unesco Publishing 1985) 322.

100 Sözleşme metni için bkz. <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-granting-independence-colonial-countries-and-peoples>> Erişim Tarihi 06 October 2023. Sözleşme'nin Türkçe metni için bkz. <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020095937bm_38.pdf> Erişim Tarihi 06 October 2023.

halkların kendi kaderini belirleme hakkı”¹⁰¹ sömürge devletlerin halklarının kendi politik statülerini özgürce belirleme hakkını teyit etmektedir¹⁰². Bununla birlikte sürecin tamamlanması uzun bir zamana yayılmıştır¹⁰³. Bu bağlamda Afrika örneği özellikle dikkat çekicidir. 1880’li yıllara gelindiğinde neredeyse tüm Afrika kıtası Avrupa devletlerinin sömürgesi konumundadır¹⁰⁴. Afrika Devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmaları İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde başlamışsa da bu devletlerin statülerinin onaylanmasının uzun sürmesi, vatandaşlık hukukundaki belirsizliklerin de uzun bir zamana yayılmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra, Afrika kıtasında farklı dönemlerde farklı devletlerin hakimiyeti söz konusu olduğundan, Afrika devletlerindeki vatandaşlık uygulamalarının hem Kıta Avrupası hem de İngiliz vatandaşlık hukuku modelinden etkilendiğini söylemek mümkündür¹⁰⁵. Bağımsızlık sonrasında ise Afrika devletlerinin çoğu, *ius sanguinis* ve *ius soli* esasının bir birleşimini benimsemiştir¹⁰⁶. Manby, Afrika devletlerinin vatandaşlık hukukunda *ius sanguinis* esasının “öz” Afrikalıları diğerlerinden ayırmak¹⁰⁷ ve ulus-inşa sürecini tamamlamak için kabul görmüş bir vasıta haline geldiğini belirtmektedir¹⁰⁸. Bununla birlikte çocuğa üst soyuna bağlı olarak vatandaşlık izafesi sorunları da beraberinde getirmektedir¹⁰⁹. Zira çocuğun üst soyunun sömürgeci devletin tâbiyetinde olması sıklıkla rastlanılan bir durumdur. Bu nedenle çok sayıda Afrika ülkesi vatandaşlık yasaları kapsamında *ius soli* esasına da çeşitli kapsamlarda yer vermektedir.

Günümüz vatandaşlık kanunlarında *ius sanguinis* ve *ius soli* esaslarının belirli ölçülerde yer aldığı ve birbirlerini tamamlayıcı biçimde kullanıldığı görülmektedir¹¹⁰.

101 “Kendi geleceğini belirleme hakkı” veya “kendi kaderini belirleme hakkı” olarak da anılan self-determinasyon hakkı bugün uluslararası hukukun genel kabul gören bir kuralıdır: <<https://www.un.org/en/global-issues/decolonization>> Erişim Tarihi 20 October 2023. Self-determinasyon hakkı konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Mesut Çelik, ‘Kendi Geleceğini Belirleme İlkesi ve Bağımsızlık Hakkı’ (2015) (2) Ankara Barosu Dergisi 197, 197-212. 1945 yılı itibariyle Dünya nüfusunun yaklaşık üçte birini oluşturan 750 milyon insan sömürgeci devletlere bağlı olan ülkelerde yaşamaktaydı. 1945’ten bu yana 80 devlet bağımsızlığını kazanmıştır. Hali hazırda sömürge statüsünde olan 17 devlette yaklaşık 2 milyon kişi yaşamaktadır: <<https://www.un.org/dppa/decolonization/en/history/international-decades>> Erişim Tarihi 20 October 2023.

102 Malcolm N. Shaw, *Uluslararası Hukuk* (8th edn, Türkiye Bilimler Akademisi 2018) 192.

103 ibid.

104 Adu Albert Boahen, ‘The Colonial Challenge’ <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000059238>> Erişim Tarihi 28 October 2023.

105 Bu yönde bkz. African Commission on Human and Peoples’ Rights, *The Right to Nationality in Africa*, *African Commission on Human and Peoples’ Rights* (Banjul: African Commission on Human and Peoples’ Rights, 2014) 7. <<https://www.refworld.org/pdfid/54cb3c8f4.pdf>> Erişim Tarihi 20 October 2023.

106 ibid 24. Örneğin Liberya Yabancılar ve Vatandaşlık Yasası her iki esasa da farklı kapsamlarda yer vermektedir. Liberya Yabancılar ve Vatandaşlık Yasası Liberya’da doğumun Liberya vatandaşlığını kazandıracağını öngörmektedir. Bununla birlikte bu hak sadece siyahiler bakımından tanımlanmaktadır. Yasa uyarınca Liberya’da doğan siyahiler ve siyahî soydan gelenler Liberya vatandaşı olacaktır [Liberya Yabancılar ve Vatandaşlık Yasası Bölüm III, Kısım 20, para. 20/1 (a)]. Yasa’da *ius sanguinis* esasına da yer verilmiş, bu kapsamda yurt dışında Liberyalı bir babadan doğan çocukların belirli şartların yerine getirilmesi halinde Liberya vatandaşı olacağı kabul edilmiştir [Liberya Yabancılar ve Vatandaşlık Yasası Bölüm III, Kısım 20, para. 20/1 (b)]. Liberya Yabancılar ve Vatandaşlık Yasası’nın İngilizce metni için bkz. <<https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/85444/95672/F418378155/LBR85444.pdf>> Erişim Tarihi 06 October 2023.

107 Lee (n 98) 520; Manby (n 98) 522.

108 Yazar’a göre, Afrika devletlerinde *ius sanguinis* esasının *ius soli* esası karşısında ağırlık kazanması, sömürgeci devletlerden gelen yerleşimcilerin vatandaşlık hakkı elde etmesinin önüne geçme amacına hizmet etmektedir: Manby (n 98) 522.

109 African Commission on Human and Peoples’ Rights (n 105) 24.

110 ibid.

Örneğin, temel olarak *ius soli* esasını benimseyen ülkeler kendi vatandaşlarının yurt dışında doğan çocukları ile bağlarının kopmaması adına *ius sanguinis* esasına da yer vermekte, buna karşılık temel olarak *ius sanguinis* esasını benimseyen ülkeler vatansızlığın engellenmesi ya da ikinci veya üçüncü kuşak göçmenlerin entegrasyonunu sağlamak amacıyla *ius soli* esasını da sınırlı olarak kabul etmektedirler. İlaveten, toplumların benimsedikleri vatandaşlık politikalarında çok çeşitli nedenlerle değişiklikler meydana gelebilmekte ve benimsenen esas zamanla farklılık göstermektedir. Örneğin, tipik bir *ius soli* ülkesi olarak bilinen İngiltere, göçmen akışını denetlemek amacıyla *ius soli* esasının uygulanmasında sınırlandırmaya giderken, geleneksel olarak *ius sanguinis* ülkesi olarak bilinen Almanya, göçmen entegrasyonunu sağlamak amacıyla *ius soli* esasının kullanım alanını genişletmiştir¹¹¹. Bu örneklerin de sergilediği üzere, vatandaşlığın doğumla izafesinde, devletlerin değişen politikalarına koşut olarak farklı mülahazaların ön plana çıkması kaçınılmazdır. Bu nedenle, zaman içerisinde devletlerin benimsediği esasların farklılık göstermesi, hatta benimsenen esasların kapsamı bakımından çeşitlenmesi olanaklıdır.

III. *Ius Soli* Esasının Temel Unsuru: Ülke

A. Bir Yer Yüzü Parçası Olarak Ülke

Vatandaşlık yasalarında *ius soli* esasını çeşitli kapsamlarda yer bulmakta, zaman zaman da farklı koşullara bağlanmaktadır. Bununla birlikte her tür düzenleme bakımından *ius soli* uygulamasında ortak ve olmazsa olmaz bir koşul vardır: O da kavramın özünü teşkil eden “toprak” yani “ülke” koşuludur. *Ius soli* esasını kapsamasında vatandaşlığın izafesi için kişinin doğumunun vatandaşlığı söz konusu olan devletin ülkesinde gerçekleşmiş olması şarttır¹¹². Bu şart, uluslararası hukukun yerleşmiş bir kuralı haline geldiği gibi, vatandaşlık yasalarının hemen hepsinde açıkça belirlenmektedir. Bununla birlikte, vatandaşlık yasalarında “ülke” teriminin de farklı kapsamlarda yer alabildiği görülmektedir. Şu hâlde, *ius soli* esasını kapsamasında bir kazanmadan söz edebilmek için her şeyden önce “ülke” kavramının tanımlanması ve bu kavramın kapsamının belirlenmesi gerekmektedir.

Vatandaşlık yasalarının bir kısmı, “ülke” kavramına ilişkin bir belirleme getirmemekte, onun yerine vatandaşlığı söz konusu olan devletin adının zikredilmesiyle yetinmektedir. Örneğin, *ius soli* esasını kapsamasında vatandaşlık izafesini sadece bulunmuş

111 Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ataman-Figanmeşe (n 18) 81 vd. Ayrıca bkz. Dani Kranz, ‘Changing Measures of the Quantum of Sufficient Germanness: Access to German Citizenship of Children of German/Non-German Parentage, and Children Eligible Under Jus Soli Provisions’ (2017) 48(3) Journal of Comparative Family Studies 371, 371-373.

112 Bkz. <<https://oxcon.oupplaw.com/display/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e323?rskey=OWKpmB&result=429&prd=OXCOn>> Erişim Tarihi 09 October 2023.

çocuklar bakımından kabul eden 1952 tarihli İsviçre Vatandaşlık Yasası'nın¹¹³, ilgili maddesi kapsamında "(...) İsviçre'de bulunan bir çocuk (...)" ifadesini kullanılmaktadır (İsviçre Vatandaşlık Yasası, m.3). Türk Vatandaşlığı Kanunu ise *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık izafesini, bulunmuş çocukları da kapsayacak biçimde doğumla herhangi bir vatandaşlık kazanamayan çocuklar için öngörmektedir (TVK m. 6)¹¹⁴. TVK kapsamında da İsveç Vatandaşlık Yasası'nda olduğu gibi "ülke" terimine dair bir açıklama getirilmemiş, "Türkiye'de" ifadesiyle, ülkenin isminin zikredilmesi yeterli görülmüştür.

Diğer bazı yasalar ise "ülke topraklarında" ya da "ülke içinde" gibi terimlere başvurmaktadırlar. Örneğin, Yunanistan Vatandaşlık Yasası¹¹⁵ *ius soli* esası kapsamında vatandaşlık izafesini ebeveynlerinden vatandaşlık alamayan çocuklar ve bulunmuş çocuklar bakımından kabul etmektedir. İlgili hüküm kapsamında "Yunan topraklarında doğan" (Yunanistan Vatandaşlık Yasası, m. 1/2) ifadesine başvurulmaktadır. Alman Vatandaşlık Yasası (AVY) kapsamında ise *ius soli* kapsamında vatandaşlığın kazanılması bulunmuş çocuklar (AVY para. 4/2) ve belli şartları haiz göçmen çocukları bakımından (AVY para. 4/3) kabul edilmiştir. Bu kapsamda vatandaşlık izafesi "ülke içinde" (*Inland*) doğmuş olma koşuluna bağlanmıştır.

Buna karşın bazı devletlerin vatandaşlık yasalarında, yasanın coğrafi bakımından uygulama alanı belirlenerek, vatandaşlık hukuku bağlamında bir ülke tanımı yapılmaktadır. Bu belirlemeyle aynı zamanda *ius soli* esası kapsamında vatandaşlık izafesine esas teşkil edecek alan da belirlenmiş olmaktadır. Bu tür hükümler genellikle sömürgeci geçmişe sahip ülkelerin düzenlemelerinde bulunmaktadır. Zira bu devletlerin kendileriyle halen bağlantısı bulunan deniz aşırı toprakları¹¹⁶ bulunabilmektedir. Vatandaşlık yasalarına yerleştirilen bu tür hükümlerle, bu topraklardaki insanların vatandaşlık durumları hususunda ortaya çıkabilecek belirsizliklerin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Örneğin, Fransız vatandaşlığını düzenleyen Fransız Medeni Kanunu¹¹⁷, vatandaşlığın *ius soli* ilkesi kapsamında kazanılmasını "Fransa'da doğan ve ebeveynleri bilinmeyen çocuklar" (m. 19), "ebeveynlerine bağlı olarak vatandaşlık

113 İnceleme için Yasanın <<https://www.fedlex.admin.ch/filestore/fedlex.data.admin.ch/eli/cc/2016/404/20190709/en/pdf-a/fedlex-data-admin-ch-eli-cc-2016-404-20190709-en-pdf-a.pdf>> adresinden ulaşılan İngilizce metninden yararlanılmıştır. Erişim Tarihi 15 October 2023.

114 Nomer (n 6) 72; Aybay and Özbek (n 2) 101; Doğan (n 2) 55-60.

115 İnceleme için Yasanın <[https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/GRE%20Citizenship%20Code%20\(as%20of%202010.%20English\)_1.pdf](https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/GRE%20Citizenship%20Code%20(as%20of%202010.%20English)_1.pdf)> adresinden ulaşılan İngilizce metninden yararlanılmıştır. Erişim Tarihi 15 October 2023.

116 "Deniz aşırı topraklar", "deniz aşırı ülkeler", "bağlı topraklar", "bağlı alanlar", "kraliyet kolonisi" gibi terimler daha önce sömürge konumunda olan, günümüzde de, halen, önceleri sömürgeci konumunda oldukları devlet ile farklı kapsamlarda bağlantıları bulunduğu kabul edilen ülkeler için kullanılmaktadır. Bu ülkeler dışarıya karşı bağlı oldukları devlet tarafından temsil edilmekle birlikte belirli miktarlarda özerkliğe sahip olabilmektedirler. Bu ülkelerin statüleri ve sahip oldukları özerklik dereceleri farklılık gösterebilmektedir. Çalışma kapsamında bu ülkelerin tümünü ifade etmek üzere "deniz aşırı topraklar" terimi kullanılacak, sadece özellikle ayırım yapılması gereken yerlerde farklı terimlere yer verilecektir. Dünya genelinde deniz aşırı toprakları olan 9 adet devlet bulunmaktadır. Bu devletler ve bunların deniz aşırı topraklarının listesi için bkz. <<https://www.nationsonline.org/oneworld/territories.htm>> Erişim Tarihi 15 October 2023.

117 İnceleme için yasanın <<https://www.fd.ulisboa.pt/wp-content/uploads/2014/12/Codigo-Civil-Frances-French-Civil-Code-english-version.pdf>> adresinden ulaşılan İngilizce metninden yararlanılmıştır. Erişim Tarihi 17 October 2023.

kazanamayan çocuklar” (m. 19/1) ve “ebeveynlerinden de en az biri “Fransa’da” doğmuş olan çocuklar bakımından kabul etmektedir (m. 19/3). Yasa aynı zamanda “Fransa’da” teriminin ana-kara, deniz aşırı bölgeler ve topraklar ve Yeni Kaledonya ve Fransız Güney ve Antarktik Bölgesi olarak anlaşılacağını düzenlemektedir (Fransız Medeni Kanunu m. 17/4). Böylece *ius soli* esasının uygulama alanı, anılan bölgeleri de kapsayacak şekilde genişmiş olmaktadır.

“Ülke” teriminin kapsamını belirleyen hükümler, özellikle doğumla vatandaşlık izafesinde *ius soli* esasını temel ilke olarak benimseyen devletler bakımından önem taşımaktadır. Zira, bu durumda vatandaşlığın kazanılmasında mülkîlik belirleyici olduğundan, “mülk” yani “ülke”nin kapsamının belirlenmesi de vatandaşlık hallerinin belirlenmesi bakımından kritik önem taşımaktadır. Bu bağlamda ABD Vatandaşlık Yasası ilgi çekici bir örnektir. ABD vatandaşlığının doğumla kazanılmasına ilişkin koşullar 1952 yılında yürürlüğe giren Göç ve Vatandaşlık Yasası’nda (*Immigration and Nationality Act-INA*)¹¹⁸ düzenlenmektedir¹¹⁹. Oldukça kapsamlı ve karmaşık bir yapıya sahip olan INA öncelikle ABD’nin yetkisi altındaki toprakların statüsüne ilişkin bir belirleme yapmakta, bu bağlamda 50 eyalet kapsamında olmamakla birlikte ABD’nin yetkisi altında bulunan toprakları (*territories*) ve bölgeleri (*possessions*) de ABD toprağı olarak nitelemektedir¹²⁰. İlaveten, ABD yetkisi kapsamında bulunan bölgelerden Amerikan Samuası ve Swain Adaları’nı da harici bölgeler (*outlying possession*) olarak adlandırmaktadır¹²¹. Ana karayı (*main land*) ifade eden Birleşik Devletler teriminden ne anlaşılması gerektiği ise INA dışı metinlerde düzenlenmiştir¹²².

ABD vatandaşlığının doğumla kazanılması, INA’nın III. Başlığı’nın “Doğum Yoluyla Uyruluk ve Toplu Telsik” isimli I. Faslı (*I. Chapter*) altında düzenlenmektedir. Bu faslın 301. Bölümü, “Doğumla Birleşmiş Devletler Uyrukluğu ve Vatandaşlığı” adını taşımaktadır. 301. Bölüme göre, ABD’de ve onun yetkisi altında doğanlar ABD vatandaşı veya uyrugu olacaktır (INA 301/a). Böylece INA doğumla vatandaşlık

118 INA için bkz. <<https://www.uscis.gov/laws-and-policy/legislation/immigration-and-nationality-act>> Erişim Tarihi 08 October 2023.

119 ABD Hukukunda doğumla vatandaşlığın toprak esası ile kazanılması öncelikle Anayasa kapsamında güvenceye alınmıştır. ABD Anayasası’na 1868 yılında getirilen Ondördüncü Ek’e (*Fourteenth Amendment*) göre, “ABD’de veya onun yetkisi altında (bulunan yerlerde) doğan veya sonradan vatandaşlığa kabul edilen herkes ABD vatandaşı ve ikamet ettiği eyaletin vatandaşıdır” (Bölüm 1.). Bkz. <<https://www.law.cornell.edu/constitution/amendmentxiv>> Erişim Tarihi 08 October 2023.

120 Birleşik Devletler ve Birleşik Devletler Toprakları ve Bölgeleri terimlerinden ne anlaşılması gerektiği Federal Kodifikasyon Yasası (*Federal Codification Act*) para. 286/1’in Yabancılar ve Uyruluk (*Aliens and Nationality*) adlı 8. Başlığının altında düzenlenmektedir. Buna göre, “(.) (i) Birleşik Devletlerin toprakları ve bölgeleri, American Samoası, Baker Adaları, Howland Adaları, Jarvis Adaları, Johnston Mercan Adası, Kingman Resifi, Midway, Swain Adaları, Palmyra Adası ve Wake Adası” olarak belirlenmektedir. Birleşik Devletler ise coğrafi anlamda kullanıldığında, kıtasal Birleşik Devletler, Alaska, Hawaii, Porto Riko, Guam, Amerikan Virgin Adaları, ve Kuzey Mariana Adaları olarak tanımlanmaktadır. Bkz. <<https://www.govinfo.gov/content/pkg/CFR-2021-title8-vol1/pdf/CFR-2021-title8-vol1-chap1.pdf>> Erişim Tarihi 08 October 2023.

121 Harici toprakların tanımı INA’nın “Tanımlar” kısmında verilmektedir. Buna göre, harici topraklar teriminden Amerikan Samoası ve Swain Adaları anlaşılmalıdır (INA başlık 1/29).

122 Bkz. <<https://www.govinfo.gov/content/pkg/CFR-2021-title8-vol1/pdf/CFR-2021-title8-vol1-chap1.pdf>> Erişim Tarihi 08 October 2023.

izafesinde temel esas olarak *ius soli*'yi benimsemiş olmakta¹²³, Birleşik Devletlerde ve onun yetkisine tâbi olarak doğan kişiler, sadece bu topraklarda doğmuş olmak vesilesiyle Birleşik Devletler vatandaşlığını veya uyrukluğunu kazanmaktadır. Burada dikkat çekici bir diğer nokta, INA, 301. Bölüm'ün adının da ifade ettiği üzere, ABD topraklarında doğanlar bakımından “vatandaşlık” ve “uyruklu” olmak üzere iki farklı kategori oluşturmuş olmasıdır¹²⁴ ¹²⁵. Harici topraklar olarak nitelendirilen bölgelerdeki kişiler bakımından vatandaşlık değil uyruklu kabul edilmektedir¹²⁶ (INA 308/1). Yani, INA'nın doğum yerine ilişkin hükümleri, sadece ülke kavramının içeriğini belirlemekle kalmamakta, bu topraklarda doğanların uyruklu statüleri açısından da belirleyici olmaktadır¹²⁷.

INA da göze çarpan bir başka özellik ise, Birleşik Devletler'in ana toprakları dışında doğan kişilerin doğum yeri esasına dayanarak ABD vatandaşlığını kazanımının zamansal bir sınırlamaya tâbi tutulmuş olmasıdır. Örneğin, Alaska'da doğanların vatandaşlık durumunu düzenleyen INA 304. Bölüm “30 Mart 1867 tarihinde veya bu tarihten sonra Alaska'da doğan kişiler” başlığını taşımaktadır. Böylece Alaska'da doğan kişilere ABD vatandaşlığının izafesi bakımından 30 Mart 1867 tarihi bir sınır olarak belirlenmiştir. Bu düzenlemeyle ayrıca, Alaska topraklarında bu tarihten sonra doğanların ABD vatandaşı olduğu da tartışmaya mahal vermeyecek şekilde düzenlenmiş bulunmaktadır (INA Böl. 304). Nitekim yine bu Fasal kapsamında Porto Riko'da doğanların (INA Böl. 304), Virgin Adalarında doğanların (INA Böl. 306)

123 INA, devam eden hükümlerinde, ABD vatandaşlarının yurt dışında doğan çocuklarının ABD vatandaşlığını kazanmasını sağlamak amacıyla koşullu *ius sanguinis* esasına da yer vermiştir. Bkz. INA m. 301/c, d.

124 Modern devletlerde tüm tebaanın vatandaş kabul edilmesi ve vatandaşlar arasında statü eşitliği ana kuraldır. Buna karşın sömürgeci geçmişe sahip devletlerde, bağlı devletler ile anavatan halkı arasındaki statü eşitliği görecelidir. Her ne kadar sömürgecilik rejimi II. Dünya Savaşı sonrası dönemde sona ermişse de dünya üzerinde halen muhtar olmayan (*non-self governing territory*) ve bağlı devlet konumunda olan ülkeler bulunmaktadır. Muhtar olmayan ülkelerin listesi için bkz. <<https://www.un.org/dppa/decolonization/en/nsgt#:~:text=Under%20Chapter%20XI%20of%20the,measure%20of%20self%2Dgovernment%E2%80%9D.>> Erişim Tarihi 28 October 2023. Bağlı devletlerin ahalisinin statüsü eskiden kalan bir uygulamayla anavatan uyrukluğundan farklı bir statüye tâbi kılınabilmektedir.

125 Nitekim INA'nın Tanımlar başlıklı 101. Bölümü Uyrukluğu şu şekilde tanımlamaktadır: “ ‘Birleşik Devletler Uyuğu’ terimi, a. Birleşik Devletlerin bir vatandaşını ya da b. Birleşik Devletler vatandaşı olmamasına rağmen Birleşik Devletlere devamlı sadakat borcu bulunan kişiyi ifade eder.” (INA Bölüm 101/22).

126 Tüm Amerikan vatandaşları aynı zamanda ABD uyuğu olmakla birlikte ABD uyruklarının tümü ABD vatandaşı kabul edilmemektedir. ABD uyrukları ifade hürriyeti, eşit koruma gibi belirli bazı temel haklardan faydalanabilmekte, bununla birlikte seçme ve seçilme hakları bulunmamaktadır: <<https://www.refworld.org/docid/440ed75e20.html>> Erişim Tarihi 05 October 2023. Bununla birlikte uyruklar vatandaşlar gibi ABD'ye sürekli sadakat borcu altındadır [m. 101 (22/B)]. Bkz. <<https://fam.state.gov/fam/08fam/08fam030101.html>> Erişim Tarihi 05 October 2023.

127 Benzer bir düzenleme İngiltere Vatandaşlık Yasası'nda da yer almaktadır. İngiltere'nin de deniz aşırı topraklar (*overseas territories*) ve Kraliyet toprakları (*Crown dependencies*) olarak adlandırılan bağlı toprakları bulunmaktadır. İngiliz deniz aşırı toprakları listesi için bkz. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1066399/overseas-territories-4April22.csv/preview Erişim Tarihi 11 March 2023. İngiliz Kraliyet toprakları listesi için bkz. <<https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/Glossary/UKPracticalLaw/13f4a4380e8db11e398db8b09b4f043e0?transitionType=Default&contextData=%28sc.Default%29>> Erişim Tarihi 11 March 2023. İngiliz Vatandaşlık Yasası'nın oldukça karmaşık bir yapısı vardır. Kişinin vatandaşlığının belirlenmesinde hem kişinin doğduğu yer hem de ana-babasının vatandaşlık statüsü etkili olmaktadır. Yasa, tâbiyet durumunu kendi içerisinde 6 kategoriye ayırmaktadır. Bunlar, Britanya vatandaşlığı (*British citizenship*), Britanya deniz aşırı topraklar vatandaşlığı (*British overseas territories citizenship*), Britanya deniz aşırı vatandaşlığı (*British overseas citizenship*), Britanya tebaası (*British subject*), Britanya uyrukluğu (deniz aşırı) [(*British national (overseas)*)] ve Britanya'nın koruması altındaki kişilerdir (*British protected person*). Bkz. <<https://www.gov.uk/types-of-british-nationality/british-overseas-territories-citizen>> Erişim Tarihi 17 October 2023. <https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1030420/British_overseas_territories_citizen_V3_.pdf> Erişim Tarihi 17 October 2023.

ve Guam’da doğanların (INA Böl. 307) vatandaşlık durumları da benzer bir biçimde düzenlenmiştir. Öte yandan, aynı fasıl, ABD’nin 50 eyaletinden biri olmasına rağmen Hawaii’de doğanların (INA Böl. 303) ve Kanal Bölgesi ve Panama Cumhuriyetinde doğanların (INA Böl. 305) vatandaşlık durumlarına ilişkin düzenlemeler de içermektedir.

Ius soli esasını kapsamında vatandaşlık izafesini zamansal sınırlamaya tâbi tutan başka yasalar da bulunmaktadır. Bu yasaların çoğunda zamansal sınırlama, sömürgeci bir devletin, egemenliği altına sonradan girmiş topraklardaki ahalinin vatandaşlık durumunu açıklığa kavuşturma amacına hizmet etmektedir. Ancak benzer düzenlemelere belirli bir süre sömürge olarak varlığını sürdürdükten sonra bağımsızlığına kavuşan devletlerin yasalarında da yer verildiği görülmektedir. Bu tür yasaların bir kısmında, doğumla vatandaşlığın kazanılmasında ana ilke olarak *ius sanguinis* esasını benimsenmiş olmasına rağmen, belirli bir zaman dilimi ile sınırlı olmak üzere *ius soli* esasına başvurulduğu görülmektedir. Örneğin, Hindistan Vatandaşlık Yasası, “26 Ocak 1950 günü veya sonrasında, 1 Temmuz 1987 günü öncesinde Hindistan topraklarında” doğan herkesin Hindistan vatandaşı olacağını düzenlemektedir. [Hindistan Vatandaşlık Yasası m. 3/1(a)]¹²⁸. Hindistan Vatandaşlık Yasası’ndaki bu farklılığın, Hindistan’ın İngiltere ve ABD gibi devletlerden farklı olarak sömüren-sömürülen ilişkisinin sömürülen tarafında yer almasından kaynaklandığı söylenebilir. Yani, INA ve Hindistan Vatandaşlık Yasası’ndaki zamansal sınırlamalar farklı maksatlara hizmet etmektedir. ABD Vatandaşlık Yasası’ndaki bu sınırlamalar, sonradan alınan yerlerin ahalisinin konumunu açıklığa kavuşturma, onların entegrasyonunu sağlama ve oraya yerleş(tiril)miş ABD vatandaşlarından doğan çocukların vatandaşlık statüsünü güvence altına almak gibi amaçlardan hareket ederken, Hindistan Vatandaşlık Yasası’ndaki bu düzenleme, yaşanan bağımsızlık savası sonrasında kurulan yeni Hindistan Devleti’nin sınırları dışında kalan Hint kökenli ahalinin Hindistan’a göçünü teşvik ve göç hareketinden sonra doğan çocukların doğrudan Hindistan vatandaşlığı kazanması amacına hizmetle gerçekleştirilmiştir.

B. Gemilerinin Durumu

Devlet ülkesi genellikle devletin münhasır egemenlik yetkilerine sahip olduğu yüzü parçası olarak tanımlanmaktadır¹²⁹. Bir başka deyişle bir devletin münhasıran egemen olduğu fiziki saha, devletin ülkesini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, uluslararası hukukun kabul gören ilkesine göre, devletin fiziki sahası sadece kara

¹²⁸ Hint Vatandaşlık Yasası doğumla vatandaşlığı düzenleyen 3. maddenin devamında ise *ius sanguinis* yoluyla kazanmanın esasları düzenlenmektedir (Hint Vatandaşlık Yasası m.3).

¹²⁹ Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları* (8th edn, Beta 2014) 104; <<https://www.britannica.com/topic/territory-political-unit>> Erişim Tarihi 05 October 2023.

sahasından müteşekkil değildir. Bir ülkenin iç suları, belirli ölçülerde deniz¹³⁰ ve hava sahaları da ülkenin kapsamına girmektedir¹³¹. Ülkenin kapsamının belirlenmesinin vatandaşlık hukuku bakımından önemi *ius soli* kazandırma bakımından ortaya çıkmaktadır¹³². *Ius soli* ile kazandırma kural olarak devletin ülkesinde (topraklarında) gerçekleşen doğumlar bakımından geçerlidir. Zaman zaman bazı ilave şartlara tâbi tutulsa da¹³³ ülkede doğum koşulu *ius soli* ilkesi bakımından yerleşik bir kuraldır ve bu ilkenin özüne içkindir. Bununla birlikte ülke teriminin, bu sınırlar dışında kalan bazı bölümler ve araçları da kapsayacak biçimde uygulanıp uygulanamayacağı, böylece burada gerçekleşen doğumlar bakımından *ius soli* kazandırmanın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği zaman zaman tartışma konusu olmaktadır.

Bu anlamda akla gelebilecek ilk örnek diplomatik temsilcilikler ve gemilerdir. Diplomatik temsilciliklerin statüsü genellikle uluslararası anlaşmalarla karara bağlanmaktadır¹³⁴. Diplomatik temsilciliklerde doğan çocukların topraklarında doğdukları devletin (kabul eden devlet) vatandaşlığını kazanıp kazanamayacakları konusunda kabul eden devletin vatandaşlık yasaları belirleyici olacaktır. Zira diplomatik temsilciliklerin binaları dokunulmazlık kapsamındadır¹³⁵; ancak, bu binaların bulunduğu alan kabul eden devletin ülkesinin bir parçası olup, diplomatik temsilciliğin bağlı olduğu devletin (gönderen devlet) ülkesi dahilinde kabul

130 *Kritsiotis*'e göre kara suları kavramının geliştirilmesi, ülkesellik tasavvurlarının bir sonucudur ve aslında hayli "kurgusal"dır: Dino Kritsiotis, 'Public International Law and Its Territorial Imperative' (2009) 3(2) Michigan Journal of International Law 547, 548-549. Nitekim, "kara suları" kavramının dahi "ülke" kapsamında benimsenmesi ve hukuki bir dayanağa kavuşması "karasal ülke" kavramı ile kıyaslandığında görece yakın bir geçmişe dayanmaktadır. Bkz. Kritsiotis (n 130) 548; Antonio Cassese, *International Law* (Oxford University Press 2005) 83-85. Kararları terimi ve karasularının üzerindeki hava sahası uluslararası bir anlaşma kapsamında ilk defa, 1958 tarihli Deniz Hukuku Cenevre Sözleşmeleri kapsamındaki 5 adet sözleşmeden biri olan 29 Nisan 1958 tarihli *Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone* kapsamında düzenlenmiştir. Bkz. sırasıyla m. 1 ve m. 2. <https://www.gc.noaa.gov/documents/8_1_1958_territorial_sea.pdf> Erişim Tarihi 11 March 2023.

131 Pazarıcı (n 3) 12; Aksar (n 3) 206-207; Anthony Aust, *Handbook of International Law* (Cambridge University Press 2012) 133. Bu yönde ayrıca bkz. Gülin Güngör, 'Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Bazı Hükümlerinin 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Üzerindeki Etkisi' (2014) 63(3) AÜHF 479, 485; Aybay and Özbek (n 2) 101; Nomer (n 6) 72; Doğan (n 2) 55. Bu tanımın mevhumu muhalifinden çıkan sonuç ise, karasuları ötesindeki kıta sahanlığı, bitişik bölge veya münhasır ekonomik bölge gibi alanlar devletin sınırları dışında kaldığıdır. Sur (n 129) 105.

132 Bu yönde bkz. Güngör (n 131) 485.

133 Kimi düzenlemelerde çocuğun ana babasından başka bir devletin vatandaşlığını kazanamaması veya çocuğun ana-babasının da o ülkede doğmuş olması gibi koşulların da *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık izafesi için aranmaktadır. Bununla birlikte bu tür düzenlemeler vatansızlığın önlenmesi ve göçmenlerin çocuklarına vatandaşlık izafesi gibi daha farklı amaçlara hizmet etmektedir. Konu "*Ius Soli*'nin Kullanım Biçimleri" başlıklı IV. Bölümün "*Ius Soli*'nin Göçmen Kişilerin Çocuklarına Vatandaşlık İzafesinde Kullanılması" başlıklı alt başlığı altında ayrıntılı olarak incelenmektedir.

134 Bkz. 18 Nisan 1961 Tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkındaki Viyana Sözleşmesi (*Vienna Convention on Diplomatic Relations*); 24 Nisan 1963 Tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi (*Vienna Convention on Consular Relations*). Türkiye her iki Sözleşmeye'de taraftır. Bkz. Kanun Numarası: 1901, Kabul Tarihi: 20.05.1975, RG 29.05.1975/15249; Kanun Numarası: 3042, Kabul Tarihi: 04.09.1984, RG 12.09.1984/18513 Sözleşme metinleri için sırasıyla bkz. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanunbmmc058/kanunbmmc058/kanunbmmc05801901.pdf> Erişim Tarihi 25 March 2023. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanunbmmc068/kanunbmmc068/kanunbmmc06803042.pdf> Erişim Tarihi 25 March 2023. Sözleşmelerin İngilizce metinleri için bkz. <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf> Erişim Tarihi 25 March 2023. <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_2_1963.pdf> Erişim Tarihi 25 March 2023.

135 Bkz. 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkındaki Viyana Sözleşmesi m. 22/1.

edilemezler¹³⁶. Bununla birlikte gemilerde doğan çocukların vatandaşlık durumlarının ne olacağı tartışmalıdır¹³⁷. Konuya ilişkin bir değerlendirme, öncelikle gemilerin statüsünün belirlenmesini gerektirmektedir.

Gemilerin statüleri uluslararası hukuka tâbidir¹³⁸. Uluslararası hukukun gemilerin statüsünün belirlenmesinde iki temel ayırmadan hareket ettiği görülmektedir. İlk ayırım geminin lokasyonuna ilişkindir. Bu ilk ayırım uyarınca, bir geminin statüsünü açık denizde olup olmadığı belirlemektedir. Açık deniz, üzerinde herhangi bir devletin yetkisinin bulunmadığı, uluslararası bir alandır¹³⁹. “Açık denizlerin serbestliği ilkesi” (*freedom of the high seas principle*) olarak da adlandırılan bu durumun bazı sonuçları bulunmaktadır¹⁴⁰. Bu bağlamda ortaya çıkan en önemli sonuç, açık denizlerde seyreden gemiler üstünde bayrak devletinin münhasır yetkisinin olduğudur. Başlangıçta bir uluslararası hukuk teamülü olarak kabul edilen bu husus, ilerleyen yıllarda çeşitli uluslararası sözleşmelerde de yer bulmuştur. İlke, ilk olarak, 1958 tarihli Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi (1958 Geneva Convention on the High Seas)¹⁴¹ kapsamında düzenlenmiştir (m. 6). Daha sonra, Aralık 1984 tarihinde imzalanarak 16 Kasım 1994 tarihinde yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS-

136 Sur (n 129) 105. Öte yandan diplomatik temsilcilerin kabul eden devlet topraklarında doğan çocuklarının da kabul eden devlet vatandaşlığına hak kazanamayacağı yaygın biçimde kabul görmektedir. Bu durumun milletlerarası sözleşmelere de yansıyan bir milletlerarası teamül kuralı olduğu belirtilmektedir. Bkz. Ecemiş (n 18) 245. Nitekim *Ius soli* ilkesini mutlak biçimde benimseyen ABD ve Kanada gibi devletler dahi, yabancı devletlerin diplomatik temsilcilerinin ülkelerinde doğan çocuklarına, *ius soli* ilkesi kapsamında vatandaşlık izafe edilemeyeceğini kabul etmektedirler. Sırasıyla bkz. <<https://www.uscis.gov/policy-manual/volume-7-part-o-chapter-3>> Erişim Tarihi 25 March 2023; <<https://www.international.gc.ca/protocol-protocole/policies-politiques/births-naissances.aspx?lang=eng>> Erişim Tarihi 25 March 2023.

137 Çalışma kapsamında “gemiler” terimi “deniz gemilerini” ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Uygulamada ortaya çıkan uyumsuzlukların deniz gemilerinde gerçekleşen doğumlar üzerinde yoğunlaşması nedeniyle çalışmanın kapsamı deniz gemileriyle sınırlı tutulmuş, hava araçları inceleme kapsamı dışında bırakılmıştır. Bununla birlikte deniz gemileri bakımından benimsenen ilkelerin, hava araçları bakımından benimsenen ilkelerle benzerlik arz ettiğini söylemek mümkündür. Hava araçlarına ilişkin ilkeler ve hukuki düzenlemeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kazım Sedat Sirmen, *Hava Araçlarının Tabiiyeti* (Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları 2005).

138 Bununla birlikte “gemi”ye ilişkin uluslararası hukukun benimsediği, üzerinde uzlaşmış bir terim bulunmamaktadır: Anıl Çamyamaç, ‘Yapay Adalar ve Uluslararası Deniz Hukuku’ (2017) 82(1) İzmir Barosu Dergisi 79, 88-89. Çamyamaç, ulusal hukuklarda dahi gemi teriminin tek bir düzenlemeye tâbi tutulmadığını, aynı anda yürürlükte bulunan bir kanuna göre gemi olarak kabul edilen bir nesnenin, bir başka kanuna göre gemi kabul edilmediğini belirtmektedir: Çamyamaç (n 138) 88. Buna karşın “savaş gemisi” terimine ilişkin tanımlamalar, çeşitli uluslararası metinlerde getirilmiş bulunmaktadır. Konu takip eden paragraflarda ayrıntılı olarak incelenmektedir.

139 H. Meyers, *The Nationality of Ships* (Martinus Nijhoff 1967) 26.

140 Konu hakkında ayrıntılı inceleme için bkz. Sinan Misili, ‘Açık Denizlerin Serbestliği, Gemilerin Uyraklığı ve Bayrak Devleti Münhasır Yargı Yetkisi Arasındaki İlişkinin Teamül Hukuku, Konvansiyonlar ve Mahkeme Kararları Işığında İncelenmesi’ (2014) 18(1) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 179, 179-207.

141 Sözleşme metni için bkz. <<https://www.legal-tools.org/doc/7b4abc-1/pdf/>> Erişim Tarihi 05 October 2023.

United Nations Convention on the Law of the Sea)¹⁴² kapsamında da açık denizde seyreden gemiler üzerinde bayrak devletinin münhasır yetkisi olduğu kabul edilmiştir (BMDHS m. 92/1).

Devletin bir gemi üzerinde münhasır yetkilerinin bulunduğu kabulü, bu geminin adeta ülkenin bir parçasıymış gibi yorumlanması sonucunu doğurmaktadır. Bir başka deyişle, açık denizde seyreden bir gemi, mahiyeti ne olursa olsun, bayrak devleti ülkesinin bir parçası gibi kabul edilecektir. Bu nedenle açık denizlerdeki gemilerde doğan çocukların, geminin bayrak devleti ülkesinde doğmuş sayılması konusunda öğretide genel bir kabul bulunmaktadır¹⁴³. Ne var ki, açık deniz alanları dışındaki gemilerin statüsü tartışmalı bir noktaya işaret etmektedir. Dolayısıyla açık deniz alanları dışındaki gemilerde doğan çocukların *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık kazanıp kazanamayacağı da vatandaşlık hukuku bakımından tartışmalı bir konudur. Çalışmamız kapsamında gemilerde doğan çocukların *ius soli* esası vasıtasıyla vatandaşlık kazanıp kazanamayacağına ilişkin incelemeler de açık deniz alanları dışında kalan bölgelerde seyreden gemilerde gerçekleşen doğumlar bakımından yapılmaktadır.

Gemilerin statüsüne ilişkin ikinci ayırım, savaş gemileri (devlet gemileri) ve ticarî gemiler (sivil gemiler) arasında yapılmaktadır¹⁴⁴. Zira uluslararası hukuk savaş gemilerini, diğer gemilerden farklı kurallara tâbi kılmaktadır¹⁴⁵. Savaş gemisine ilişkin

142 Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. <https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf> Erişim Tarihi 05 October 2023. [Sözleşmenin Türkçe çevirisi için bkz. Aydoğan Özman, *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi* (İstanbul Deniz Ticaret Odası Yayınları 1984). Sözleşme metnine <<http://www.turkishgreek.org/kuetuephane/item/153-unclos-turkish>> adresinden de erişim sağlanabilir. Erişim tarihi 05 October 2023. BMDHS, deniz hukukuna ilişkin kuralların bağlayıcı hale getirmesi bakımından, bu alandaki en önemli uluslararası hukukî düzenleme olarak kabul edilmektedir: Fevzi Topsoy, '1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Kapsamında 'Barışçıl Amaçlar' Teriminin Anlamı' (2012) 61(1) AÜHFD 383, 384. Nitekim taraf devletlerin sayısı 168'i bulması Sözleşme'nin -ve Sözleşme tarafından getirilen tanımların- uluslararası alanda kabul görmesi bakımından da önem taşımaktadır. Türkiye Sözleşme'nin tarafı değildir. Sözleşmeye taraf devletlerin listesi için bkz. <https://www.un.org/depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm#The%20United%20Nations%20Convention%20on%20the%20Law%20of%20the%20Sea> 05 October 2023. Sözleşme, taraf devletler açısından bağlayıcı niteliği haizdir. Bununla birlikte pek çok hükmünün örf adet kuralı haline gelmesi nedeniyle taraf olmayan devletler açısından bağlayıcı olduğu ileri sürülmektedir: Topsoy (n 142) 385. BMDHS hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm> 15 October 2023. Öte yandan, doktrinde BMDHS m. 29'un uygulamasına ve bir geminin hangi hallerde savaş gemisi olarak kabul edilebileceğine ilişkin görüş farklılıkları da bulunmaktadır. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Simon McKenzie, 'When is a Ship a Ship? Use by State Armed Forces of Un-crewed Maritime Vehicles and the United Nations Convention on the Law of the Sea' (2020) Melbourne Journal of International Law 1, 25-29.

143 Güngör (n 131) 486; Nomer (n 6) 72; Aybay and Özbek (n 2) 101-102; Doğan (n 2) 56. Nitekim 1927 yılında Uluslararası Sürekli Adalet Divanı (*Permanent Court of International Justice*) tarafından verilen Bozkurt-Lotus Davasında kararında, Mahkeme "Açık denizlerin serbestliği ilkesine göre açık denizde seyreden bir gemi, bayrak devletinin bölgesine dahildir, (...) o gemi bayrak devletinin ulusal sınırları içinde bir bölge gibi olup, o gemi üzerinde gerçekleşen tüm hadiseler, o bayrak devletinde olmuş olur" ifadesine başvurmuştur. Karar metni için bkz. <https://www.icj-cij.org/public/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_10/30_Lotus_Arret.pdf> Erişim tarihi 05 October 2023.

144 Bkz. Güngör (n 131) 485-486.

145 Bernard H. Oxman, 'The Regime of Warships Under the United Nations Convention on the Law of the Sea' (1984) 24(4) Virginia Journal of International Law 809, 813; Nikhilesh Nikhilesh, 'Immunity of State Owned Non-Commercial Ships and Vessel Protection Detachments in the Foreign Criminal Jurisdiction' (2020) 6(3) Hasanuddin Law Review 184, 189. Uluslararası hukuk düzenlemeleri askeri ve ticarî gemiler arasındaki en temel ayırımı dokunulmazlık konusunda yapmaktadır. Ticarî olmayan gemilere tanınan dokunulmazlık daha kapsamlıdır. Nikhilesh (n 145) 189.

bir tanım, BMDHS m. 29 kapsamında getirilmiş bulunmaktadır. Buna göre savaş gemisi teriminden “(.) bir devletin silahlı kuvvetlerine ait olan ve kendi tâbiyetindeki askeri gemilerin açık dış işaretlerini taşıyan, bu devletin hizmetinde ve adı subaylar listesinde veya eşit bir belgede kayıtlı bulunan bir deniz subayının kumandası altında bulunan ve mürettebatı askeri disiplin kurallarına tâbi olan gemi anlaşılır.”

Savaş gemileri ticarî olmayan amaçlarla işletilen özel bir gemi kategorisidir¹⁴⁶ ve bayrak devletinin egemenliğini temsil ettiği kabul edilmektedir¹⁴⁷. Bu nedenle savaş gemilerinin buldukları yere bakılmaksızın bayrak devletinin egemenliğinde olduğu kabul edilmekte¹⁴⁸ ve yine bu sebeple bu gemilere dokunulmazlık tanınmaktadır¹⁴⁹ 150. Dokunulmazlık kavramı ile gemide meydana gelen olaylara kıyı devletinin müdahale hakkının bulunmaması kastedilmektedir¹⁵¹. Bir başka deyişle geminin kendisi, gemideki olaylar ve gemi mürettebatı ile ilgili tüm işlemler bayrak kanunu hükümlerine tâbidir¹⁵².

Buradan hareketle öğretide savaş gemilerinin ülkenin bir parçası veya bir uzantısı sayılacağı, bu nedenle savaş gemilerinde doğan çocukların *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık kazanmasının mümkün olduğu ileri sürülmüştür¹⁵³. Bununla birlikte, kanaatimizce, sadece bu noktadan hareketle, savaş gemisinde doğumun, *ius soli* vasıtasıyla bayrak devleti vatandaşlığının kazanımını sağlayacağı söylenemez. Zira uluslararası hukukta gemilerinin tâbiyetini belirleyen kurallar olmakla birlikte, onların ülke toprağı veya ülkenin uzantısı kabul edileceğine dair bir düzenleme bulunmamaktadır. BMDHS, gemilerin tâbiyetine (BMDHS m. 91), bayrak çekme hakkına (BMDHS m. 91), gemilerin hukuki statüsüne (BMDHS m. 92), bayrak devletinin yükümlülüklerine (BMDHS m. 94) ve savaş gemilerinin dokunulmazlığına (BMDHS m. 95-9) dair hükümler barındırmakta olup, savaş gemisinin -veya bayrak çekme hakkına sahip herhangi başka bir geminin- bayrak devletinin ülke toprağı ya da uzantısı sayılabileceğine dair herhangi bir hüküm içermemektedir. Kaldı ki, “tâbiyeti” söz konusu olan bir nesnenin, ülkenin bir parçası olarak kabulü, ülkenin bir tebaasının,

146 Oxman (n 145) 183.

147 Selami Kuran, ‘Savaş Gemilerinin Dokunulmazlığı ve Yargı Bağımsızlığı’ (2005) 25(1-2) MHB 229, 231.

148 Kuran (n 147) 231; Güngör (n 34) 66; Nomer (n 6) 73; Doğan (n 2) 55.

149 Kuran (n 147) 231.

150 BMDHS savaş gemilerini, ticarî olmayan amaçlarla işletilen devlet gemileri (BMDHS m. 31 ve 32), devletin sahibi olduğu veya işlettiği ve münhasıran ticarî amaçlar dışındaki kamu hizmetleri için kullanılan gemiler (BMDHS m. 96), devlet gemileri (BMDHS 102), yardımcı savaş gemileri ve devletin sahip olduğu veya işlettiği ve göz önünde bulundurulmuş zaman bakımından münhasıran ticaret dışı kamu hizmetleri için kullanılan gemileri (BMDHS m. 236) ile ilişkilendirmektedir. Nikhilesh (n 145) 189.

151 Kuran (n 147) 231; Nikhilesh (n 145) 189. BMDHS m. 29 kapsamında tanımlanan savaş gemisi Sözleşme m. 30 ve 31 kapsamında belirlenen bazı yükümlülüklerden muaf olduğunu düzenlemektedir: Nikhilesh (n 145) 189.

152 Kuran (n 147) 231.

153 Kim Kiel, ‘The Dauntless Incident: Should a United States Public Vessel Be Declared a ‘Floating Piece’ of United States Territory for Citizenship Purposes’ (1989) 21(1) The University of Miami Inter-American Law Review 121, 133. Nitekim Türk hukukunda da Türk savaş gemilerinde doğup da doğumla herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanamayacak çocukların toprak esası uyarınca Türk vatandaşlığını kazanacakları genel kabul görmektedir. Bkz. Güngör (n 34) 65; Doğan (n 2) 55; Nomer (n 6) 73.

mesela bir vatandaşının, o ülkenin parçası kabul etmek gibi alışılmadık bir mantığa denk gelir. Diğer yandan geminin ülkenin hareket eden bir parçası halinde kabul edilmesi, ülkeselliğin bir sonucu olarak, bu parçanın etrafındaki kara sularında ve üzerindeki hava sahasında bayrak ülkesinin yetki iddiası gibi bir sonuç doğuracaktır ki, bu kabul de ayrı bir tartışma alanı açacaktır. Zira, kıta sahanlığının ülke sınırları kapsamında kabulü bile zamanında pek çok tartışmayı beraberinde getirmiştir¹⁵⁴. Netice itibarıyla “ülke”, devletin üzerinde mutlak ve münhasır yetkisinin bulunduğu bir alandır¹⁵⁵. Halbuki savaş gemilerinin üzerindeki devlet yetkisinin belirli durumlarda sınırlandırılması mümkündür (BMDHS m. 96¹⁵⁶, BMDHS m. 236)¹⁵⁷; bu nedenle geminin ülkenin bir parçası olduğunu söylemek mümkün değildir¹⁵⁸.

Nitekim öğretide daha çok taraftar bulan görüşe göre geminin ülkenin bir parçası sayılmayacağı, ancak devletin gemiler üzerinde yetkisinin bulunduğudır. *Sur*, bir devletin tam egemenlik yetkilerine sahip olmadığı halde birtakım yetkileri kullandığı yerlerin ülkeye dahil kabul edilemeyeceğini ifade etmekte¹⁵⁹, bu anlamda gemilerin durumunu yabancı ülkelerdeki elçiliklere benzeterek, bunların, devletin ülkesini teşkil etmeyeceğini belirtmektedir¹⁶⁰. *Kristosis*’e göre de devletin bazı yetkilere sahip olduğu bitişik alan, elçilikler gibi bazı sahalar ülke kapsamının dışında kalmaktadır. Çünkü, buralarda devlet bazı yetkilere sahiptir, ancak bu yetkiler belirli bir amaca yönelik olarak tanınmış olup münhasır yetki olarak kabul edilemez¹⁶¹. *Crawford*’a göre savaş gemilerinin durumu daha ziyade dokunulmazlık kavramı kapsamı altında incelenmektedir ve bunların durumu elçiliklerle, konsolosluklarla vs. kıyaslanmalıdır. Dolayısıyla savaş gemileri için hükümet ajanı terimini kullanmak daha isabetli olacaktır¹⁶². *Nikhilesh*’e göre ise, devletlerin gemileri üzerindeki yetkinin nedeni devlet ile gemi arasındaki bağıdır. Bu bağın bir gereği olarak devletin egemenlik kaynaklı

154 Kritsiotis (n 130) 551.

155 Pazarcı (n 3) 29. Konu hakkında bir değerlendirme için ayrıca bkz. Bkz. U.S. Court of Appeals for the Ninth Circuit *Lam Mov v. Nagle* (1923), No: 5245, Decided February 20, 1928. Karar metni için bkz. <<https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/24/316/1496936/>> Erişim Tarihi 17 October 2023.

156 BMDHS m. 95 uyarınca açık denizlerdeki savaş gemileri, bayrak devleti dışındaki devletlerin yetkisinden tamamen muafır. Bu hükmün mehfum-ı muhalifinden çıkan sonuç, açık denizler dışında kalan alanlarda gemilerin belirlenen hallerde sahildar devletin yetkisine tâbi olabileceğidir.

157 Kaldı ki, savaş gemisine dair anlayışın giderek daralmasının izlerini Cenevre Sözleşmelerinde de görmek mümkündür. 1958 Sözleşmesi, savaş gemilerinin dokunulmazlığını açık bir şekilde ifade etmiştir. Ancak 1982 Sözleşmesi, bu dokunulmazlığın istisnalarını da belirlemiştir. 1958 Sözleşmesinin ve hazırlanışı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tullio Treves, ‘1958 Geneva Conventions on the Law of the Sea’ <https://legal.un.org/avl/pdf/ha/gclos/gclos_e.pdf> Erişim Tarihi 11 March 2023.

158 Münhasır egemenlik yetkisi teriminden bir varlık üzerinde egemenlik sahibi olduğu iddiasında olan devlet dışında hiçbir devletin yetkisinin söz konusu olmaması anlaşılmalıdır: Richard K. Gardiner, *International Law* (Pearson-Longman 2003) 482.

159 *Sur* (n 129) 105.

160 *Sur* (n 129) 105.

161 Kritsiotis (n 130) 548.

162 James Crawford, *Browlie’s Principles of Public International Law* (8th edn, Oxford Publishing 2012) 515.

dokunulmazlıkların gemileri de kapsayacak biçimde genişlediği kabul edilmektedir¹⁶³. Şu halde gemilerin dokunulmazlığının, gemilerin ülkenin bir parçası olduğu anlamına gelmediğini kabul etmek gerekmektedir. Bu yaklaşım doğrultusunda gemilerde doğan kişilerin bayrak devleti vatandaşı olduğuna doğrudan hükmetmek mümkün değildir¹⁶⁴.

Gemilerde doğan çocukların vatandaşlık kazanıp kazanamayacağı hususu, Amerika Birleşik Devletleri'nin de hukuk gündemini uzun süre meşgul etmiştir. INA m. 301, uyarınca ABD vatandaşlığının toprak esasıyla kazanılması, kişinin ABD'de doğmuş olmasına ve ABD'nin yetkisi altında olmasına bağlıdır¹⁶⁵. Doğumla vatandaşlığı kazanılmasında ABD'de doğmuş olmanın esaslı koşul olması nedeniyle, “ülke” ve “ülke toprakları” kavramının kapsamının belirlenmesi önem kazanmaktadır. Bu bağlamda gemilerin ABD ülkesi kapsamında kabul edilip edilemeyeceği, bir başka deyişle gemilerin “yüzen bir toprak parçası” gibi kabul edilip edilmeyeceği ABD Yüksek Mahkemesi tarafından incelenmiştir. Bu davalar sonucu verilen kararlar ABD Vatandaşlık Hukuku bakımından da büyük önem taşımaktadır.

Bu davalardan biri olan 1923 tarihli *Cunard S.S. Co. v. Mellon Davası*¹⁶⁶ (*Cunard Davası*) ülke (*territory*) terimi, ticarî gemiler bağlamında incelenmiştir. Davada Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi (*United States Supreme Court*), ülkeyi, “ABD'nin hakimiyetinde olan ve egemenlik yetkisi kapsamında denetiminde bulunan bölgesel araziler ve bunlara bitişik sular” olarak tanımlamıştır¹⁶⁷. Böylece mahkeme kara sularını ABD ülkesi kapsamına almış ve buradaki ticarî gemilerde doğan çocukların da ABD ülkesinde doğmuş sayılacağından ABD vatandaşlığını kazanacağına hükmetmiştir. Aslında *Cunard* davasının konusu, doğrudan gemide gerçekleşen bir doğuma ilişkin değildir. Ancak, ticarî geminin toprak sayılıp sayılamayacağı hususunda yaptığı

163 Bkz. Nihilesh (n 145) 184. *Nihilesh*'e göre savaş gemilerinin dokunulmazlığı bir *jus cogens* kuralı niteliği taşımaktadır: Nihilesh (n 145) 184. Yargı bağımsızlığı ise sadece savaş gemileri için değil ticarî gemiler ve devletin ticarî amaçlarla işlettiği gemiler için de söz konusudur, ancak savaş gemilerine tanınan dokunulmazlığa kıyasla çok daha sınırlıdır: Nihilesh (n 145) 189. Ayrıca bkz. Aust (n 131) 156.

164 Nihilesh (n 145) 184.

165 ABD'de doğmuş olmak, ABD vatandaşlığı kazanmak için yeterli değildir; aynı zamanda çocuğun ABD yetkisinde olması gerekmektedir. “ABD yetkisinde olmak” teriminden ne anlaşılması gerektiği ise, ilk defa *US v. Wong Kim Ark* Davası kapsamında (*Wong Kim Ark* Davası) tartışılmıştır. Mahkeme 1898 yılında verdiği kararda ABD'de doğan çocukların kural olarak ABD yetkisine tâbi olduğunu saptadıktan sonra bu çocuklardan hangisinin ABD yetkisine tâbi olmadığını karara bağlamıştır. Karara göre, yabancı hükümdarlar veya onların vekillerinin çocukları, yabancı devletlerin kamu gemilerinde doğan çocuklar veya düşman tebaanın ABD'yi işgali sırasında işgal edilen ABD topraklarında doğan çocuklar ABD yetkisine tâbi sayılmazlar. Kararda ayrıca Amerikan yerlilerinden doğan çocuklarının ABD yetkisi dışında olacağı belirlenmiştir. Bu sayımlar dışında, ABD'de doğmuş olan tüm çocuklar ırk ve renkleri ne olursa olsun ABD yetkisinde kabul edileceklerdir. Bkz. *United States Supreme Court United States v. Wong Kim Ark* (1898), No: 132, Decided on March 28 1898. Karar metninin özeti için bkz. <<https://constitutioncenter.org/the-constitution/supreme-court-case-library/united-states-v-wong-kim-ark-1898>> Erişim Tarihi 10 October 2023. Mahkeme ayrıca, ABD yetkisine tâbi olmayı ABD'de kaçak olarak bulunanların çocukları da kapsayacak şekilde geniş tutmuş, ABD'de yasa dışı olarak bulunan göçmenlerden dahi ABD topraklarında doğan çocukların, ABD vatandaşı olacaklarını belirtmiştir. Mahkemenin verdiği karar, ABD hukuku bakımından yerleşik bir kural niteliği kazanmıştır. Nitekim ABD Dışişleri Bakanlığı'nın “ABD Vatandaşlığı ve Tabiiyeti” başlıklı 8 Numaralı Talimatnamesinde (8 *Foreign Affairs Manuel 300 U.S. Citizenship and Nationality*) kararın içeriği tekrarlanmış, böylece özellikle ABD'de doğan çocukların vatandaşlık durumu hakkında ortaya çıkabilecek belirsizliklerin de önüne geçilmiştir. Bkz. <<https://fam.state.gov/fam/08fam/08fam030101.html>> Erişim Tarihi 10 October 2023.

166 *United States Supreme Court Cunard S. S. CO. v. Mellon* (1923), No. 659, Decided: April 30, 1923. Karar metni için bkz. <<https://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/262/100.html>> Erişim Tarihi 10 October 2023.

167 Kiel (n 153) 129.

inceleme hem ticarî hem de ticarî olmayan gemiler bakımından sonuç doğurabilecek niteliktedir. Kararda, öncelikle “ABD ve onun yetkisi altındaki tüm topraklar” terimi kapsamında işaret edilen “ülke” kelimesine genel manada farklı anlamlar atfedildiği belirtilmiş, ancak mahkemenin ‘topraklar’ terimini ‘ABD’ nin hakimiyetinde olan ve münhasır egemenlik yetkisi kapsamında (ABD) denetiminde bulunan bölgesel araziler ve bunlara bitişik sular’ olarak algılaması gerektiği ifade edilmiştir. Karara göre, bu tanımda “ülke” terimi mecazi değil gerçek anlamda kullanılmaktadır. Dolayısıyla buradaki ülke tanımı ile sınırları ve belirli bir konumu olan alanlar kastedilmektedir. Bir ticarî geminin bayrak devleti ülkesinin bir parçası olduğuna dair ifadeler zaman zaman kullanılsa da bu tür kullanımlar daha ziyade mecazidir. Geminin ülkenin yetki alanında kabul edilebilmesi ancak açık denizlerde hiçbir devletin egemenliğinin bulunmadığı durumlarda söz konusu olmaktadır¹⁶⁸.

Geminin ülkenin bir parçası sayılıp sayılmayacağına doğumla vatandaşlık kazanımı bağlamında incelenmesi ise *Lam Mow v. Nagle* Davası¹⁶⁹ kapsamında gerçekleşmiştir. Mahkeme, kararında, *Cunard* Davası kararındaki ifadeleri teyit ederek, ABD tâbiyetindeki ticarî gemilerde ABD kara suları dışında doğan çocukların ABD vatandaşı kabul edilemeyeceğine hükmetmiştir. Mahkeme böylece, karasularının ülke kavramı içinde yer aldığını teyit ederken, gemileri ülke dışında bırakmış olmaktadır. Daha sonra incelemeye konu bir vaka bir sahil güvenlik teknesi olan *Dauntless* Vakası kapsamında gündeme gelmiştir. *Dauntless* Vakası kapsamında ABD tâbiyetindeki bir kamu gemisinde doğan çocuğun ABD vatandaşlığını kazanıp kazanmayacağı Göçmenlik ve Vatandaşlık Bürosu (*Immigration and Nationality Service*) tarafından Dışişleri Bakanlığı nezdinde mütalaa edilmiştir. Tartışmalı vakanın incelemesi sonucunda Göçmenlik ve Vatandaşlık Bürosu, *Cunard* ve *Lam Mow* davalarındaki yaklaşımı benimseyerek, bebeğin ABD vatandaşı olmadığı sonucuna varmıştır¹⁷⁰.

Bununla birlikte belirtilmesi gereken bir nokta, devletlerin kendi bayrağını çeken savaş gemileri, devlet gemileri ve hatta ticarî gemilerde doğan çocuklara vatandaşlık izafesinin önünde hukukî bir engel bulunmadığıdır. Gemide doğan bir çocuğun vatandaşlık durumuna ilişkin sorun önüne geldiğinde devletin yetkili birimlerinin ülke kavramını gemilerini de içine alacak biçimde değerlendirmesi, böylece söz konusu çocuğa *ius soli* esası altında vatandaşlık izafenin sağlanması mümkündür. Devletlerin kendi vatandaşlarını belirleme konusundaki yetkileri¹⁷¹ gereği bu yönde bir kararın başka devletler nezdinde tartışmaya açılması veya uluslararası hukuka

168 Bkz. yukarıda dn. 166.

169 *Lam Mow v. Nagle* U.S (1928), Decided on February 20, 1928. Karar metni için bkz. <<https://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/262/100.html>> Erişim Tarihi 10 October 2023.

170 Kararın eleştirisi için bkz. Kiel (n 153) 136-137.

171 Uluocak (n 28) 6; Aybay and Özbek (n 2) 16; Doğan (n 2) 15. 12.4.1930 tarihli Vatandaşlık Kanunları İhtilâfına İlişkin Bazı Sorunlar Hakkında Lahey Sözleşmesi (*Convention on Certain Questions Relating to the Conflict of Nationality Law*) m. 1 ve Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi m. 3 devletlerin vatandaşlarını belirleme konusundaki serbestisini teyit etmektedir. Vatandaşlık Kanunları İhtilâfına İlişkin Bazı Sorunlar Hakkında Lahey Sözleşmesi metni için bkz. <<https://rm.coe.int/168007f2c8>> Erişim tarihi 08 October 2023 (Metnin devamında 1930 Lahey Sözleşmesi olarak anılacaktır).

aykırılığının öne sürülmesi söz konusu değildir¹⁷². Şu halde vatandaşlığı söz konusu olan devletin tasarrufunun çocuğa vatandaşlık kazandırmak yönünde olduğu hallerde konunun hukukî bir sorun olarak gündeme gelmesi yüksek bir olasılık değildir. Ne var ki, ABD hukukundan da örneklediği üzere, konuya ilişkin açık bir hükmün veya uluslararası bir taahhütün yokluğunda, gemide gerçekleşen doğumun ülke içinde gerçekleşmiş doğum olarak kabul edilip edilmeyeceği tartışma konusu olabilecektir¹⁷³. Bu tür tartışmaların ve ortaya çıkabilecek belirsizliklerin önüne geçmek bakımından devletlerin vatandaşlık düzenlemeleri kapsamında hava ve deniz gemilerindeki doğum olaylarına ilişkin hükümlere yer vermeleri faydalı olacaktır¹⁷⁴.

Nitekim bazı devletler vatandaşlık düzenlemelerinde devletlerin hava ve deniz gemilerinde doğacak çocukların vatandaşlık statüsüne ilişkin belirlemeye yer vererek bu konuda ortaya çıkabilecek belirsizliklerden doğabilecek tartışmaların önüne geçmektedirler. Örneğin, Kanada Vatandaşlık Yasası m. 4 kapsamında Kanada gemilerinde doğan çocukların -diğer koşulların da gerçekleşmesi halinde- Kanada vatandaşı sayılacakları kabul edilmiştir¹⁷⁵. Avustralya Vatandaşlık Yasası da hava ve deniz gemilerinde doğan çocuklara toprak esası uyarınca vatandaşlık izafe edileceği öngörülmüştür (m. 7)¹⁷⁶.

Öte yandan bir devletin, taraf olduğu uluslararası anlaşmalar altındaki yükümlülükleri kapsamında kendi tâbiyetindeki gemilerde doğan çocuklara vatandaşlık izafe etmesi mümkündür. Bu tür bir yükümlüğe vatansızlığının önlenmesi

172 *Ecemiş*, gemide doğum halinde *ius soli* esasından hareketle vatandaşlığın izafesinin ancak vatansızlığın önlenmesi amacına hizmet ettiği takdirde milletlerarası hukuka uygun olacağı görülmüştür. Bkz. *Ecemiş* (n 18) 244. 1930 Lahey Sözleşmesi ve Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi'ne göre devletlerin vatandaşlarını belirleme konusundaki yetkilerini uluslararası sözleşmelere, uluslararası teamül hukukuna ve vatandaşlık hukukunun uluslararası hukuka kabul edilen ilkelerine uygun olarak kullanmaları gerekmektedir (Bkz. 1930 Lahey Sözleşmesi ve Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi m. 3/2). Ayrıca bkz. Nomer (n 6) 5; Nimet Özbek-Hadimoğlu and Barış Teksoy, 'Vatansızlığın Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesi (1961) Karşısında Türk Vatandaşlığı Kanunu' (2013) (107) TBB Dergisi 221, 237. Bununla birlikte devletlerin gemilerde doğan çocuklara kendi vatandaşlıklarını izafesini engelleyen bir kural bulunmamaktadır. Nitekim çok sayıda devletin vatandaşlık yasaları kapsamında gemilerde doğan çocukların da kendi vatandaşları sayılacağını kabul eden düzenlemelere yer vermektedir. Konu takip eden paragrafta ayrıntılı olarak incelenmektedir. Özellikle gemide doğan çocuğun vatansız statüde olması halinde bu çocuklara bayrak devleti vatandaşlığının kazandırılması vatansızlığın önlenmesi hedefi kapsamında uluslararası hukuk nezdinde de desteklenmektedir. Bkz. 1961 tarihli Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi m. 1 ve m. 3).

173 Nitekim *Güngör*, 1961 tarihli Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin bir gemi ya da uçakta meydana gelen doğumların, geminin bayrağını çektiği ya da uçağın kayıtlı olduğu Devletin toprakları içinde yapılmış olduğunu kabul eden hükmünün (m. 3), bu yönde iç hukuktan kaynaklanan tartışmaların önüne geçtiğini ifade etmektedir: *Güngör* (n 131) 487. Yazar bu ifadesiyle konuya ilişkin iç hukuk kaynaklı tartışmaların ortaya çıkma ihtimaline de işaret etmiş olmaktadır.

174 Nitekim *Ecemiş* bu noktaya işaret ederek TVK'daki "Türkiye'de doğan" ifadesinin "Türkiye'de yahut yurt dışında Türk tabiiyetindeki bir gemide doğan" şeklinde değiştirilmesini önermektedir. Bkz. *Ecemiş* (n 18) 244-245.

175 Bkz. Kanada Vatandaşlık Kanunu m. 4. Kanun metnine <<https://pier21.ca/research/immigration-history/canadian-citizenship-act-1947#:~:text=Canadian%20citizenship%20was%20automatically%20conferred,was%20born%20out%20of%20wedlock.>> Erişim Tarihi 25 October 2023.

176 Avustralya Vatandaşlık Yasası için bkz. <<https://www.legislation.gov.au/Details/C2020C00309>> Erişim Tarihi 25 October 2023. Ayrıca bkz. Finlandiya Vatandaşlık Yasası m. 8. Finlandiya Vatandaşlık Yasası'nın İngilizce metni için bkz. <<https://www.refworld.org/pdfid/3ae6b51614.pdf>> Erişim Tarihi 25 October 2023. Meksika Vatandaşlık Hukukunda da aynı yaklaşım benimsenmektedir: Bkz. s. 322. Manuel Becerra Ramirez, 'Nationality in Mexico: Membership in a Changing World' in Alexander Aleinikoff and Douglas Klusmeyer (eds), *From Migrants to Citizens* (Carnegie Endowment for International Peace 2020) 312-341.

hedefi doğrultusunda 1961 tarihli Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde (*Convention on Reduction of Statelessness-CRS*)¹⁷⁷ yer verilmektedir. 1961 BM Vatandaşlık Sözleşmesi'ne taraf olan bir devlet, kendi bayrağını çekmiş olan gemilerde gerçekleşen doğumların Sözleşmenin amaçları ve mahiyeti bakımından, yani vatansızlığın engellenmesi bakımından¹⁷⁸, bayrak devletinin ülkesinde gerçekleşmiş olduğunu kabul edecektir. Sözleşmenin doğurduğu yükümlülüklerin *erga omnes* niteliği nedeniyle, Taraf devletler bu yükümlülükleri herkes bakımından üstlenmiş olmaktadır. Şu halde, Sözleşmeye taraf bir devlet¹⁷⁹ kendi bayrağını çekmiş bir devletin gemisinde doğan ve doğumla birlikte hiçbir devletin vatandaşlığını kazanamayan çocuğun kendi ülkesi topraklarında doğduğunu kabul edecektir¹⁸⁰. Böylece yine aynı Sözleşmenin 1. maddesi uyarınca çocuk *ius soli* esası vasıtasıyla bayrak devletinin vatandaşlığını kazanmış olacaktır¹⁸¹.

IV. *Ius Soli*'nin Kullanım Biçimleri

Ius soli esasının işlevi, belirli bir devletin ülkesinde doğumun, kişiye o devlet vatandaşlığını kazandırılmasıdır. Nitekim, *ius soli* esasının temel ve geleneksel kullanımında vatandaşlık izafesi için o ülke topraklarında doğmuş olmak yeterli olup başkaca bir koşul aranmamaktadır. Buna karşın kimi durumlarda *ius soli* esasının kullanımlarında, ülkede doğmuş olmaya ilave bazı koşullar aranabilmektedir. Bu bağlamda en sık aranan koşul, yeni doğan çocuğun, ana-babasına bağlı olarak bir vatandaşlık kazanamamasıdır. Böyle bir durumda çocuğa, vatansız kalmasını engellemek amacıyla *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık atfedilebilmektedir. Özellikle son 30 yıl içinde yaygınlaşan¹⁸² *ius soli* düzenlemeleri ise, *ius soli* esası vasıtasıyla vatandaşlık izafesi için yeni doğanların üst soyuna ilişkin bazı koşullar aramaktadır. Göçmenlerin alt soylarına vatandaşlık izafesini hedefleyen bu tür düzenlemelerde genellikle ana-babadan en az birinin o ülkede doğmuş bulunması veya belirli bir süredir o ülkede ikamet ediyorsa gibi koşullar aranmaktadır.

Günümüzde *ius soli* esasını mutlak ve koşulsuz olarak uygulayan devletlerin sayısı azdır; ancak *ius soli*'nin çeşitli şartlara bağlı olarak uygulanması yaygınlaşmaktadır¹⁸³. Çalışmamız kapsamında da uygulamadaki bu eğilimden hareketle *ius soli* uygulamaları

177 Metnin devamında 1961 BM Vatansızlık Sözleşmesi olarak anılacaktır. Sözleşme'nin İngilizce metni için bkz. <<https://www.unhcr.org/protection/statelessness/3bbb286d8/convention-reduction-statelessness.html>> Erişim Tarihi 25 October 2023.

178 Aynı yönde bkz. Güngör (n 131) 488. Sözleşmenin ilgili maddesi şu şekildedir: “*Sözleşmeci Devletlerin bu Sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini belirlemek amacıyla, olası durumlarda, bir gemi ya da uçakta meydana gelen doğumlar, geminin taşıdığı bayrağın sahibi olan ya da uçağın kayıtlı olduğu Devletin toprakları içinde yapılmış olarak kabul edilirler.*” (CRS m. 3). 1961 BM Vatansızlık Sözleşmesi hakkında ayrıca bkz. Özbek-Hadimoğlu and Teksoy (n 172) 221-244.

179 Taraf devletler için bkz. <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtsdg_no=V-4&chapter=5&clang=_en> Erişim Tarihi 25 October 2023.

180 Güngör (n 131) 486.

181 ibid 489.

182 Bkz. Honohan (n 39) 3-4.

183 ibid 4.

ius soli'nin koşulsuz (mutlak) olarak uygulanması, *ius soli*'nin koşula bağlı olarak uygulanması olarak iki başlık altında incelenecektir.

A. *Ius Soli*'nin Doğumla Vatandaşlık İzafesinde Temel Yöntem Olarak Koşulsuz Biçimde Uygulanması

Ius soli vasıtasıyla vatandaşlığın kazanılmasında geleneksel uygulama *ius soli*'nin koşulsuz uygulanmasıdır. Vatandaşlığın doğumla izafesinde *ius soli*'nin “koşulsuz” uygulanması, *ius soli*'nin “münhasıran” uygulanmasından farklıdır. *Ius soli*'nin münhasıran uygulanmasında, doğumla vatandaşlık izafesinde başkaca hiçbir yonteme yer verilmeden *ius soli* esas uygulanmaktadır. Vatandaşlık yasalarında bu tür bir yaklaşımı benimseyen devletler bakımından, söz konusu devletin ülkesi dışında doğan çocuğa, ana-babasının her ikisi de söz konusu devletin vatandaşlığını taşıyor olsa dahi, o devletin vatandaşlığının izafesi mümkün olmamaktadır¹⁸⁴. Bu durum vatansızlığı arttırıcı bir etki yaratmanın yanı sıra, çocuk ile ana ve/veya babasının farklı vatandaşlıklarda olmasına sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle çağdaş vatandaşlık yasalarının hemen hepsi, *ius soli*'nin münhasıran uygulanmasından ziyade *ius sanguinis* esasıyla tamamlanarak uygulanmasını öngörmektedir.

Ius soli'nin “koşulsuz” uygulanması halinde ise, bir ülke topraklarında doğan çocuk, kendisine ve/veya ana ve/veya babasına ilişkin herhangi bir koşul aranmaksızın doğduğu ülke devletinin vatandaşlığını kazanmaktadır. Çocuğun o devlet vatandaşlığını kazanması için aranan tek koşul, ülke sınırları içerisinde doğmuş olmasıdır. Bu ilke geleneksel olarak Ortak Hukuk sisteminin bir parçası olan devletlerde uygulama alanı bulmuşsa da günümüzde vatandaşlığın doğumla kazanılmasında *ius soli* esasını koşulsuz olarak uygulayan devletlerin sayısı azalmıştır. Özellikle, en son İrlanda'nın 2004 yılı itibariyle *ius soli*'nin koşulsuz kullanımından vazgeçmesiyle, Avrupa'da *ius soli* esasının koşulsuz uygulanmasını benimseyen bir devlet kalmamıştır¹⁸⁵. Bununla birlikte Amerika Kıtasındaki ülkelerin önemli bir kısmı ve bazı Afrika ülkeleri vatandaşlığın kazanılmasında *ius soli* esasını halen koşulsuz olarak uygulamaktadır¹⁸⁶.

Diğer yandan, kimi devletlerin vatandaşlık yasalarında, ülkede doğum vatandaşlığı doğrudan kazandırmamakla ancak, vatandaşlığın sonradan kazanılmasını kolaylaştıran bir unsur olarak düzenlenmektedir. Örneğin, İtalyan Vatandaşlık Yasası, İtalya'da

184 Altuğ (n 2) 33.

185 Honohan (n 39) 2. 2004 yılında İrlanda'da yapılan Anayasal bir değişikliklikle *ius soli*'nin koşulsuz kullanımı sınırlandırılmıştır: <https://www.citizensinformation.ie/en/moving_country/irish_citizenship/irish_citizenship_through_birth_or_descent.html> Erişim Tarihi 12 October 2023. Anayasa değişikliğinin gerekçesi, “vatandaşlık turizminin engellenmesi” olarak açıklanmıştır: The Guardian, Ireland Votes in Favour of Curbs on Citizenship, 13 Haziran 2004 <<https://www.theguardian.com/world/2004/jun/13/ireland>> Erişim Tarihi 12 October 2023.

186 *Ius soli* esasını koşulsuz olarak benimseyen ülkeler Antigua ve Barbuda, Arjantin, Barbados, Belize, Bolivya, Brezilya, Kanada, Çad, Şili, Kosta Rika, Küba, Dominik, Ekvator, El Salvador, Fiji, Grenada, Guatemala, Guyana, Honduras, Jamaika, Lesotho Krallığı, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Saint Kitts ve Nevis Federasyonu, Saint Lucia, Saint Vincent ve Grenadinler, Tanzanya, Trinidad ve Tobago, Tuvalu, ABD, Uruguay ve Venezuela'dır. Bkz. <<https://worldpopulationreview.com/country-rankings/countries-with-birthright-citizenship>> Erişim Tarihi 12 October 2023.

doğmuş yabancıya, hukukî yerleşim yerinin erginliğe kadar kesintisiz olarak İtalya’da bulunması kaydıyla, erginliğe ulaşmasından itibaren bir sene içerisinde İtalyan vatandaşlığını seçme hakkı tanımaktadır (İtalyan Vatandaşlık Yasası m. 4/2)¹⁸⁷. Doktrinde, bu tür düzenlemeler de zaman zaman *ius soli* kazanma – ya da doğumdan sonra *ius soli* kazanma- olarak adlandırılmaktadır¹⁸⁸. Kanaatimizce bu tür bir kazanımın “*ius soli* kazandırma” olarak adlandırılması isabetli değildir. Zira vatandaşlığın *ius soli*’ye bağlı olarak izafesinde vatandaşlık “doğum olayıyla” ve “doğum anından itibaren” kazanılmaktadır. Bu nedenle, vatandaşlığın bu şekilde izafesi *ius soli* esası uyarınca vatandaşlık izafesi olarak nitelenemez. Aslında, bu tür bir hüküm seçme hakkı ile kazanmanın tipik bir örneğidir; burada “doğum yeri” ise seçme hakkını kullanmanın bir koşuludur¹⁸⁹.

B. *Ius Soli*’nin Vatansızlığın Engellenmesi İçin Kullanılması

Vatansızlık bireyler için olduğu kadar, devletler için de sakıncalarıyla gündeme gelen bir statüdür¹⁹⁰. Bu nedenle vatansızlığın önlenmesi vatandaşlık hukukunun temel ilkelerinden biri haline gelmiştir¹⁹¹. Çağdaş vatandaşlık yasalarının önemli bir kısmı, vatansızlığın önlenmesine ilişkin çeşitli önlemler almaktadır. Ayrıca devletler vatandaşlığın önlenmesine ilişkin hükümler içeren uluslararası anlaşmalara¹⁹² taraf olarak vatansızlığın önlenmesi hedeflerini uluslararası bir taahhüt haline de getirebilmektedir¹⁹³.

187 İtalyan Vatandaşlık Yasasının İngilizce metni için bkz. 1992 tarihli <<https://data.globalcit.eu/NationalDB/docs/It/2091%201992%20amended%202018%20revGT%20consolidated.pdf>> Erişim Tarihi 12 October 2023.

188 Bkz. Edilmen and Honohan (n 21) 6; Iseult Honohan, ‘The Theory and Politics of *Ius Soli*’ (2010) <<https://cadmus.eui.eu/handle/1814/19574>> Erişim Tarihi 28 October 2023.

189 Bu noktada terminoloji kullanımı konusunda bir ayrılık olduğundan da söz etmek mümkündür. Türk vatandaşlık hukukunda *ius soli* esasına dayalı vatandaşlık izafesi, sadece doğum anından itibaren kazanılan vatandaşlığı ifade etmektedir ve Türk hukuk literatüründe bu konuda mutabakat vardır: Diğerlerinin yanında Nomer (n 6) 67; Aybay and Özbek (n 2) 93; Doğan (n 2) 39. Ancak yabancı literatürde bazı yazarların *ius soli* kavramını doğumdan sonra kazanımları da kapsayacak biçimde kullandığı görülmektedir. Örneğin Honohan, seçim hakkıyla veya istisnai telsikle kazanma hallerinde doğum yerinin bir koşul olarak belirlenmesini işaret etmek üzere “*ius soli* esasıyla doğumdan sonra kazanma (‘. . award citizenship by *ius soli* after birth’)” ifadesini kullanmaktadır. Bkz. Edilmen and Honohan (n 21) 1.

190 William Thomas Worster, ‘The Obligation to Grant Nationality to Stateless Children Under Customary International Law’ (2019) 27(3) Michigan State International Law Review 441, 442; Aybay and Özbek (n 2) 52.

191 Worster (n 190) 442.

192 Bu anlaşmaların bir kısmı, doğrudan vatandaşlık alanına ilişkin olmakla birlikte, büyük kısmı diğer alanlara ilişkin anlaşmalar olup vatansızlığın engellenmesine yönelik hükümler de içermektedirler. Bu anlaşmalar için bkz. alta dn. 193.

193 Vatansızlığın önlenmesine yönelik temel uluslararası anlaşma, 1961 tarihli Vatansızlık Hallerinin Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesi’dir. (1961 UN Convention on the Reduction of Statelessness), Vatansızlık Hallerinin Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesi’nin İngilizce metni için bkz. <https://www.unhcr.org/ibelong/wp-content/uploads/1961-Convention-on-the-reduction-of-Statelessness_ENG.pdf> Erişim Tarihi 20 October 2023. Ayrıca Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi (European Convention on Nationality-ENG), Çocuk Hakları ve Refahına İlişkin Afrika Şartı (African Charter on The Rights and Welfare Of The Child-Afrika Şartı) ve Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (The American Convention on Human Rights) gibi bölgesel uluslararası anlaşmalar da vatansızlığın önlenmesine ilişkin hükümler barındırmaktadır. Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi’nin İngilizce metni için bkz. <<https://rm.coe.int/168007f2c8>> Erişim Tarihi 20 October 2023. Afrika Şartı’nın İngilizce metni için bkz. <https://www.achpr.org/public/Document/file/English/achpr_instr_charterchild_eng.pdf> Erişim Tarihi 20 October 2023. Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi’nin İngilizce metni için bkz. <<https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm>> Erişim Tarihi 20 October 2023.

Vatansızlığın önlenmesine ilişkin hukuki önlemlerin en somut olanları, doğum anında vatansızlığa ilişkindir. Bu bağlamda *ius soli* esasının kullanımının önemli bir işlev üstlendiği görülmektedir. Çok sayıda vatandaşlık yasası ve uluslararası sözleşme, doğum anında vatansız duruma düşen çocuklara *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık izafesine dair hükümler içermektedir¹⁹⁴.

Vatandaşlığın *ius soli* vasıtasıyla izafesinin temel ve olmazsa olmaz koşulu, çocuğun söz konusu devletin topraklarında doğmuş olmasıdır. Bu kural, vatandaşlık izafesinde temel esas olarak *ius soli*'yi benimseyen devletlerde doğan çocuklar bakımından söz konusu olduğu gibi, doğum anında ana-babasına bağlı olarak vatandaşlık kazanamayan çocuklar bakımından da geçerlidir. Dolayısıyla *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık izafesi her şeyden önce çocuğun, vatandaşlık izafe eden devletin topraklarında doğduğunun kesin olarak tespit edilmesine bağlıdır¹⁹⁵.

Doğum ile vatansızlık hali, çoğu zaman ana-babaya bağlı nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Kimi durumlarda çocuk, ana-babasına bağlı olarak vatandaşlık kazanamamaktadır; çünkü ana-baba da vatansızdır ya da vatandaşlık yasalarındaki hükümler ana-babanın vatandaşlığını çocuğa aktarmasına uygun değildir¹⁹⁶. Diğer bazı hallerde ise çocuk ana-babasına bağlı olarak vatandaşlık kazanamamaktadır, çünkü çocuk bir yerde “ailesinden ayrı ve tek başına bulunmuştur” ve ana-babasının kim olduğunu tespit etmek olanaklı değildir. Her iki halde de çocuğun doğumla vatansız duruma düşmesi söz konusu olmaktadır. Ne var ki, bulunmuş bir çocuğun doğum yerini kesin olarak tespit etmek çoğu zaman mümkün olmamaktadır; dolayısıyla, bulunmuş çocuğa doğum yerine göre vatandaşlık izafesi çeşitli zorluklar içermektedir. Bu nedenle, ülkede yalnız başına bulunan çocukların durumunu ayrıca bir düzenlemeye tâbi tutmak gerekmiştir. Nitekim bu iki halin gerek yasalarda gerekse uluslararası sözleşmelerde birbirlerinden ayrılarak düzenlendikleri ve “ana-babasına bağlı olarak vatandaşlık kazanamayan çocuklar” ve “bulunmuş çocuklar” olarak iki ayrı başlık altında incelendikleri görülmektedir. Çalışma kapsamında da genel eğilime uyularak inceleme bu ayırım üzerinden gerçekleştirilecektir:

1. Ana-Babaları Belli Olduğu Halde, Ana ve/veya Babalarına Bağlı Olarak Doğumla Vatandaşlık Kazanamayan Çocuklar

Bazı durumlarda çocukların ana ve/veya babaları bilinmekle birlikte, ana ve/veya babalarına bağlı olarak vatandaşlık kazanmaları mümkün olmamaktadır. Literatürde

194 Worster (n 190) 442. Bkz. Vatansızlık Hallerinin Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesi m. 1 ve 2; AVS m. 6/1(b) ve 6 (b); Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi m. 20/2; Afrika Şartı m. 6/3. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hande Ünsal, ‘Çocuk Vatansızlığı’ (2022) 3(5) BÜHFD 69, 108 vd.

195 Aynı yönde bkz. Güngör (n 131) 485; Nomer (n 6) 72.

196 Bkz. Ünsal (n 194) 87-102.

“çocuk vatansızlığı” olarak da anılan bu durum¹⁹⁷, birkaç nedene bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir¹⁹⁸. Bu nedenlerin başında çocuğun ana-babasının da vatansız olması ve belirli etnik, dini, kültürel vb. gruplara yönelik ayrımcı uygulamalar nedeniyle çocuğun doğum anında herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanamaması gelmektedir¹⁹⁹. Kimi zaman da vatandaşlık yasaları ana ve/veya babanın vatandaşlıklarını çocuklarına aktarmasına olanak tanımamaktadır. Bu durum sıklıkla kadınlara yönelik bir ayrımcılık olarak gündeme gelmekte, örneğin babaya tanınan çocuğa vatandaşlık aktarma imkânı anaya tanınmamaktadır²⁰⁰. Bu durumda evlilik dışı doğan, babası belli olmayan veya baba tarafından tanınmayan çocuk vatansız duruma düşmesi söz konusu olabilmektedir²⁰¹. Vatandaşlık yasaları arasındaki uyumsuzluklar da bir başka vatansızlık nedenidir²⁰². Vatandaşlık yasalarının çocuğa vatandaşlık izafesi için aradığı doğum kaydı gibi usulî koşulların ana-baba tarafından yerine getirilmemesi de çocuk vatansızlığına sebebiyet verebilmektedir²⁰³. Devlet halefiyeti hallerinde de halef devletlerce kabul edilen vatandaşlık düzenlemelerinin uyumsuzluğu nedeniyle çocuk vatansızlığı ortaya çıkabilmektedir²⁰⁴.

2. Ana-Babaları Bilinmediği İçin, Ana ve/veya Babalarına Bağlı Olarak Doğumla Vatandaşlık Kazanamayan Çocuklar (Bulunmuş Çocuklar)

Ana-babasına bağlı olarak vatandaşlık kazanamayan çocuklara *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık izafesine ilişkin anlayış sadece ana-babası “belirli” olduğu halde onlara

197 Bkz. Gerard-René de Groot, ‘Children, Their Right to a Nationality and Child Statelessness’ in Alice Edwards and Laura van Waas (eds), *Nationality and Statelessness Under International Law* (Cambridge University Press 2014) 144-169; Worster (n 190) 442 vd.; Open Society Initiative, ‘Children’s Right to a Nationality’ <<https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/RelatedMatters/OtherEntities/OSJChildrenNationalityFactsheet.pdf>> Erişim Tarihi 25 October 2023.

198 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ünsal (n 194) 85-108.

199 Kenya’da yerleşik Pemba Topluluğu bu duruma bir örnek teşkil etmektedir. Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği’nin bildirdiğine göre Kenya’da bulunan ve sayıları 3500’e yaklaşan Pemba Topluluğu üyeleri vatansız konumdadır. Pembalar, Kenya’ya daha iyi yaşam koşulları arayışıyla ilk defa 1935-1940 yılları arasında gelmişler ve o zamandan beri burada yerleşmişlerdir. Topluluk özellikle Kenya’nın bağımsızlığını kazandığı 1963 yılından beri Kenya Toplumunun bir parçası haline gelmiştir. Ancak Kenya Devleti, Topluluk mensuplarının vatandaşlığını tanımamakta, dolayısıyla, Pemba Topluluğu çocukları ana-babalarına bağlı olarak vatandaşlık kazanamamaktadır. Bu nedenle Pemba Topluluğu bakımından vatansızlık üst soydan alt soya aktarılan bir durum haline gelmiştir: Bkz. UNHCR, ‘Stateless Minorities and Their Search for Citizenship’ <<https://www.unhcr.org/ibelong/stateless-minorities/>> Erişim Tarihi 05 October 2023.

200 OHCHR ‘Equality and Non-Discrimination in Nationality Matters to End Statelessness’ <<https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-01/OHCHR-UNHCR-Event-Outcome.pdf>> Erişim Tarihi 05 October 2023.

201 Örneğin Kuveyt Vatandaşlık Yasası uyarınca Kuveyt vatandaşı babadan doğanlar Kuveyt vatandaşı olacaklardır (Kuveyt Vatandaşlık Yasası m. 2). Bu durumda Kuveyt vatandaşı bir anadan doğan, babası vatansız olan veya belli olmayan bir çocuk Kuveyt vatandaşlığını kazanamayacak ve bir başka vatandaşlık taşımaması halinde vatansız duruma düşecektir. 1959 tarihli Kuveyt Vatandaşlık Yasası’nın İngilizce metni için bkz. <<https://www.refworld.org/docid/3ae6b4ef1c.html>> Erişim Tarihi 07 October 2023. Liberya Yabancılar ve Vatandaşlık Yasası ise Liberya dışında doğan çocukların sadece babalarına bağlı olarak Liberya vatandaşlığını kazanabileceklerini kabul etmektedir [Liberya Yabancılar ve Vatandaşlık Yasası Bölüm III, Kısım 20, para. 20/1 (b)]. Bu durumda Liberyalı bir anneden yurt dışında doğan, babası belli olmayan veya vatansız olan çocuk bir başka devletin vatandaşlığını taşımaması halinde vatansız duruma düşecektir.

202 Güngör (n 34) 64.

203 UNICEF, ‘Birth Registry for Every Child by 2030: Are We on the Track?’ (2019) <<https://www.unicef.org/media/62981/file/Birth-registration-for-every-child-by-2030.pdf>> Erişim Tarihi 09 October 2023.

204 Rudolf Graupner, ‘Nationality and State Succession General Principles of the Effect of Territorial Changes on Individuals in International Law’ (1946) 32 Transactions Year 87, 87-120; Ünsal (n 194) 106.

bağlı olarak vatandaşlık kazanamayan çocukları değil, aynı zamanda ana-babası “belirlenemeyen” ve sıklıkla “bulunmuş” (*foundlings*) olarak adlandırılan çocukları da kapsamaktadır²⁰⁵. Bulunmuş çocuklara *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık kazandırılmasına dair kural uluslararası hukuk nezdinde olduğu gibi, ulusal hukuklar nezdinde de genel kabul görmektedir. Öyle ki devletlerin hemen hepsi²⁰⁶, yasalarında, bulunmuş çocuklara kendi vatandaşlıklarının kazandırılması kuralına yer vermektedir²⁰⁷.

Bununla birlikte, zaman zaman vatandaşlık yasalarındaki “bulunmuş çocuk” tanımı farklılık göstermekte ya da bulunmuş çocuklara vatandaşlık izafesine ilişkin farklı

- 205 Ralph A. Sarmiento, ‘The Right of Foundlings in International Law’ <<https://attyralf.com/2015/12/03/foundlingsnationality/>> Erişim Tarihi 12 October 2023.
- 206 Vatandaşlık yasasında bulunmuş çocuklara doğumla vatandaşlık izafesine ilişkin bir kurala yer vermeyen nadir devletlerden birisi Çin Halk Cumhuriyeti’dir. 1980 tarihli Çin Halk Cumhuriyeti Vatandaşlık Yasası’nın İngilizce metni için bkz. <<http://www.china.org.cn/english/LivinginChina/184710.htm>> Erişim Tarihi 17 October 2023.
- 207 Alman Vatandaşlık Yasası’na göre Alman topraklarında bulunmuş bir çocuk aksi ispat edilinceye kadar bir Alman’ın çocuğu kabul edilir (Alman Vatandaşlık Yasası m. 2/İlk Cümle). Alman Vatandaşlık Yasasının yaklaşımında Alman topraklarında doğan ve ana-babası ile soy bağı tespit edilmeyen çocukların aslında Alman vatandaşlarından doğduğuna dair bir karine kabul edilmiş olmaktadır. Bir başka deyişle bu yaklaşımda Alman topraklarında bulunmuş çocuğa vatandaşlık izafesi bu çocukların Alman ana ve/veya baba ile farazi bir soy bağının varlığına dayanmaktadır. Bu nedenle bulunmuş çocuklara vatandaşlık izafesinin *ius sanguinis* esası kapsamında gerçekleştiği de Alman hukuk doktrine öne sürülmüştür: Bkz. Ataman-Figamneşe (n 18) 87-88. Bununla birlikte, Alman doktrininde ağırlıklı olarak kabul gören görüş, bulunmuş çocuğa vatandaşlık kazandırılmasının asıl şartının çocuğun Almanya’da bulunmuş olması nedeniyle, bu madde altında vatandaşlık izafesinin *ius soli* kapsamında bir kazandırma olduğudur: Ataman-Figamneşe (n 18) 89. Ayrıca bkz. Japon Vatandaşlık Yasası m. 2/3. Japon Vatandaşlık Yasası’nın ilgili maddesi ise Japonya’da doğmuş ve ana-babası bilinmeyen çocukların Japon vatandaşı olduğunu kabul etmektedir. 1950 tarihli Japon Vatandaşlık Yasası’nın İngilizce metni için bkz. <<https://www.moj.go.jp/ENGLISH/information/tnl-01.html>> Erişim Tarihi 22 October 2023. Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (Kuzey Kore) Vatandaşlık Yasası da Kuzey Kore topraklarında doğan ve doğum anında ana ve babası belli olmayan çocukların Kore vatandaşlığı kazanacağına öngörmektedir (Kuzey Kore Vatandaşlık Yasası m. 5/3). Kuzey Kore Vatandaşlık Yasası’nın İngilizce metni için bkz. <<https://www.refworld.org/pdfid/58d3c5f24.pdf>> Erişim Tarihi 22 October 2023. Benzer düzenlemeler içeren diğer yasaların bir kısmı için bkz. İran İslam Cumhuriyeti (İran) Medeni Kanunu m. 976/3 (İran vatandaşlığına dair düzenlemeler İran Medeni Kanunu kapsamında bulunmaktadır) İran Medeni Kanunu metni için bkz. <<https://irandataportal.syr.edu/nationality-law>> Erişim Tarihi 22 October 2023; Azerbaycan Vatandaşlık Yasası m. 12, 1998 tarihli Azerbaycan Vatandaşlık Yasası metni için bkz. <<https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/64865/61587/F1949070598/AZE64865.pdf>> Erişim Tarihi 23 October 2023; Kenya Anayasası m. 14/4 (Kenya vatandaşlığına dair düzenlemeler Kenya Anayasası kapsamında bulunmaktadır). 2010 tarihli Kenya Anayasası metni için bkz. <<http://kenyalaw.org/kl/index.php?id=398>> Erişim Tarihi: 23 October 2023. Ayrıca bkz. Danimarka Vatandaşlık Yasası m.1/2. Danimarka Vatandaşlık Yasası uyarınca Danimarka’da terk edilmiş olarak bulunan çocuk aksi kanıtların yokluğunda Danimarkalı kabul edilecektir. Danimarka Vatandaşlık Yasası metni için bkz. <<https://ungarn.um.dk/en/-/media/country-sites/ungarn-en/travel-and-residence/consolidated-act-on-danish-nationality.aspx>> Erişim Tarihi 23 October 2023. TVK kapsamında da bulunmuş çocukların *ius soli* vasıtasıyla doğum anından itibaren Türk vatandaşlığı kazanacakları öngörülmektedir (TVK m. 8). TVK uyarınca “Türkiye’de bulunmuş çocuk aksi sabit olmadıkça Türkiye’de doğmuş sayılır.” (TVK m. 8/2) ve “Türkiye’de doğan ve yabancı ana ve babasından dolayı doğumla herhangi bir ülkenin vatandaşlığı kazanamayan çocuk, doğumdan itibaren Türk vatandaşdır.” (TVK m. 8/2). TVK’nin bulunmuş çocukların *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık izafesine ilişkin hükümlerinden diğer bazı yasalara kıyasla daha dolaylı bir ifade içerdiği söylenebilir. Zira Yasa, örneğin, Danimarka Vatandaşlık Yasasındaki hükme benzer biçimde “Türkiye’de topraklarında bulunmuş çocuğun Türk vatandaşlığı kabul edileceğine” ilişkin doğrudan bir ifade benimsemekte, onun yerine Türkiye’de bulunmuş çocuğun Türkiye’de doğmuş kabul edileceğini belirtmekte ve “yabancı ana ve babasından dolayı doğumla herhangi bir ülkenin vatandaşlığı kazanamayan çocuk” ifadesine başvurarak bulunmuş çocukların doğumla Türk vatandaşlığı kazanacağına hükmetmiş olmaktadır. Ayrıca bkz. Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Madde Gerekçeleri m. 8. Tasarı metni için bkz. <<https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss90.pdf>> Erişim Tarihi 23 October 2023. Gerçekten, bulunmuş çocukların ana-babaları belirlenememiş olduğundan bu çocukların ana-babalarına bağlı olarak herhangi bir vatandaşlık kazanma şansları bulunmamaktadır. Kaldı ki, bir çocuk ya Türk vatandaşı ana ve/veya babadan ya da yabancı ana ve babadan doğacaktır; burada üçüncü bir ihtimal söz konusu değildir. Türk vatandaşı ana ve/veya babadan doğan çocuk her halükârda Türk vatandaşlığı kazanacaktır. Yabancı ana-babadan doğan çocuk ise herhangi bir devletin vatandaşlığı kazanamaması halinde Türk vatandaşlığı kazanacaktır. Burada çocuğun ana-babası bilinmediğine göre ana-babanın “yabancı” olup olmaması bir farklılık yaratmayacaktır. Dolayısıyla TVK m. 8/2’nin içerdiği “yabancı” teriminin bulunmuş çocuklara vatandaşlık izafesi bakımından “gereksiz” bir ifade olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte akla gelebilecek bir ihtimal, yasa koyucunun madde metnine bu ifadeyi dahil ederek, ana-babanın fiilen belirli olduğu ancak çocukla aralarında hukuki bir bağın kurulmadığı (örneğin, ana-babanın nerede olduğunun bilinmediği) durumlarda dahi çocuğun “bulunmuş çocuk” vasfıyla vatandaşlık kazanmasının güvence altına almak istediğidir. Kanaatimizce, çocuk lehine bir yorum getirmesi ve vatansızlığın önlenmesi hedefine daha etkili olarak hizmet etmesi nedeniyle bu ikinci yaklaşımın benimsenmesi daha uygun olacaktır.

hükümler getirilebilmektedir. Bu nedenle, çalışmanın bu bölümü “bulunmuş çocuk” kavramının unsurlarının incelenmesine ayrılmaktadır.

a. “Bulunmuş Olma” Kavramı

“Bulunmuş çocuk” terimi, sıklıkla, okul bahçesi, cami avlusu, kilise merdivenleri gibi kamuya açık yerlerde ya da bina avlularında²⁰⁸, bebek sandıklarında²⁰⁹ veya sokaklarda bebek arabaları, sepet vs. içerisinde bırakılmış, “ana-babaları bilinmeyen, terkedilmiş²¹⁰” çocukları ifade etmek üzere kullanılmaktadır²¹¹. Uluslararası hukuk tarafından bulunmuş çocuk terimine ilişkin üzerinde uzlaşa sağlanmış bir tanımın bulunmaması, vatandaşlık hukukları kapsamında da bu tanımdan hareket edilmesi sonucunu doğurmuştur.

Vatandaşlık yasalarının bir kısmında doğrudan “bulunmuş çocuk” terimine yer verilirken, diğer bazı yasalarda farklı terimlere başvurulmaktadır. Bu kapsamda sıklıkla kullanılan bir terim “ana ve babası bilinmeyen çocuk”tur. Örneğin, Azerbaycan Vatandaşlık Yasası, Azerbaycan topraklarında bulunan²¹² “anası babası bilinmeyen” çocuğun Azerbaycan vatandaşı olacağını öngörmektedir (Azerbaycan Vatandaşlık Kanunu m. 13)²¹³. Bununla birlikte, çocuğa vatansızlık izafesinin “ana-babanın bilinmemesi” koşuluna bağlanması zorluklara yol açabilecek niteliktedir; çünkü, ana

208 Uluocak (n 28) 27.

209 Bebek sandıkları farklı ülkelerde “bebek sepeti, bebek sepetçığı, bebek kutusu, bebek penceresi, bebek beşiği, bebek yuvası, bebek kapısı (*Baby hatches, baby boxes, babykörbechen, babyklappe, babyfenster, babywiege, babynest, babytür*)” gibi farklı terimlerle anılan bir uygulamayı ifade etmektedir. Çocukların güvensiz yerlere bırakılmasının ya da ölüme terkedilmesinin önüne geçilmek amacıyla geliştirilmiş, kökenleri Orta Çağ yıllarına dayanan bir uygulamadır: Joan Cochrane and Goh Lee Ming, ‘Abandoned Babies: The Malaysian Baby Hatch’ (2013) 9(4) *Infant* 142, 142. Bu uygulamada bebeğini bırakmak isteyen anne, herhangi bir kişi veya merciden izin almaksızın veya bildirimde bulunmaksızın bebeğini bebek kuvvüzüne benzeyen kapalı bir mekâna bırakabilmektedir. Bu mekanlar, genellikle, bir bebek beşiği büyüklüğünde, kutu benzeri, ancak içini gösteren malzemelerden yapılan bölmelerdir. Bölmenin içi bebek için uygun olacak şekilde düzenlenerek ısıtılmaktadır. Yetkili kuruluşların binalarının dış duvarlarına raptedilen bebek sandıklarının duvarın her iki tarafından açılabilir bir kapağı bulunmaktadır. Bebeğini bırakmak isteyen anne, bebeği, duvarın dışına bakan kapağı açarak bırakmaktadır. Annenin bebeği bırakarak kapağı kapatmasından sonra bölmenin kapağı otomatik olarak kilitlenmektedir. Annenin uzaklaşması için yeterli bir süre geçince bir uyarı sistemi devreye girerek görevlilere bebek bırakıldığına dair bildirimde bulunur. Bunun üzerine kuruluşun görevlileri bebeği alarak gerekli bakımı yapmakta ve işlemleri başlatmaktadır.: Metin İkizler, ‘Hukuki Boyutu ile Almanya’da Bebek Sandığı ve Anonim Doğum Uygulamaları ve Türkiye’de Durum’ (2007) 9(Özel Sayı) *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 683, 685. Böylece bebekler bulunmuş çocuklara ilişkin düzenlemeler çerçevesinde ilgili resmî makamlara teslim edilmiş olmaktadır. Bununla birlikte, annenin bebeği geri alma ihtimali göz önünde bulundurularak, bebek sandığını kuran kuruluş evlat edinme işlemlerini başlatmadan önce ortalama 8 hafta gibi bir süre beklemektedir: İkizler (n 209) 685. Bebek sandığı uygulamaları, Almanya, Avusturya, Belçika, Çekya, Macaristan, Hindistan, İtalya, Japonya, Güney Afrika ve Fransa gibi çeşitli ülkelerde mevcuttur. Bazı ülkelerde bu uygulamalara farklı isimler verilebilmektedir. Örneğin ABD’de güvenli liman (*safe haven*), Kanada’da melek beşiği (*angel’s cradle*) gibi isimler kullanılmaktadır. Türkiye’de henüz bu uygulama mevcut değildir. Bkz. F. Ayşen Akhanca and Zübeyde Denizci and Hafize Can-Öztürk, ‘Bebek Sandığı ve Anonim Doğum Ülke Örnekleri’ <https://www.researchgate.net/publication/321824556_Bebek_sandigi_ve_Anonim_Dogum> Erişim Tarihi 28 October 2023.

210 Vatandaşlık yasaları genelinde “bulunmuş çocuk terimine yer verilmekle birlikte, bazı yasalarda “terkedilmiş” çocuk terimine de başvurulmaktadır. Örneğin, Danimarka Vatandaşlık Yasası’na göre Danimarka’da terkedilmiş olarak bulunan çocuk Danimarka vatandaşı kabul edilir (Danimarka Vatandaşlık Yasası m.1/2).

211 Mai Kaneko-Iwase, *Nationality of Foundlings* (Springer 2021) 118.

212 Azerbaycan Vatandaşlık Yasası’nda “bulunmuş” (*found*) terimi yerine “Azerbaycan topraklarına tespit edilmiş” (*located in the territory of Azerbaijan Republic*) terimine başvurmaktadır. Bkz. Azerbaycan Vatandaşlık Yasası m. 13.

213 Aynı yönde bkz. Kenya Anayasası m. 14/4.

ya da babanın “bilinmiyor olması” açıklamaya muhtaç bir kavramdır. Her şeyden önce ana-babanın “bilinmeyen” olarak nitelendirilmesinde hangi ölçütlerden hareket edileceği ve bu sınıflandırmanın nasıl yapılacağı konusu belirsizlik içermektedir²¹⁴. Bu bağlamda önemli bir sorun, ana-babanın bilinmiyor kabul edilebilmesi için, bilinmemenin “fiili” mi yoksa “hukukî” bir durum mu olması gerektiğidir. Nitekim, kimi durumlarda ana-baba fiilen bilinmektedir, ancak çocukla aralarında hukuki bir bağ kurulmamıştır. Bu tür bir durumda genellikle ana-baba fiilen de çocuğun yanında bulunmamaktadırlar. Örneğin, çocuk, doğumdan hemen sonra bir tanıdığa bırakılmakta ya da hukuki bir bağ kurulmaksızın -hala, teyze gibi- üçüncü kişiler tarafından büyütülmektedir. Kimi zaman da anne, çocuğun doğum kaydını sahte bir kimlikle yaptırdıktan sonra kayıplara karışmakta ve kendisine ulaşılmamaktadır. Bu ve benzer durumlarda, çocuğun ana ve/veya babası hakkında parça parça bilgiye sahip olunsa da bunlara dayanarak ana-babaya erişim sağlanması ve çocukla aralarında hukuki bir bağ kurulması mümkün olmamaktadır²¹⁵.

Vatandaşlık yasalarının diğer bir kısmında ise ana-babanın bilinmemesi yanında, çocuğun “vatandaşlığının bilinmemesi” ya da “çocuğun ülkede doğmuş olması” koşulu gibi koşullar aranmaktadır. Örneğin, Japon Vatandaşlık Yasası, ana ve babanın bilinmediği ve doğumun Japonya’da gerçekleştiği durumlarda çocuğun Japon vatandaşlığını kazanacağını düzenlemektedir (m. 2/3)²¹⁶. Bu tür yasalar bakımından gündeme gelen önemli bir sıkıntı, çocuğun ana-babasının bilinmiyor olması nedeniyle doğum yerinin tam olarak tespit edilmesinin neredeyse imkânsız olmasıdır. Bu nedenle doktrinde, madde uygulamasının, aksine güçlü bir kanıt bulunmadığı sürece, çocuğun Japonya’da doğduğunun kabulü yönünde yapıldığı belirtilmektedir²¹⁷.

Gerek “bulunmuş çocuk” gerekse “ana-babası bilinmeyen çocuk” terimine dair ortaya çıkabilecek bir sorun da “anonim doğum” ya da “gizli doğum”²¹⁸ kayıtları

214 Kaneko-Iwase (n 211) 129.

215 ibid 158.

216 Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (Kuzey Kore) Vatandaşlık Yasası da Kuzey Kore topraklarında doğan ve doğum anında ana ve babası belli olmayan çocukların Kore vatandaşlığını kazanacağını öngörmektedir (Kuzey Kore Vatandaşlık Yasası m. 5/4). Aynı yönde bkz. İran Medeni Kanunu m. 976/4.

217 Hosokawa Kiyoshi, ‘Japanese Nationality in International Perspective’ in Ko Swan-Sik (eds), *Nationality and International Law in Asian Perspective* (Martinus Nijhoff Publishers 1990) 193.

218 Genellikle anonim doğum (*anonyme geburt*) ismiyle anılan uygulama, bebek sandığı uygulamasından farklı olarak doğum öncesine yönelik bir uygulamadır. Bu uygulama kapsamında dernek, vakıf ya da çeşitli kuruluşlara ait hastaneler ya da tıp merkezleri doğum sonrası bebeğe bakacak durumda olmayan hamile kadınlara doğum hizmeti sunmaktadırlar: İkizler (n 209) 688. Anonim doğumda hamile kadın ilgili kuruluşlara başvurmakta ve doğumu bu kuruluş bünyesinde gerçekleştirmektedir. Kadının kuruluşa isim-soy isim bildirme zorunluluğu yoktur; dilerse takma bir isim ya da lakapla da doğum yapabilmektedir: <<https://geburtsinfo.wien/tr/alles-zur-geburt/geburtsarten-und-moeglichkeiten-der-entbindung/anonyme-geburt/>> Erişim Tarihi 25 October 2023. Kadının ismini vermek istemediği bazı durumlarda ismi “X” olarak kaydedildiğinden bu tür doğumlar “X adıyla doğum” veya “gizli doğum” olarak da adlandırılmaktadır: Catherine Villeneuve-Gokalp, ‘Women Who Give Birth ‘Secretly’ in France 2007-2009’ (2011) 66(1) *Population* 131,132. Doğumu takiben anne çocuğu orada bırakarak hastaneden ayrılabilmekte, çocuğun bakımını yasaların öngördüğü kurumlar üstlenmektedir. Örneğin Avusturya’da doğumdan sonra çocuğun bakımını “Çocuk ve Gençlik Dairesi” üstlenir ve çocuğu evlat edindirmek için gerekli işlemleri başlatır: <<https://anonymegeburt.at/anonim-dogum/>> Erişim Tarihi 25 October 2023. Anonim doğum uygulamasının amacı doğumun sağlıklı ve güvenilir yerlerde yapılmasını sağlayarak, anne ve bebek sağlığını gözetmek, sonrasında da bebeğin yeni bir aileye kavuşmasını sağlamaktır.

kapsamında dünyaya gelen çocukların vatandaşlık durumuna ilişkindir. Devletlerin bu tür doğum kayıtlarına olanak sağladığı hallerde genetik anne fiilen biliniyor olmasına rağmen, çocukla arasında hukuki bir bağ tesis edilmemektedir. Bununla birlikte, anonim veya gizli doğum kaydını kabul eden devletler, genellikle, hukuki alt yapılarını bu koşullara göre düzenlemekte ve doğum kayıtları anonim veya gizli olarak yapılan çocuklara kendi vatandaşlıklarını kazanma hakkını tanımaktadırlar. Örneğin, Alman Vatandaşlık Kanunu anonim doğumla dünyaya gelen çocukların bulunmuş çocuklarla aynı çerçevede vatandaşlık kazanmasına olanak sağlanmaktadır (Alman Vatandaşlık Kanunu m. 4/2). Böylece doğumu bu yöntemle kaydedilen çocukların vatandaşlık durumu sorun olmaktan çıkmaktadır.

“Bulunmuş çocuk” veya “ana-babası bilinmeyen çocuk” terimlerinin içeriğinin belirlenmesine ilişkin sorunlar baş gösterdiğinde bu kavramları dar yorumlamak, çocuğun *ius soli* hükümleri kapsamında değerlendirilmesini mâni olabilecek, dolayısıyla çocuğun vatansız duruma düşmesine yol açabilecektir²¹⁹. Bu noktadan hareketle, *Kaneko-Iwase* vatandaşlık yasaları kapsamındaki bulunmuş çocuk terimi için geniş bir tanımlama benimsenmesini önermiştir. Yazar’a göre bulunmuş çocuğun, “bir ülkede bulunup da (ana/babasıyla) soy bağı hukuken kanıtlanamayan çocuk (...)” olarak tanımlanması bu durumdaki çocuklara vatandaşlık izafesi bakımından daha etkili olacaktır²²⁰. Kanaatimizce bu tür bir tanımlamanın benimsenmesi, çocuğun yüksek yararı ilkesiyle uyumlu ve vatansızlığın önlenmesi ilkesi bakımından da amaca yönelik olacaktır.

b. Çocuğun yaşı

Vatandaşlık yasalarının bulunmuş çocuklara ilişkin düzenlemelerinde farklılık gösteren bir diğer konu “yaş” ölçütüdür. Bulunmuş çocuğa ilişkin düzenlemelerde bir yaş sınırına yer verilebilmekte, bu durumda *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık izafesi sadece bulunduğu bu yaş sınırının altında kalan çocuklar için gerçekleştirilmektedir. Buna karşın vatandaşlık yasalarının büyük bir kısmında özel bir yaş sınır öngörülmemekte, vatandaşlık izafesi için bulunan kişinin “çocuk” olması yeterli kabul edilmektedir²²¹. Bu tür yasaların az bir kısmı “çocuk” kelimesinden ne anlaşılması gerektiğine dair ayrı ve açık bir hüküm barındırmaktadır. Örneğin, 2002 tarihli Rus Vatandaşlık Yasası uyarınca çocuk 18 yaş altındaki kişidir. Yasadaki bu ifadeyle, vatandaşlık izafesi çocuğun

219 Mai Kaneko-Iwase, ‘Are Parents of Foundlings Really “Unknown”? - Avoiding Statelessness Under International Nationality Law’ (<<https://www.statelessness.eu/updates/blog/are-parents-foundlings-really-unknown-avoiding-statelessness-under-international>> 10 Dec 2021) Erişim Tarihi 25 October 2023.

220 Kaneko-Iwase (n 211) 336.

221 Bkz. 1993 tarihli Macaristan Vatandaşlık Yasası m.3/3(b), <<https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/pendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=5444c33e2d5>> Erişim Tarihi 27 October 2023; 1995 tarihli Latvia Vatandaşlık Yasası Bölüm 2/3, <<https://www.refworld.org/pdfid/4fbf7e422.pdf>> Erişim Tarihi 27 October 2023; Danimarka Vatandaşlık Yasası m. 1/2.

yaşı dışındaki verilerden²²² bağımsız kılınmış olmakta ve düzenleme kapsamında kalacak kişilerin çocukluk haline ilişkin bir tartışmanın en baştan önüne geçilmiş olmaktadır. Ne var ki, yasaların önemli bir kısmında çocuğun yaşına dair bir belirleme bulunmamaktadır. Bu durumda çocuk teriminden ne anlaşılması gerektiği, yani çocuğun ehliyeti, öncelikle söz konusu devletin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar²²³, bu tür bir anlaşmanın yokluğu halinde ise devletin kendi mevzuatı uyarınca belirlenecektir. Bu tür bir durumda devlet, çocuğun ergin olup olmadığı, bir başka deyişle çocuğun ehliyetinin belirlenmesini maddi hukuk kurallarına bırakabileceği gibi kanunlar ihtilafı kurallarına da havale edebilir. Bu belirlemenin kanunlar ihtilafı kurallarına bırakıldığı hallerde, kanunlar ihtilafı kurallarınca, milli hukuk, yerleşim yeri ya da mutad mesken hukuku gibi bağlantı noktaları benimsemiş olsa da çocuk -ana ve babası belli olmayan bir çocuk olarak o ülke topraklarında bulunmuş olduğuna göre- tüm bağlantı noktaları yine çocuğun bulunduğu yer hukukunu işaret edecektir. Böyle bir durumda çocuğun ehliyetinin tespitinde yine bulunduğu yer yani vatandaşlığı söz konusu olan devletin yasaları belirleyici olacaktır.

Vatandaşlık yasalarının bir kısmında ise, çocuk terimi yerine “küçük” (*minor*)²²⁴ veya “küçük çocuk” terimi (*infant*)²²⁵ kullanılmaktadır. ÇHDS gibi uluslararası metinlerde sadece çocuk statüsüne ilişkin bir belirleme bulunmakta, “küçük” veya “küçük çocuk” gibi terimler tanımlanmamaktadır. Bununla birlikte, vatandaşlık yasalarının bazıları, “küçük” terimini tanımlamaktadır. Örneğin, Kanada Vatandaşlık Yasası’na göre “küçük”, 18 yaşını doldurmamış olan kişidir²²⁶. İngiliz Vatandaşlık Yasası ise “küçük çocuk” terimini “yeni doğmuş ibaresiyle” birlikte (“*newborn*” *infant*) kullanmaktadır²²⁷

222 Bazı devletler erginlik yaşına gelmeden önce evlenen veya çocuk sahibi olan çocukların ergin olduğunu kabul etmektedir. <<https://fra.europa.eu/en/publication/2017/mapping-minimum-age-requirements/age-majority>> Erişim Tarihi 27 October 2023. “Çocuk” tanımının yaşa bağlanmasıyla, evli, çocuk sahibi vb. durumda olsa dahi, belirlenen yaşın altında kalan kişilere vatandaşlık izafesi mümkün hale gelmiş olmaktadır.

223 Çocukların haklarına ve çocukluk haline ilişkin önemli bir belge Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’dir (*Convention on the Rights of the Child*-ÇHDS). ÇHDS, 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş ve 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>> Erişim Tarihi 27 October 2023. Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. <<https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>> Erişim Tarihi 27 October 2023. Hali hazırda 196 ülkenin taraf olması itibarıyla ÇHDS dünyada en fazla ülkenin taraf olduğu uluslararası sözleşme niteliğini taşımaktadır: Sözleşme metni için bkz. <<https://www.unicef.org/child-rights-convention/#learn>> Erişim Tarihi 27 October 2023. ÇHDS uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır (ÇHS m. 1). Sözleşmeye taraf devletlerin sayısının çokluğu, Sözleşmenin getirdiği tanımın çok sayıda devlet bakımından geçerli olması sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla çocukluk halinin 18 yaşına dek sürmesi ana kuraldır. Ne var ki Sözleşme, çocuğa uygulanacak kanuna göre daha erken yaşta reşit olma halinde, çocukluk statüsünün sona ermesinin yolunu da açık bırakmaktadır (ÇHDS m. 1). Türkiye Sözleşmeyi 09.12.1994 tarihli ve 4058 sayılı Kanunla onaylamıştır. Bkz. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin Onaylanması Hakkında Karar, Karar Sayısı: 94/6423, RG: 27.01.1995-22184.

224 2002 tarihli İspanyol Vatandaşlık Yasası m. 17/1/d, <https://www.legislationline.org/download/id/6580/file/Spain_civil_code_excerpt_on_citizenship_as_of2007_en.pdf> Erişim Tarihi 04 July 2022.

225 Bkz. 1981 tarihli İngiliz Vatandaşlık Yasası m. 2.

226 Aynı yönde bkz. Ürdün Vatandaşlık Yasası m. 2. Ürdün Vatandaşlık Yasası’nın İngilizce metni için bkz. <<https://www.refworld.org/docid/3ae6b4ea13.html>> Erişim Tarihi 13 October 2023.

227 Aynı yönde bkz. Portekiz Vatandaşlık Yasası m. 2; Yeni Zelanda Vatandaşlık Yasası m. 6/3(b)(i). 1977 tarihli Yeni Zelanda Vatandaşlık Yasası metni için bkz. <<https://www.legislation.govt.nz/act/public/1977/0061/latest/whole.html>> Erişim Tarihi 21 October 2023. Buna karşın Suudi Arabistan Yasası küçüklük tanımını yaş dışında temyiz kudretinden yoksunluğu da kapsayacak biçimde kullanılmaktadır. Bkz. Suudi Arabistan Tabiiyet Sistemi m. 3. 1374 (Miladi, 1955) tarihli Suudi Arabistan Tabiiyet Sistemi metni için bkz. <<https://www.refworld.org/pdfid/3fb9eb6d2.pdf>> Erişim Tarihi 21 October 2023.

(İngiliz Vatandaşlık Yasası m. 1/2). İngiliz lisanında, küçüklük kavramından genel anlaşılan, çocuğun ergenlik yaşına gelmemiş olmasıdır²²⁸. “Yeni doğmuş küçük çocuk” teriminin ise hayatının ilk yılını sürmekte olan bir çocuğu ifade etmek üzere kullanıldığı düşünülebilir. Ancak, her halükârda, terimin bu şekilde kullanımı yorum ihtiyacını beraberinde getirmektedir. İlgili yasalarda bu konuda bir açıklık olmaması halinde terimlerin dar kapsamda anlamlandırılması mümkündür²²⁹ ki, bu da çocuğun aleyhine bir durum yaratacaktır.

Vatandaşlık yasalarının bir kısmı ise bulunmuş çocuklara vatandaşlık kazandırılması imkanını kesin olarak belirlenmiş bir yaşla sınırlandırmaktadır. Bu durumda, bulunduğu belirlenen yaşın altında kalan²³⁰ ve herhangi bir devletin vatandaşı olmayan çocuklar, *ius soli* vasıtasıyla bulunduğu ülke devletinin vatandaşlığını kazanırken, bu yaşın üstünde kalan çocukların o ülkenin vatandaşlığını kazanması mümkün olmamaktadır. Örneğin, ABD Vatandaşlık Hukukunda bu sınır 5 yaş (INA m. 301/f) iken, Kenya Anayasasında 8 yaş (Kenya Anayasası 14/4) olarak belirlenmiştir. Avusturya Vatandaşlık Yasası ise bulunmuş çocukların *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık kazanmalarını bulduklarında en fazla “6 aylık” olma koşuluna bağlamıştır (Avusturya Vatandaşlık Yasası m. 8/1)²³¹.

Bulunmuş çocuğa vatandaşlık izafesinde için bir yaş koşulu aranmasının gerekçesi, sıklıkla belirlenen yaş sınırının üstündeki çocuğun kişisel durumunu algılayabilecek ve nerede doğduğunu ifade edebilecek olgunlukta olmasıyla açıklanmaktadır. Nitekim BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği/Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü- *UN High Commissioner for Refugees/UN Refugee Agency*)²³², çocuk vatansızlığına ilişkin rehber ilkeleri belirlediği çalışmasında bulunmuş çocuklara *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık izafesinin, “henüz ebeveynlerinin kimliğini veya doğum yerini açıklayacak kadar iletişim kuramayan genç çocukların” tümünü kapsayacak şekilde

228 <<https://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Minor>> Erişim Tarihi 21 October 2023; <<https://www.britannica.com/topic/minor>> Erişim Tarihi 21 October 2023; <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/minor>> Erişim Tarihi 21 October 2023. Ergenlik yaşı, farklı ülkelerde, hatta aynı ülkenin farklı eyaletlerinde değişik sınırlara bağlanabilmektedir. Bu hususta belirleyici olacak olan yine o devletin hukukudur.

229 Kaneko-Iwase (n 211) 244.

230 Bir kişinin yaşının tespiti sadece vatandaşlık hukuku bakımından değil, medeni hukuk, ceza hukuku gibi hukukun diğer alanları bakımından da önem taşımaktadır. Bununla birlikte, bazı durumlarda çocuğun beyan edilen yaşı ile gerçek yaşının uyumlu olmadığı öne sürülebilir. Bu durumlarda kişinin kemik yaşı, diş görünümü vb. gibi ölçütlerden hareketle yaşının tespiti yoluna gidilebilmektedir. Konu hakkında ayrıntılı inceleme için bkz. D. Sümeýra Demirkıran and Adnan Çelikel and Cem Zeren and M. Mustafa Arslan, ‘Yaş Tespitinde Kullanılan Yöntemler’ (2014) 41(1) *Dicle Tıp Dergisi* 238, 238-243. Bulunmuş bir çocuğun yaşının da kesin olarak tespiti çeşitli zorluklar içermektedir; hatta kimi durumlarda olanaksızdır. Bu nedenle bulunmuş çocuğun yaşının tespiti için de çeşitli tıbbi yöntemlere başvurulması mümkündür. Bununla birlikte, bu yöntemlerin her durumda, yaşı kesin ve tartışmasız bir şekilde belirleyemediği de belirtilmektedir: Demirkıran/Çelikel/Zeren/Arslan (n 230) 241. Bu nedenle kesin bir sonuca ulaşmanın mümkün olmadığı veya yaş konusunda bir tereddütün yaşandığı hallerde, çocuğun yüksek yararı ve vatansızlığın önlenmesi ilkesi gereği çocuk lehine yorum yapılması isabetli olacaktır.

231 1895 tarihli Avusturya Vatandaşlık Yasası’nın İngilizce metni için bkz. <<https://www.legislation.gov.au/Details/C2020C00309>> Erişim Tarihi 27 October 2023.

232 Ayrıntılı bilgi için bkz. <<https://www.unhcr.org/tr/turkiyede-unhcr>> Erişim Tarihi 27 October 2023. UNHCR kurumsal web sayfasında amacını, “mültecileri korumak ve mültecilerin sorunlarına çözüm bulmak amacıyla yürütülen uluslararası müdahaleye liderlik etme ve bu müdahalenin koordinasyonunu sağlamak” olarak açıklamıştır.

uygulanması gerekliliğini belirtmiştir²³³. Bununla birlikte, kimi yasalarda getirilen sınır çocuğun kendisini ifade etmesine dahi olanak tanımayacak kadar düşüktür²³⁴. Diğer yandan bulunmuş çocuklara vatandaşlık izafesi konusunda bir yaş sınırı getirilmesi öğretide de eleştirilmiştir²³⁵. Zira, *Kaneko–Iwase*’nin de haklı olarak ifade ettiği üzere, çocuğun nerede doğduğuna dair beyanın güvenilirliği sorgulamaya açıktır²³⁶. Çocuğun doğum yerine ilişkin beyanı, ancak başka kişilerden, yazılı belgelerden veya fotoğraflardan edindiği çıkarımlara dayanacaktır ki bu tür bir beyanın isabetliliği de şüphelidir²³⁷. En nihayetinde hiçbir çocuğun doğduğu yeri gerçek anlamda bilmesi düşünülemez. Burada düşünülebilecek en iyimser ihtimal, çocuğun başka bir ülkeden gelmiş olduğunu ifade ederek, oradaki yaşantısına ve/veya ebeveynine ilişkin bir takım inandırıcı belirtiler sunabilmesidir. Ne var ki, yasalardaki yaş koşulu genellikle ergenlik çağının dahi altında kalacak biçimde belirlenmektedir. Bulunmuş çocuğun travmaya maruz kalmış olmasının yüksek bir ihtimal olması, çocuğun ifadelerinin güvenilirliğini şüpheli hale getirmektedir. Üstelik, ayırt etme gücü bulunmayan veya hafıza kaybına uğramış çocukların, belirlenen yaş sınırının üstünde olsalar dahi, doğum yerlerine veya ana-babalarına ilişkin bilgi vermeleri söz konusu olmayacaktır²³⁸. Kısaca, bulunmuş çocuğa vatandaşlık izafesinde bir yaş sınırı aranması hususunda uluslararası hukukta bir engel bulunmasa dahi, böyle bir koşulun aranması gerek ispat, gerekse maddi hukuk bakımından pek çok soruna zemin hazırlar niteliktedir. Kaldı ki, yaşı kaç olursa olsun, erginliğe ulaşmamış kişi, “çocuk” olarak nitelendirildiğine göre, tek başına bir hayat kurma konusunda ehil olmadığını kabul etmek gerekmektedir. Bu durumda zaten ana-babasından ayrı çocuğun bir de vatansızlığın getirdiği ek sorunlarla mücadele etmesi çocuk açısından oldukça dezavantajlı bir durum yaratmaktadır. Bu nedenle *Kaneko–Iwase*’nin eleştirilerine katılmaktayız. Bulunmuş çocuğun, çocuğun yüksek yararı ve vatansızlığın engellenmesi ilkeleri doğrultusunda, bir yaş sınırlaması tâbi tutulmaksızın bulunduğu ülkede doğduğunun kabulünün isabetli olacağı kanaatindeyiz²³⁹.

c. Çocuğun Ülkede Doğduğunun “Aksinin İspat Edilmemiş Olması”

Bulunmuş çocuğa *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık izafesini kabul eden düzenlemelerin altında yatan düşünce, bulunmuş çocuğun ana-babasına bağlanamaması nedeniyle *ius sanguinis* yoluyla ve doğum yerinin açık olmaması nedeniyle *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık kazanamıyor olmasıdır. Bu durumda çocuğun bulunduğu yerde doğduğu ve herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanamadığı varsayılmaktadır; bu varsayım da çocuğun doğduğu yer vatandaşlığını kazanmasının mesnedini oluşturmaktadır.

233 UNHCR (n 11) 12.

234 Bkz. Avusturya Vatandaşlık Yasası m. 8/1. Madde kapsamında söz konusu sınır “6 ay” olarak belirlenmektedir.

235 *Kaneko–Iwase* (n 211) 255 vd.

236 ibid 258.

237 ibid.

238 ibid.

239 ibid 261.

Ancak, vatandaşlığın kazanılmasından sonra, çocuğun aslında ülke dışında doğmuş olduğunun veya bir başka devlet vatandaşlığını kazandığının tespiti mümkündür. Bu durumda çocuğun vatandaşlığının akıbetinin ne olacağı önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Vatandaşlık yasalarının konuya ilişkin yaklaşımını iki ana başlık altında toplamak mümkündür:

i. Vatandaşlık yasalarının bir kısmı ülkede bulunmuş çocukların o devletin vatandaşı olacağını kabul ederken, çocuğun başka yerde doğduğunun veya doğumla bir başka devletin vatandaşlığını kazandığının ilerleyen tarihlerde tespiti halinde ne yapılacağı konusunda sessiz kalmakta, herhangi bir düzenleme getirmemektedir. Örneğin, Bosna-Hersek Vatandaşlık Yasasına²⁴⁰ göre, Bosna-Hersek topraklarında doğan ve ana-babası bilinmeyen çocuklar Bosna-Hersek vatandaşlığını kazanacaktır (Bosna-Hersek Vatandaşlık Yasası m.7). Bu tür bir durumda, çocuğun bir başka ülkede doğmuş olduğu ya da doğumla bir başka devlet vatandaşlığını kazandığı tespit edilse bile, *ius soli* vasıtasıyla kazanılan vatandaşlığı koruyacağı ilk akla gelen sonuçtur. Bununla birlikte, sağlıklı bir değerlendirme ancak, söz konusu yasanın diğer hükümlerinin de dikkate alınmasıyla birlikte mümkün olmaktadır. Örneğin, Romanya Vatandaşlık Yasası²⁴¹, Romanya topraklarında doğan çocukların ana-babasının bilinmemesi halinde Romanya vatandaşı olacağını düzenlemektedir (Romanya Vatandaşlık Yasası m. 5/b). Ancak, Yasanın 30. maddesi, bulunmuş çocuğun 18 yaşına kadar, yabancı devlet vatandaşı ana ve/veya babasıyla soy bağı kurulursa, soy bağının kurulma anından itibaren Romanya vatandaşlığını kaybedeceğini düzenlemektedir (Romanya Vatandaşlık Yasası m. 30).

ii. Diğer bazı yasalarda ise bulunmuş çocuğa vatandaşlık izafesi, “çocuğun o ülke topraklarında doğduğunun”, “aksinin gösterilmemiş olmaması” koşuluna bağlanmaktadır. Bu yaklaşımı benimseyen yasalar, “aksinin gösterilmesi” hususunda farklı lisanlar benimsemekle birlikte, genellikle çocuğun o ülkede doğduğunun “aksi yönde bir delil bulunana kadar”²⁴², “aksi kanıtlanana kadar”²⁴³, “aksi gösterilene kadar”²⁴⁴, “aksi sabit olana”²⁴⁵ kadar gibi ifadelerle başvurmaktadır. Bu durumda *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık kazanmış çocuğun “o ülke topraklarında doğduğunun” aksinin gösterilmesi halinde vatandaşlığını kaybedeceği sonucuna varılmaktadır. Bununla birlikte “aksinin tespiti” halinde uygulanacak yaptırımın şartları konusunda da yasalar farklı yaklaşımlar sergilemektedir. Örneğin kişinin doğumla bir başka

240 1997 tarihli Bosna-Hersek Vatandaşlık Yasası'nın İngilizce metni için bkz. <<https://www.refworld.org/docid/3ae6b4d828.html>> Erişim Tarihi 28 October 2023.

241 1991 tarihli Romanya Vatandaşlık Yasası'nın İngilizce metni için bkz. <<http://www.romanianpassport.co.il/english/romanian-citizenship-law>> Erişim Tarihi 28 October 2023.

242 Bkz. Avustralya Vatandaşlık Yasası m. 8/1.

243 Bkz. Alman Vatandaşlık Yasası m.2.

244 Bkz. İngiliz Vatandaşlık Yasası m. 2; İsveç Vatandaşlık Yasası m. 2.

245 Bkz. Avustralya Vatandaşlık Yasası m. 14; Macaristan Vatandaşlık Yasası m. 3.

vatandaşlık kazanmadığı hallerde de vatandaşlığın kaybedilip edilmeyeceği ya da vatandaşlık kaybediliyorsa hangi andan itibaren kaybedilmiş kabul edileceği gibi hususlar vatandaşlık yasalarında farklılık göstermektedir. Kimi durumlarda *ius soli* hükümleri bu konulara ilişkin açık düzenlemeler içerirken, kimi durumlarda sessiz kalmaktadır. Yasalarının konuya ilişkin açık ifadeler içermemesi halinde, vatandaşlığın akıbeti yoruma açık hale gelebilmektedir. Bu konuda da yasalarda üç temel yaklaşımın benimsendiğini söylemek mümkündür:

ii(a). Yasaların bir kısmında “çocuğun o ülke topraklarında doğduğunun” aksinin gösterilmiş olması kişinin vatandaşlığının kaybı için yeterli görülmekte, ilave bir koşul aramamakta veya “aksinin gösterilmesi” belirli bir süreye bağlamamaktadır. Bir başka deyişle “çocuğun o ülke topraklarında doğduğuna” dair karinenin çürütülmesi tek başına yeterlidir. Bu durumda, adeta olumsuz koşula bağlanmış, askıda bir vatandaşlık statüsü söz konusudur. Doğumun bir başka ülkede gerçekleşmiş olduğunun ispatı halinde, kişi üstünden ne kadar süre geçmiş olursa olsun bulunmuş çocuk hükümleri altında kazanmış olduğu vatandaşlığının kaybedecektir. Örneğin TVK, m. 8/2 uyarınca Türkiye’de bulunmuş çocuk aksi sabit olmadıkça Türkiye’de doğmuş sayılacaktır. Bu ifadeden çıkan sonuç, kişinin bir başka ülkede doğmuş olduğunun tespitinin doğumla Türk vatandaşlığını kaybetmesi için yeterli kabul edileceğidir. Kişinin vatandaşlığı kazandığı tarihin üstünden geçen sürenin vatandaşlığın kaybı üzerinde bir etkisi yoktur²⁴⁶. TVK’nın bu yaklaşımı doktrinde, kişinin vatandaşlığını “süresiz” bir belirsizliğe mahkûm etmesi ve bu yönüyle hukuki güvenliği ve vatandaşlığın öngörülebilirliğini zedeleyici nitelikte olduğu nedeniyle eleştirilmektedir²⁴⁷.

ii(b). Yasaların bir kısmı ise bulunmuş çocuğun *ius soli* vasıtasıyla kazandığı vatandaşlığı kaybetmesi için, çocuğun başka yerde doğduğunun tespitini yeterli görmemekte, ayrıca çocuğun başka bir devlet vatandaşlığını da kazanmış ya da kazanıyor olması koşulunu aramaktadır. Örneğin, Cezayir Vatandaşlık Yasası’na göre, bulunmuş çocuk erginliğe gelene kadar yabancı devlet vatandaşı anne-babasıyla arasında soy bağı kurulursa ve çocuk bu ana/babanın vatandaşlığını kazanırsa, Cezayir vatandaşlığını hiç kazanmamış kabul edilecektir (Cezayir Vatandaşlık Yasası m. 6). Cezayir Vatandaşlık Yasası’nın bu hükmü, vatansızlığın önüne geçme bakımından

²⁴⁶ Erten (n 27) 43; Doğan (n 2) 58.

²⁴⁷ Bkz. Erten (n 27) 43; Nomer (n 6) 73; Güngör (n 34) 68; Aybay and Özbek (n 2) 102; Doğan (n 2) 58.

etkili bir yaklaşıma işaret etmektedir²⁴⁸. Nitekim, BMMYK da vatansızlığın önüne geçilmesi bakımından bulunmuş çocuk hükümlerinin kaleme alınmasında bu tür bir yaklaşımı desteklemektedir²⁴⁹.

ii(c). Vatandaşlık yasalarının bir kısmı ise çocuğun ülkede doğmuş olmadığını ispatını veya ana-babasına bağlanması ile vatandaşlığının kaybını belli bir süreye bağlamaktadır. Örneğin, INA, aksiyle ispatının kişi 21 yaşına gelene kadar yapılabileceğini öngörmektedir (INA m. 307/f). Kanada Vatandaşlık Yasası, ise aksiyle ispatın çocuğun bulunmasından itibaren 7 sene içinde yapılabileceğini belirtmektedir (Kanada Vatandaşlık Yasası m. 4/1).

d. Çocuğun Bulunmasının Üstünden Belirli Bir Sürenin Geçmesine Rağmen Ana-Babasıyla Arasında Bir Bağ Kurulamaması

Sayıları fazla olmamakla birlikte bazı yasalar, çocuğa vatandaşlık izafesini çocuğun bulunduğu tarihten itibaren geçecek belirli bir süre içerisinde ana-babasıyla arasında bir bağ kurulamaması koşuluna bağlamaktadır. Örneğin, Rus Vatandaşlık Yasası, bulunmuş çocukların ana-babasının çocuğun bulunmasından itibaren 6 ay içinde ortaya çıkmaması halinde çocuğun Rus Vatandaşı olacağını kabul etmektedir (Rus Vatandaşlık Yasası m. 12/2). Bu yaklaşımı benimseyen yasalar bakımından çıkan sonuç ana-babanın bu tarihten sonra ortaya çıkması halinde dahi çocuğun vatandaşlığı muhafaza edeceğidir. Ancak elbette bu durumda da yasanın diğer hükümleri saklı kalacaktır.

C. *Ius Soli*'nin Göçmen Kişilerin Çocuklarına Vatandaşlık İzafesinde Kullanılması

Sınırlar arası hareketliliğin artmaya başlamasıyla pek çok insan doğduğu yerden farklı ülkelerde yaşamaya başlamış, böylece “göç”, hem bireyler, hem de toplumlar bakımından önem taşıyan bir kavram haline gelmeye başlamıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde göç hareketlerinde görülen önemli artışla göç, toplumların

248 Romanya Vatandaşlık Yasası'nın da benzer bir hükmü vardır. Buna göre 18 yaşına kadar başka bir devlet vatandaşı olan ana ve/veya babasıyla soy bağı kurulan çocuk Romanya vatandaşlığını kaybeder. Romanya Vatandaşlık Yasası'nın bu hükmü, çocuğun ana ve/veya babası ile bağının kurulması ile onların vatandaşlığını kazanacağı düşüncesi üzerine kurulmuştur. Bu nedenle diğer bazı yasalarda yer alan “çocuğun ana-babasıyla bağının kurulması” ifadesi yerine, “çocuğun başka devlet ‘vatandaşı’ ana-babasıyla bağının kurulması” ifadesine başvurulmuştur (Romanya Vatandaşlık Yasası m. 30). Böylece çocuğun, çocuğun Romanya vatandaşlığını kaybederken, ana-babasının vatansız olması nedeniyle ana-babasından da vatandaşlık kazanamaması ve böylece vatansız kalması ihtimalinin bertaraf edilmesi hedeflenmiştir. Ne var ki burada ortaya çıkabilecek bir sıkıntı çocuğun Romanya’da doğmuş olmasına rağmen, bir başka devlet vatandaşı ana-babasına bağlı olarak vatandaşlık kazanamaması halidir. Örneğin, çocuğun ana-babasının münhasıran *ius soli* yoluyla vatandaşlık atfeden bir devlet vatandaşı olması ya da çocuğun evlilik dışı bir ilişkiden doğması nedeniyle ana-babanın vatandaşlığını çocuğa aktaramaması gibi hallerde çocuğun ana-babasına bağlı olarak herhangi bir devlet vatandaşlığını kazanması mümkün olmayacaktır. Bu durumda çocuk yine vatansızlık duruma düşecektir.

249 UNHCR (n 11) 12.

gündemini en sık meşgul eden konulardan biri haline gelmiştir²⁵⁰.

Göçün bireyler ve toplumlar üstünde etkileri çok çeşitlidir ve bu durum göçün farklı boyutlarıyla ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Özellikle göç hareketlerinin hedefi olan devletler, bu konuda yeni politikalar geliştirmek, göç hareketlerine ve göçmenlerin hak ve yükümlülüklerine ilişkin yaklaşımlarını gözden geçirmek durumunda kalmaktadır. Göçmenlerin hak ve yükümlülüklerine ilişkin tartışmaların önemli bir boyutunu, göçmenlerin yerleşmiş buldukları ülkenin toplumuyla bütünleşmesi ve bu devletin vatandaşlığını kazanma şartları oluşturmaktadır. Bu bağlamda özellikle ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlere vatandaşlık izafesi ön plana çıkan konulardan birini oluşturmaktadır. Zira vatandaşlığın izafesinde *ius sanguinis* esasını benimseyen devletlerde yerleşik göçmenlerin çocuklarının o devlet vatandaşlığını doğumla kazanmaları söz konusu olmamaktadır. Bu durumda göç ülkesinde doğmuş ve yetişme çağını, o ülkede, ailesine bağlı olarak geçirecek çocuklar, yaşadıkları ülkenin devletine nispetle yabancı konumunda olmaktadır. Bir başka deyişle, çocuklar gerçek hayat bağlarını kurdukları topluma yabancı sıfatıyla katılmakta, “gerçek vatandaşlığın” koşullarını taşıdıkları devlete nispeten de yabancı statüsünü taşımaktadırlar. Bu durum çocuğun toplumla bütünleşmesi konusunda olumsuz etki yaparken, yaşantısında da önemli engellemelere neden olabilmektedir²⁵¹. Yabancı konumundaki çocuk, sağlık hizmetlerine erişim, eğitim gibi konularda zorluluklarla karşılaşabilmekte, ilerleyen yaşlarda da istihdam olanakları konusunda vatandaş statüsünde olan kişilere kıyasla dezavantajlı duruma düşebilmektedir²⁵². Bu durum, göçmenler ve aileleri için olduğu kadar göç alan toplumlar için de önem taşımaktadır.

Bu noktalardan hareketle vatandaşlık izafesinde soy bağı esasını temel yöntem olarak benimseyen pek çok devlet, göçmen kişilerin çocuklarına *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık kazanma hakkı sağlamıştır. Son 30 yıl içinde önemli sayıda Avrupa ülkesi, vatandaşlık yasalarında değişikliğe giderek, ülkelerinde doğan ikinci veya üçüncü nesil göçmenlere doğumla vatandaşlık izafesini mümkün kılan düzenlemelere yer vermeye başlamıştır. *Ius soli* kullanımına ilişkin bu eğilim, göçmen kişilerin çocukları açısından oldukça önemli bir gelişme niteliği taşımaktadır. Nitekim, son dönemlerde yapılan çalışmalar da doğum yoluyla kazanılan vatandaşlığın hem çocukların hem ebeveynlerinin ülkeye uyumu ve çocukların eğitimine olan istekleri konusunda olumlu

250 Örneğin, OECD'nin verdiği rakamlara göre, 1975 ve 2005 yılları arasında OECD ülkelerindeki göçmen nüfus oranı, %4.5'ten %8.3'e yükselmiştir: Tesfaye A. Gebremedhin and Astghik Mavisakalyan, 'Immigration and Political Stability' <<https://www.oecd.org/dev/pgd/46923664.pdf>> Erişim Tarihi 28 October 2023. BM'nin verdiği rakamlara göre 2020 yılı itibarıyla toplam 281 milyon kişi göçmendir. Bu rakam Dünya nüfusunun %3.60'ını oluşturmaktadır. Bu durumda her 30 kişiden biri göçmendir. Bkz. <<https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2020-interactive/>> Erişim Tarihi 20 October 2023.

251 Nitekim Honohan vatandaşlığın kişinin yaşam fırsatları üzerinde belirleyici rol oynadığını belirtmektedir: Iseut Honohan, 'Bounded Citizenship and the Meaning of Citizenship Laws: Ireland's *Ius Soli* Citizenship Referendum' in Nicholas Brown and Linda Cardinal (eds), *Managing Diversity: Practices of Citizenship in Australia, Canada and Ireland* (University of Ottawa Press, 2007) 66. Ayrıca, doğum yoluyla kazanılan vatandaşlığın göçmen çocukların eğitimi üzerinde olumlu etkisine ilişkin bkz. <<https://www.leibniz-gemeinschaft.de/en/about-us/whats-new/news/forschungsnachrichten-single/newsdetails/positive-effects-of-citizenship>> Erişim Tarihi 28 October 2023.

252 Dumbra (n 11) 6.

etki yarattığını göstermektedir²⁵³.

Bununla birlikte, *ius soli*'nin “geleneksel kullanımı” ile göçmen çocuklara vatandaşlık izafesi amacını taşıyan ve “*yeni nesil ius soli*”²⁵⁴ olarak da adlandırılabilen *ius soli* düzenlemeleri arasında önemli farklılıkları bulunduğunu vurgulamak gerekir. *Ius soli*'nin geleneksel kullanımında çocuğun, bir devletin vatandaşlığını kazanabilmesi için o devletin ülkesinde veya ülkesi kapsamında kabul edilen yerlerde doğmuş olması yeterlidir. Buna karşın, yeni nesil *ius soli* kapsamında vatandaşlık izafesinde, ülkede doğmuş olmanın yanında başka şartlar da aranmaktadır²⁵⁵. Bu şartların en tipik örnekleri, çocuğun ana ve/veya babanın o ülkede belirli bir süre için ikamet ediyor olması veya ana/babanın da o ülkede doğmuş olmasıdır. Ayrıca, bu kapsamdaki düzenlemelerde farklı koşullara da yer verilebilmekte²⁵⁶ veya bu yolla kazanılan vatandaşlığın sürdürülmesi hususunda farklı koşullar benimsenebilmektedir.

Bu noktadan hareketle yeni nesil *ius soli* düzenlemelerindeki koşulların 2 ana başlık altında toplanması mümkündür²⁵⁷:

1. Anası ve/veya Babası Belirli Bir Süredir Ülkede İkamet Eden Çocuklara *Ius Soli* Vasıtasıyla Vatandaşlık İzafesi (İkinci Nesil *Ius Soli*)

Yeni nesil *ius soli* düzenlemelerinin bir kısmı, ülkelerinde belirli bir süredir ikamet eden göçmenlerin ülkede doğan çocuklarına, yani ikinci nesil göçmenlere, *ius soli* ile vatandaşlık izafesini öngörmektedir. Literatürde bazen “ikinci nesil *ius soli*” olarak da anılan²⁵⁸ bu düzenlemeler sayesinde, *ius soli* 'yi vatandaşlık izafesi için ana esas olarak benimsemeyen ülkelerde de göçmenlerin çocuklarına vatandaşlık izafesi sağlanmış olmakta, böylece yabancı ana ve/veya babasına bağlı olarak bulunduğu ülke vatandaşlığını kazanamayan çocuk, doğum vasıtasıyla vatandaşlık kazanabilmektedir. İkinci nesil *ius soli* düzenlemelerinde, çocuğa vatandaşlık izafesinde ebeveynin vatandaşlığı bir rol oynamasa da ana ve/veya babaya ilişkin bazı koşullar aranmaktadır.

253 Judith Saurer, ‘The Acquisition of Citizenship in the OECD Countries’ <<https://www.ifo.de/DocDL/dice-report-2017-2-saurer-june.pdf>> Erişim Tarihi 28 October 2023.

254 Ülkedeki yabancıların çocuklarına belirli koşullar çerçevesinde doğumla vatandaşlık izafesi aslında yeni bir uygulama değildir. Nitekim, Fransız Anayasası Fransa’da yabancı bir babadan doğmuş çocuğun Fransa’da yerleşmek koşuluyla Fransız vatandaşı olacağı düzenlenmiştir (1971 tarihli Fransız Anayasası’nın II. Başlığı m. 2 Cümle 2). Türk Vatandaşlık Hukukunda bu yönde bir düzenlemeye 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu (1312 sayılı TVK) kapsamında yer verilmiştir (Bkz. Türk Vatandaşlığı Kanunu, Kanun No: 1312, Kabul Tarihi: 23 Mayıs 1928, RG 04.06.1928/904). 1312 sayılı Kanun’un 4. Maddesine göre “1 *kâmunusani* 1929 tarihinden itibaren Türkiye’de doğan *ecnebinin Türkiye’de doğan çocuğu Türk tür.*” (1312 Sayılı m. 4/Cümle 1). Bununla birlikte *ius soli* vasıtasıyla ikinci ve/veya üçüncü nesil göçmenlere doğumla vatandaşlık izafesini sağlayan vatandaşlık düzenlemelerinin sayısında son dönemlerde artış olduğu görülmektedir: Bkz. Honohan (n 39) 4. Diğer yandan *ius soli* esasının uzun tarihçesi göz önüne alındığında *ius soli* 'nin bu amaçla kullanımının yeni bir uygulama olduğunu söylemek de mümkündür. Bu noktalardan hareketle ve kullanımda kolaylık sağlamak amacıyla çalışmamız kapsamında *ius soli* esasının bu yönde kullanımı işaret etmek üzere zaman zaman “yeni nesil *ius soli*” ifadesine başvurulacaktır.

255 Honohan (n 188) 6.

256 ibid.

257 Edilmen and Honohan (n 21) 6; Honohan (n 188) 5.

258 Honohan (n 188) 5.

Son 30 yıllık dönemde başta Batı Avrupa devletleri olmak üzere çok sayıda devlet vatandaşlık düzenlemelerinde ikinci nesil *ius soli* yaklaşımı benimsemiştir. Bununla birlikte, vatandaşlık yasalarının lisanları ve aradıkları koşullar kendi içlerinde farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların önemli bir kısmı ana ve/veya babanın devlete yerleşim süresi veya yerleşim statüsünden kaynaklıdır. Bazı devletler, *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık izafesi için ülkelerinde doğan çocukların ebeveynlerinin kanuni bir ikametgahı olmasını yeterli görürken diğerleri, belirli bir süreyi ülkede geçirmiş olma koşulunu aramaktadır. Örneğin, İngiltere Vatandaşlık Yasası, İngiltere'ye yerleşmiş ana ve/veya babanın çocuğunun doğumla İngiliz Vatandaşlığını kazanacağını öngörmektedir (İngiltere Vatandaşlık Yasası m. 1). Avustralya Vatandaşlık Yasası ise, ebeveynlerinden birinin süresiz ikamet izni bulunması halinde Avustralya'da doğmuş çocuğun doğrudan Avustralya vatandaşı olacağını öngörmektedir (Avustralya Vatandaşlık Yasası m. 2A). Buna karşın Portekiz Vatandaşlık, ana ve/veya babanın ülkede iki sene boyunca yerleşik olmasını yeterli görmektedir (Portekiz Vatandaşlık Yasası 1/e). Bununla birlikte farklı şartlar arayan yasalar da bulunmaktadır. Örneğin, Alman Vatandaşlık Yasası, ana ve/veya babadan en az birinin 8 senedir kanuni olarak Almanya'da yerleşik olmasının yanı sıra, süresiz ikamet izni sahibi olması şartını aramaktadır (Alman Vatandaşlık Kanunu Kısım 4, m. 3). Böylece, Alman Vatandaşlık Yasası, ikinci nesil *ius soli* düzenlemesi kapsamında Almanya'da ikamet koşulunun yanı sıra ilave bir koşul daha aramış olmaktadır²⁵⁹. Finlandiya Vatandaşlık Yasası ise Finlandiya'da doğan çocuğa ana ve/veya babasının mülteci statüsünde bulunması veya vatandaşlığında buldukları devlete karşı koruma sağlanmış olması halinde *ius soli* vasıtasıyla Finlandiya vatandaşlığının kazandırılmasını öngörmektedir (Finlandiya Vatandaşlık Kanunu m. 9/4).

Bu düzenlemeler kapsamında, göç alan bir devlet ülkesinde doğmuş olan çocukların o devletin vatandaşlığını kazanması mümkün olmaktadır. Bununla birlikte, göç edilen ülkede doğmamış, ancak ana/babasına bağlı olarak göç ülkesine geldiğinde halen küçük olanlar, göçmenlerin ülkede doğan çocuklarıyla pek çok anlamda aynı koşul ve ihtiyaçlara sahip olmalarına rağmen vatandaşlık kazanamamaktadır. Bu nedenle vatandaşlık yasalarının bir kısmı -literatürde zaman zaman "1.5. Nesil *ius soli*" (*1.5 generation*) olarak da adlandırılan²⁶⁰- bu çocukların da vatandaşlık kazanmasını sağlayan hükümlere yer vermektedir. Bu tür yasalar kapsamında sıklıkla, çocuğa, ülkedeki birkaç yıllık ikametine dayanarak erginliğe girmeden önce vatandaşlık kazandırılması söz konusu olmaktadır²⁶¹. Örneğin, İsviçre Vatandaşlık Yasası uyarınca, süresiz ikamet izni bulunan ve 5 senedir²⁶² İsveç'te yerleşik olan çocuk, başkaca bir koşul aranmaksızın velisinin başvurusu üzerine İsveç vatandaşlığı kazanacaktır (İsveç

259 Alman Vatandaşlık Yasası kapsamında *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık izafesi hakkında bir çalışma için bkz. Ataman-Figanmeşe (n 18) 69-105.

260 Bkz. <<https://immigrationinitiative.harvard.edu/topic/first-and-second-generation/>> Erişim Tarihi 15 October 2023.

261 Honohan (n 39) 3.

262 Çocuğun vatansız olması halinde süre koşulu 3 seneye inmektedir (İsveç Vatandaşlık Yasası Bölüm 7/2).

Vatandaşlık Yasası Bölüm 7). Bu durumda vatandaşlık aslında *ius soli* yöntemiyle değil “seçme hakkının kullanılmasıyla” kazanılmış olmaktadır. Öte yandan, bazı vatandaşlık yasalarında bu hükümler kapsamında farklı şartlar da aranabilmekte ve vatandaşlığın kazandırılması yetkili makam kararına bağlanabilmektedir. Bu durumda bu tür düzenlemelerin *ius soli* vasıtasıyla kazandırma olarak adlandırılması isabet arz etmemektedir.

2. Ana ve/veya Babanın Ülkede Doğmuş Çocuklara *Ius Soli* vasıtasıyla Vatandaşlık İzafesi (Üçüncü Nesil *Ius Soli*/Çifte *Ius Soli*)

Yeni nesil *ius soli* düzenlemelerinin diğer bir kısmı, ülkelerinde doğan çocukların *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık kazanmasını, bu çocukların ebeveynlerinden en az birisinin doğumunun da o ülkede gerçekleşmiş olması koşuluna bağlamaktadır. “Üçüncü nesil *ius soli*” olarak da anılan bu düzenlemeler ile o ülkede doğmuş ancak doğumla vatandaşlık hakkı tanınmayan ikinci nesil göçmenlerin yine o ülkede doğmuş çocukları olan üçüncü nesil göçmenlere doğumla vatandaşlık izafesi hedeflenmektedir²⁶³. Üçüncü nesil göçmenler, hem ana ve/veya babalarının, hem de kendilerinin o ülkede doğmuş olmaları nedeniyle *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık kazanmaktadırlar. Bu durumda, ikinci nesil göçmenler o ülke devletinin vatandaşı olmadıkları halde, çocuklarının, vatandaşlığı *ius soli* vasıtasıyla kazanmasına vesile olmaktadır.

Üçüncü nesil *ius soli* hükümleri vatandaşlık yasalarında farklı biçimlerde düzenlenmektedir. Örneğin, Fransız Medeni Kanunu uyarınca Fransa’da doğan çocuk, ebeveynlerinin en az birinin Fransa’da doğmuş olması koşuluyla Fransız vatandaşlığını kazanacaktır (Fransız Medeni Kanunu m. 19/3). Bununla birlikte diğer bazı yasalarda ilave koşullar da aranmaktadır²⁶⁴. Örneğin, Portekiz Vatandaşlık Yasası uyarınca Portekiz’de yabancı ebeveynlerden doğan çocuk, ebeveynlerden en az birinin de Portekiz’de doğmuş olması ve doğum sırasında Portekiz’de ikamet ediyor olması halinde Portekiz vatandaşlığını kazanacaktır (Portekiz Vatandaşlık Yasası m. 1). Belçika Vatandaşlık Yasası’na göre ise Belçika’da doğduğu halde Belçika vatandaşlığı bulunmayan ve doğumdan önceki 10 senenin en az 5 senesinde Belçika’da yaşayan ana ve/veya babadan Belçika’da doğan çocuk Belçika vatandaşlığını kazanacaktır²⁶⁵.

Vatandaşlığın bu şekilde kazanılması, literatürde hem ebeveynin hem de çocuğun ülkede doğumu koşulunun aranması nedeniyle, “çifte *ius soli*” (*double ius soli*) yöntemi olarak da adlandırılmaktadır²⁶⁶. Ne var ki, *Honohan*, bu terimi eleştirmektedir. Yazar’a göre, bu tür düzenlemelerde *ius soli* ile vatandaşlığı kazanması söz konusu üçüncü

263 Sirmen (n 22) 471.

264 ibid 472.

265 <https://diplomatie.belgium.be/en/services/services_abroad/nationality/being_granted_belgian_nationality/born_in_belgium> Erişim Tarihi 21 October 2023.

266 Bkz. Sirmen (n 22), 472; de Groot and Vonk (n 22) 323; Edilmen and Honohan (n 21) 6.

nesil, bir yandan *ius soli* esası gereği o ülkede doğmuş olma koşulunu, diğer yandan ise *ius sanguinis* esası gereği yine o ülkede doğmuş bulunan ikinci nesille soy bağının kurulmuş olması koşullarını karşılamalıdır. Bu durumda üçüncü nesil göçmenlerin doğduğu ülkenin vatandaşlığını kazanmasında *ius soli* esası kadar *ius sanguinis* esası da etkilidir. Bir başka deyişle bu yöntemde vatandaşlığın izafesinde her iki usule birden başvurulmaktadır. Şu halde bu duruma “çifte *ius soli*” demek yerine “kısmi *ius soli*” (*half ius soli*) demek daha isabetli olacaktır²⁶⁷.

Honohan ayrıca, *ius soli* kullanımının “liberallikle” özdeşleştirilmekle birlikte bu varsayımın her zaman isabetli olmadığını ifade etmektedir²⁶⁸. Yazar’a göre yeni nesil *ius soli* doğum yeri vasıtasıyla vatandaşlık izafesini, ikinci ve üçüncü nesil göçmenler lehine genişletmiş olsa da aynı zamanda vatandaşlığın kazanılmasını *ius soli*’nin temeli olan “ülkede doğma” dışında da bazı ek şartlara bağlamakta, böylece daha sınırlı ve daha az “liberal” bir *ius soli* yaratmış olmaktadır. Öte yandan, *ius soli* yoluyla vatandaşlık izafesini öngören bir yasanın “liberal” olarak nitelendirilebilmesi için, o yasanın çifte vatandaşlık hükümlerinin de değerlendirilmesi gerekmektedir²⁶⁹. *Ius soli* vasıtasıyla vatandaşlığın kazanılmasını veya bu yolla kazanılmış vatandaşlığın muhafazasını doğumla kazanılan diğer vatandaşlığın terki koşuluna bağlayan yasaların tam anlamıyla “liberal” olduğunu söylemek mümkün değildir²⁷⁰. Yazar bu konuda tipik bir örnek olarak Alman Vatandaşlık Yasası’nın *ius soli* hükümlerini örnek göstermektedir²⁷¹. Alman Vatandaşlık Yasası, Almanya’da doğarak Alman vatandaşlığını, ana-babasına bağlı olarak da başka bir devlet vatandaşlığını kazanan çocuğun 21 yaşı itibarıyla bir tercihte bulunmasını istemekte, Alman vatandaşlığını muhafaza etmek isteyen kişiden diğer vatandaşlığından vazgeçmesi beklemektedir²⁷². Bununla birlikte, 2014 yapılan bir değişiklikle Alman Vatandaşlık Yasası’nda, *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık kazanan ikinci nesil göçmenlerin diğer vatandaşlıklarıyla birlikte Alman vatandaşlığını da muhafazasına imkân tanıyan bir değişiklik kabul edilmiştir²⁷³. Buna göre, ana-babaları yabancı devlet vatandaşı olup da Almanya’da büyüyen kişiler ana-babalarından aldıkları diğer vatandaşlıklarıyla birlikte Alman

267 *Honohan* (n 188) 5.

268 *Honohan* (n 39) 3.

269 *ibid.*

270 *ibid.*

271 *ibid.*

272 Aslında Alman Vatandaşlık Yasası, diğer vatandaşlıktan ayrılmanın kişiye makul olmayan “zorluk” yaşatması durumunda kişinin diğer vatandaşlığıyla birlikte Alman vatandaşlığını da muhafaza etmesine olanak sağlamaktadır. Örneğin, vatandaşlığını taşıdığı diğer devlet kişinin vatandaşlıktan ayrılmasına müsaade etmiyorsa veya söz konusu vatandaşlıktan ayrılmak kişinin medeni ve/veya ekonomik haklarını makul olmayan biçimde olumsuz etkileyecek ise, kişinin diğer vatandaşlığından ayrılmaksızın da Alman Vatandaşlığını muhafazası mümkündür (Alman Vatandaşlık Yasası Bölüm 12/1). Alman Vatandaşlık Hukuku’nda çifte vatandaşlığa ilişkin bir çalışma için bkz. Işıl Özkan and Uğur Tütüncübaşı, ‘Türk ve Alman Hukukunda Çifte Vatandaşlığa İlişkin Gelişmeler’ (2008) 57(3) AÜHF 599, 603-617.

273 Bkz. Ataman-Figanmeşe (n 18) 94-97.

vatandaşlığını da muhafaza edebileceklerdir²⁷⁴. Bu yeni haliyle Alman Vatandaşlık Yasası'nın, ikinci nesil göçmenler için önemli ölçüde kolaylık getirdiğini söylemek mümkündür. Yine de *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık kazanan çocukların çifte vatandaşlığı korumak adına diğer bazı gruplardan daha şarta tâbi kılınmış olması, bu yöntemle vatandaşlık kazananlarla diğer bazı kişiler arasında ayırım yapıldığı anlamına gelmektedir²⁷⁵. Zira Alman Vatandaşlık Yasası, farklı vatandaşlıkları taşıyan ebeveynlerden doğan çocukların, AB üyesi devletlerin ve İsviçre vatandaşlarının, diğer vatandaşlıklarının yanında Alman vatandaşlığını korumasına olanak sağlamaktadır. Bu bakımdan *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık kazananlar bakımından bir ayırım yapıldığını ve vatandaşlığı bu yöntemle kazananların daha dezavantajlı duruma düşürüldüğünü de söylemek mümkündür. Tüm bu hususlar da *ius soli*'nin “liberal” yönünü törpüler niteliktedir²⁷⁶.

Sonuç

Sınırlar arası hareketliliğin artmasına koşut olarak, devletler kendi vatandaşlıklarının sonradan kazanılmasına ilişkin imkanları genişletmektedirler. Buna rağmen vatandaşlıklarını doğum anında kazanan kişiler, halen dünya nüfusunun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Doğum anında edinilen vatandaşlık statüsü üzerinde kişinin iradesi herhangi bir rol oynamamaktadır. Buna rağmen bu statü kişinin hayat akışı üzerinde önemli etki yaratmaktadır. Diğer yandan kişinin doğumla herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanamaması yani vatansız duruma düşmesi de olanaklıdır. Özellikle gelişme döneminde devlet tarafından sağlanacak desteklere büyük ihtiyaç duyan çocuk bakımından oldukça dezavantajlı sonuçlar doğuran vatansızlık statüsü, kişinin erişkinlik dönemi üzerinde de olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Dolayısıyla, vatandaşlık yasalarının vatandaşlığın doğumla anında kazanılmasına ilişkin hükümlerinin kişinin hayat akışı üstünde önemli rol oynadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Uluslararası hukukun yerleşik kuralına göre her devlet kendi vatandaşlarının kimler olacağını serbestçe belirlemektedir. Doğumla vatandaşlığın kazanılması konusunda günümüze dek *ius sanguinis* ve *ius soli* olmak üzere iki temel esastan faydalandığı görülmektedir. *Ius sanguinis* esasını benimseyen devletler çocuğa vatandaşlık izafesini ana ve/veya babanın kendi vatandaşı olması koşuluna bağlarken, *ius soli* esasını benimseyen devletler vatandaşlık izafesi için çocuğun kendi ülkelerinde doğmuş olması koşulunu aramaktadırlar. Bununla birlikte, uygulamaların da ortaya koyduğu üzere,

274 Alman Vatandaşlık Yasası'nda belirlenen üç koşuldan birinin gerçekleşmesi halinde kişinin Almanya'da büyüdüğünü kabul edilmektedir. Bu koşullar, çocuğun 21 yaşına kadar en az 8 yıl boyunca mutlak meskeninin Almanya'da bulunması, Almanya'da en az 6 sene okula devam etmesi ve akademik veya mesleki eğitimini Almanya'da tamamlamasıdır. Bkz. <<https://www.bmi.bund.de/EN/topics/migration/obligation-one-citizenship/obligation-one-citizenship-node.html>> Erişim Tarihi 03 October 2023.

275 Honohan (n 39) 7.

276 ibid.

vatandaşlık yasalarında bu esaslardan sadece birine bağlı kalınması çocuğun ana-babasından farklı bir vatandaşlığa sahip olması ya da vatansız kalması gibi durumlara yol açabilmektedir. Bu nedenle vatandaşlık yasaları genellikle bu esaslardan birini temel esas olarak benimsenirken diğerine tamamlayıcı esas olarak yer vermektedir.

Diğer yandan, bu esasların da değişmeyecek biçimde kabul edildiğini söylemek de mümkün değildir. Vatandaşlık yasaları, devletlerin kendilerine bağlı insan topluluğunu tespit etmek amacıyla çıkarmış olduğu yasalardır ve bu insan topluluğunun tanımlanmasına ilişkin yaklaşımlar zaman içerisinde değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin, nüfusun azalmasına bağlı olarak belirli bir dönem içe göçü teşvik eden devletler, göçmen kişilerin çocuklarının toplumla daha hızlı bütünleşmesini sağlamak amacıyla doğumla vatandaşlık izafesinde *ius soli* yöntemini temel esas olarak kabul etmekte, ancak zaman içerisinde göç hareketlerini denetim altına almak istediklerinde vatandaşlık yasalarında değişikliğe giderek *ius soli* esasından vazgeçebilmekte veya bu esasın kullanımını *ius sanguinis* esasına lehine kısıtlayabilmektedirler. Nitekim pek çok hukuki kurum gibi doğumla vatandaşlık kazanılmasına dair esaslar da devletlerin politik yaklaşımlarından etkilenmektedir. Kaldı ki, devletlerin bu iki esasa yaklaşımı sadece kendi politikalarından değil dünya üzerindeki genel gelişmelerden de etkilenmektedir. Bir dönem toprakla olan bağlantısı nedeniyle feodal rejimle özdeşleştirilen ve gerici bir yöntem olarak kabul edilen *ius soli* esas, günümüzde çocuklara ana-babalarının vatandaşlıklarından bağımsız olarak bir vatandaşlık kazanması sağlaması nedeniyle “liberal” bir yöntem olarak nitelendirilmektedir. Özellikle sınırlar arası dolaşımın ve göç hareketlerinin önemli artış kaydettiği son yüzyılda, *ius soli* ana-babası göç etmiş çocuklara doğum anından itibaren göç ülkesi devletinin vatandaşlığını sağlaması ve böylece çocuğun toplumun bir parçası olarak kabulüne daha etkili hizmet etmesi bakımından avantajlı kabul edilmektedir. Ayrıca, taşıyıcı annelik vb. gibi yardımcı doğum tekniklerinin kullanımının artmasıyla *ius soli*, çocuğa vatandaşlık izafesinde soy bağı kurulmasına ilişkin sorunları bertaraf etmesi nedeniyle de daha kapsayıcı bir yöntem olarak nitelendirilmektedir. Bununla birlikte *ius soli* esasının kullanımına ilişkin eleştiriler de mevcuttur. Eleştirilerin *ius soli* esasının “doğum turizmini” teşvik etmesi ve çocuğun aslında bütünleşeceği toplum dışında bir ülke devletinin vatandaşlığını kazanmasına yol açması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yine bu nedendendir ki, özellikle sosyal devlet yönü daha gelişkin olan devletler sorumlu oldukları nüfusu denetim altında tutabilmek amacıyla *ius sanguinis* esasını *ius soli* esasına karşısında tercihi sağlayan bulmaktadırlar.

Bununla birlikte vatandaşlık yasaları kapsamında *ius sanguinis* esasını benimsemiş çok sayıda devlet vatansızlığın önlenmesi amacıyla *ius soli* esasına yer vermektedir. Bu bağlamda ana-babasına bağlı olarak herhangi bir devlet vatandaşlığını kazanamayan çocuğun doğduğu ülke vatandaşlığını kazanması hemen her devlet hukukunda kabul gören bir husus haline gelmiştir. Ayrıca, *ius soli* esasını vatansızlık hallerinin

önlenmesine veya azaltılmasına ilişkin uluslararası anlaşmaların da yerleşmiş bir hükmü haline gelmiştir. Öyle ki, doktrinde de *ius soli* esasının kullanımının doğumla ortaya çıkan vatansızlık hallerinin önlenmesi bakımından uluslararası hukukun kabul görmüş ilkelerinden biri haline geldiği savunulmaktadır. Gerçi *ius soli* esasının yaygın kullanımı dahi doğum anında ortaya çıkan vatansızlık hallerinin tamamen ortadan kaldırılması için yeterli olmamıştır, ancak gerek temel esas gerekse tamamlayıcı esas olarak *ius soli* esasının kabulü ana-babasına bağlı olarak vatandaşlık kazanamayan çocuklar bakımından vatansızlık hallerinin sayısının azaltılmasında önemli rol oynamaktadır.

Ana-babasına bağlı olarak doğumla vatandaşlık kazanamayan çocukların doğdukları ülke devletinin vatandaşlığını kazanmasına ilişkin *ius soli* kuralı çoğunlukla ülkede “bulunmuş” çocukları kapsayacak biçimde kullanılmaktadır. *Ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık izafesinin *sine qua non* koşulu, doğumun vatandaşlığı söz konusu devletin ülkesinde gerçekleşmiş olmasıdır. Ne var ki bulunmuş çocuklar bakımından doğumun o ülkede gerçekleştiğinin kesin ispatı pek çok durumda mümkün olmamaktadır. Bu nedenle uluslararası anlaşmaların ve vatandaşlık yasalarının önemli bir kısmı bulunmuş çocuğun “ülkede doğmuş kabul edileceğine” dair bir ayrıca düzenlemelere (ülkede doğum karinesi) yer vermektedir. Bununla birlikte, bu düzenlemeler kendi içlerinde önemli farklılıklar barındırabilmektedir. Bu farklılıklar özellikle ülkede doğma karinesinin aksinin ispatına ve bulunmuş çocuğun yaşına ilişkindir. Kimi yasalar ülkede doğma karinesinin aksinin ispatını belirli bir süreye bağlarken diğerleri bu konuda sessiz kalmaktadır. Bu ikinci tür yasalar, kişinin yaşamının herhangi bir aşamasında ülkede doğma karinesinin aksinin ispatı nedeniyle devlet ile vatandaşlık bağının kopması tehlikesiyle karşı karşıya kalabilmektedir. Bu nedenle, ülkede doğum karinesinin belirli bir zaman sınırına bağlanmaması kişiyi belirsizliğe mahkûm ettiği ve hukukî güvenlik ve vatandaşlığın sürekliliği ilkelerini zedelediği gerekçeleriyle haklı olarak eleştirilmektedir.

Diğer yandan bazı devletlerin vatandaşlık yasalarında bulunmuş çocuğun *ius soli* vasıtasıyla o ülke devlet vatandaşlığını kazanmasını belirli bir yaş sınırına tâbi tutulmaktadır. Bu sınırın vatandaşlık yasalarında genellikle 5 ve 8 yaşları arasında belirlenmekle birlikte “6 ay”a kadar düşebildiği görülmektedir. Kimi yasalarda ise açık bir yaş sınırına yer verilmemekle birlikte çocuğun “yeni doğmuş” veya “küçük olması” koşulları aranmaktadır. Bu tür ifadeler yoruma açık bir durum yaratmakta ve çocuk aleyhine sonuçlar verebilmektedir. Halbuki gerek ulusal yasalarda gerekse uluslararası anlaşmalardaki genel kabul 18 yaşın altındaki kişinin çocuk kabul edileceğidir. Terkedilmenin getirdiği çeşitli travmalarla uğraşan çocuğu bir de vatandaşlıktan mahrum etmek çocuğun yüksek çıkarı ilkesine de aykırı bir tutum teşkil etmektedir. Dolayısıyla bulunmuş çocukların *ius soli* esası vasıtasıyla vatandaşlık kazanması konusunda mümkün olduğunca geniş hükümler benimsenmesi ve yasalarda belirsizlik olan hallerde çocuk lehine yorum yapılması -zaten hayatının başından itibaren pek

çok zorlukla başa çıkmak zorunda kalmış- bu çocukların vatansızlığın getirdiği dezavantajlarla uğraşmalarının önüne geçilmesi bakımından isabetli olacaktır.

Ius soli esasının diğer bir kullanımı ise göçmen kişilerin çocuklarına doğum ile vatandaşlık kazandırılmasıdır. Çalışmamız kapsamında “yeni nesil *ius soli*” olarak adlandırılan bu hükümler vatandaşlık hukuku bakımından ilerici ve kapsayıcı uygulamalardır. *Ius soli*'nin özellikle son 30 yıl içinde yaygınlaşan bu kullanımında ülkede doğan çocuklara belirli koşulların varlığı halinde doğum ile vatandaşlık izafe edilmektedir. Bu koşullar sıklıkla ana-babaya ilişkin koşullar olup ana-babanın hukukî yerleşim yerinin belirli bir süredir o ülkede bulunması ya da ana-babanın sürekli oturma iznine sahip olması gibi koşullar aranmaktadır. *Ius soli*'nin bu şekilde kullanımı genel olarak göçmen kişilerin çocuklarının toplumla bütünleşmesi bakımından etkili bir vasıta sunmaktadır. Bu imkânı tanıyan yasalar da “liberal vatandaşlık yasaları” olarak nitelendirilmektedir. Bununla birlikte doktrinde bir yasanın liberal olarak nitelendirilmesi için sadece *ius soli* vasıtasıyla kazanmaya olanak sağlamasının yeterli olmadığı, aynı zamanda çocuğun ana-babasından almış olduğu vatandaşlığı da muhafazasına imkan tanınmasının gerekli olduğu ifade edilmektedir, ki bu görüşe biz de katılmaktayız.

TVK kapsamında ise *ius sanguinis* ana esas olarak benimsenmesine rağmen, *ius soli* esasına da vatansızlığı önlemek amacıyla tamamlayıcı bir esas olarak yer verilmektedir. Bununla birlikte Göç İdaresi Başkanlığının bildirdiğine göre Türkiye’de farklı statülerde olmak üzere 5 milyonu aşkın yabancı yaşamaktadır²⁷⁷. Yabancı nüfusunun önemli kısmının Türkiye’de geçici bir süre için bulunduğu kabul edilse de²⁷⁸, bu nüfusun kayda değer bir oranının -özellikle de Türkiye’de doğmuş ve/veya büyümekte olan çocukların- “kalıcı” hale gelmesi beklenen bir sonuçtur²⁷⁹. Üstelik Türkiye’ye yönelik göç taleplerinin sayısında giderek artış görülmektedir²⁸⁰. Bu şartlarda Türkiye topraklarında doğan ikinci veya üçüncü nesil göçmenlere belirli şartlar altında *ius soli* vasıtasıyla vatandaşlık izafesinin Türkiye bakımından da gündeme gelmesi güçlü bir ihtimaldir. Bu nedenle “yeni nesil *ius soli* düzenlemelerinin” Türkiye için de önem taşıdığı ve konunun bireyler ve toplum bakımından sonuçlarının gözetildiği hassas bir değerlendirmeyi gerektirdiği düşünülmektedir.

277 Bkz. <<https://www.goc.gov.tr/hakkimizda>> Erişim Tarihi 20 October 2023.

278 Ekim 2023 itibarıyla Türkiye’de geçici koruma statüsü altında 3.2 Milyonun üzerinde Suriyeli bulunduğu bildirilmektedir: Bkz. <<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>> Erişim Tarihi 20 October 2023.

Bunun yanı sıra farklı uluslararası koruma statülerinde 320.000 üzerinde kişi de Türkiye’de ikamet etmektedir: Bkz. <<https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2022/03/UNHCR-Turkey-Factsheet-February-2022.pdf>> Erişim Tarihi 20 October 2023. Suriyeli nüfusunun 1.609.962 kişisi ise 18 yaş altındaki kişilerden oluşmaktadır: Bkz. <<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>> Erişim Tarihi 20 October 2023.

279 2019 yılında 15-30 yaş arası Suriyeli gençler arasında yapılan bir çalışmaya katılan gençlerin %51,6’sı Türkiye’den gitmeyi düşünürken, %46,4’ü Türkiye’de kalmayı düşündüklerini belirtmişlerdir: Ulaş Sunata, Muhammed and Bahri Telli and Lemi Karaca, ‘Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Gençlerin Geçim Kaynaklarına Erişimi Araştırması’ <https://www.genmulteciler.org/wp-content/uploads/2020/05/TOG_KonferansArastirmaRapor_TRFinalDijital2.pdf> Erişim Tarihi 03 February 2023.

280 Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TUİK) verilerine göre Türkiye’ye yurt dışından göç edenlerin sayısı 2019 yılında, 2018 yılına göre %17,2 oranında artarak 677.042 kişiye ulaşmıştır. Bu rakamın 98.554’ünü yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları, 578.488’ini ise yabancı nüfus oluşturmaktadır. Bkz. <<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2019-33709>> Erişim Tarihi 03 February 2023.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya/Bibliography

- African Commission on Human and Peoples' Rights, *The Right to Nationality in Africa*, African Commission on Human and Peoples' Rights (Banjul: African Commission on Human and Peoples' Rights, 2014).
- Akhanca FA and Denizci Z And Can-Öztürk H, Bebek Sandığı ve Anonim Doğum Ülke Örnekleri, <https://www.researchgate.net/publication/321824556_Bebek_sandigi_ve_Anonim_Dogum> Erişim tarihi 28 October 2023.
- Aksar Y, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I* (5th edn, Seçkin 2019).
- Altuğ Y, *Devletler Özel Hukuku* (Çağlayan Kitapevi 1995).
- Arendt H, *Origins of Totalitarianism* (Harcourt & Company, 1976).
- Ataman-Figanmeşe İ, 'Doğumla Kazanılan Vatandaşlıkta 'Doğum Yerinin' Rolü Bakımından Türk ve Alman Vatandaşlık Hukuklarına Karşılaştırmalı Bir Bakış' in Işıl Özkan and Kazım Sedat Sirmen (eds), *Uluslararası Hukukta Göç ve Vatandaşlık* (Yetkin Yayınları 2023) 69-105.
- Aust A, *Handbook of International Law* (Cambridge University Press 2012).
- Aybay R and Özbek N, *Vatandaşlık Hukuku* (4th edn, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2015).
- Batiza R, 'The French Revolution and Codification: Comment on the Enlightenment, the French Revolution, and the Napoleonic Codes' (1984) 18(3) Valparaiso University Law School 675-682.
- Betts RF, 'Methods and Institutions of European Domination' in Albert Adu Boahen (eds), *General History of Africa VII: Africa Under Colonial Domination 1880-1935* (Unesco Publishing 1985) 312-332.
- Boahen A A, 'The Colonial Challenge' <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000059238>> Erişim Tarihi 28 October 2023.
- Bös M, 'The Legal Construction of Membership: Nationality Law in Germany and the United States' (2000) <https://aei.pitt.edu/63702/1/PSGE_00_5.pdf> Erişim Tarihi 28 October 2023.
- Brubaker R, *Fransa ve Almanya'da Vatandaşlık ve Ulus Ruhu* (Dost Kitabevi 2009).
- Cassese A, *International Law* (Oxford University Press 2005).
- Crawford J, *Browlie's Principles of Public International Law* (8th edn, Oxford Publishing 2012).
- Çelik M, 'Kendi Geleceğini Belirleme İlkesi ve Bağımsızlık Hakkı' (2015) (2) Ankara Barosu Dergisi 197-212.
- Chimienti M, Bloch, A, Ossipow L, Wihtol de Wenden C, 'Second Generation From Refugee Backgrounds in Europe' (2019) 7(40) Comparative Migration Studies 1-15.
- Coady M, 'Citizenship: Inclusion and Exclusion' in Johanna Wyn and Helen Cahill (eds), *Handbook of Children and Youth Studies* (Springer 2015) 377-389.
- Cochrane J and Ming GL, 'Abandoned Babies: The Malaysian Baby Hatch' (2013) 9(4) Infant 142-144.

- Çamyamaç A, 'Yapay Adalar ve Uluslararası Deniz Hukuku' (2017) 82(1) İzmir Barosu Dergisi 79-175.
- Çelik EF, 'Jus Nexi Vatandaşlık Esası' in Işıl Özkan and Kazım Sedat Sirmen (eds), *Uluslararası Hukukta Göç ve Vatandaşlık* (Yetkin Yayınları 2023) 69-105.
- Dani K, 'Changing Measures of the Quantum of Sufficient Germanness: Access to German Citizenship of Children of German/Non-German Parentage, and Children Eligible Under Jus Soli Provisions' (2017) 48(3) Journal of Comparative Family Studies 367-379.
- de Groot GR, 'Children, Their Right to a Nationality and Child Statelessness' in Alice Edwards and Laura van Waas (eds), *Nationality and Statelessness Under International Law* (Cambridge University Press 2014) 144-169.
- de Groot GR and Vonk O, 'Acquisition of Nationality by Birth on a Particular Territory or Establishment of Parentage: Global Trends Regarding Ius Sanguinis and Ius Soli' (2018) 65 Netherlands International Law Review 319-335.
- Demirkıran DS and Çelikel A and Zeren C and Arslan MM, 'Yaş Tespitinde Kullanılan Yöntemler' (2014) 41(1) Dicle Tıp Dergisi 238-243.
- Doğan V, *Türk Vatandaşlık Hukuku* (13th edn, Savaş 2016).
- Dumbrava C, 'Kick off Contribution: Bloodlines and Belonging: Time to Abandon Ius Sanguinis?' in Costica Dumbrava ve Rainer Bauböck (eds), *Bloodlines and Belonging: Time to Abandon Ius Sanguinis?* (European University Institute 2015) 1-5.
- Düzenli K, *Yurttaşlığın Tarihsel Dönüşümü ve Türkiye'de Yurttaşlık* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020).
- Ecemiş S, 'Türk Vatandaşlığının Doğum Yeri (Ius Soli) Esasıyla Kazanılması' (2023) 25(1) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 229-266.
- Edilmen M and Honohan I, *Trends in Birthright Citizenship in EU* (European University Institute 2020).
- Erten R, 'Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı'nın Türk Vatandaşlığının Kazanılmasına İlişkin Hükümleri Hakkında Değerlendirmeler' (2008) 66(4) Ankara Barosu Dergisi 36-61.
- Gardiner RK, *International Law* (Pearson-Longman 2003).
- Gebremedhin TA and Mavisakalyan A, 'Immigration and Political Stability' <<https://www.oecd.org/dev/pgd/46923664.pdf>> Erişim Tarihi 28 October 2023.
- Gover K, 'Indigenous Citizenship in Settler States' in Ayelet Shachar, Rainer Bauböck, Irene Bloemraad, Maarten Vink (eds), *The Oxford Handbook of Citizenship* (Oxford University Press, Oxford 2017) 454-472.
- Göğür E, 'Çifte Vatandaşlık' (1995) 44(1) AÜHFD 127-181.
- Göğür E, *Türk Tabiiyet Hukuku* (4th edn, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1979).
- Graupner R, 'Nationality and State Succession General Principles of the Effect of Territorial Changes on Individuals in International Law' (1946) 32 Transactions Year 87-120.
- Gülün G, *Tabiiyet Hukuku* (2nd edn, Yetkin 2014).
- Güngör G, 'Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Bazı Hükümlerinin 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Üzerindeki Etkisi' (2014) 63(3) AÜHFD 479-508.
- Güngör G, 'Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi' (1997-1998) 17-18(1-2) MHB 229-250.
- Honohan I, 'The Theory and Politics of Ius Soli' (2010) <<https://cadmus.eui.eu/handle/1814/19574>> Erişim Tarihi 28 October 2023.

- Honohan I, 'Ius Soli Citizenship' (2011) <<https://cadmus.eui.eu/handle/1814/51624>> Erişim Tarihi 28 October 2023.
- Iseut Honohan, 'Bounded Citizenship and the Meaning of Citizenship Laws: Ireland's *Ius Soli* Citizenship Referendum' in Nicholas Brown and Linda Cardinal (eds), *Managing Diversity: Practices of Citizenship in Australia, Canada and Ireland* (University of Ottawa Press, 2007) 63-87.
- Heater D, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi* (İmge Kitabevi 2007).
- IOM, *Glossary on International Migration* (International Organization for Migration, 2019).
- İkizler M, 'Hukuki Boyutu ile Almanya'da Bebek Sandığı ve Anonim Doğum Uygulamaları ve Türkiye'de Durum' (2007) 9(Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 683-719.
- Kamali MH, 'Citizenship: An Islamic Perspective' (2009) 11(2) Journal of Islamic Law and Culture 121-153.
- Kaneko-Iwase M, *Nationality of Foundlings* (Springer 2021).
- Kaneko-Iwase M, 'Are Parents of Foundlings Really "Unknown"? - Avoiding Statelessness Under International Nationality Law' <<https://www.statelessness.eu/updates/blog/are-parents-foundlings-really-unknown-avoiding-statelessness-under-international>> Erişim Tarihi 28 October 2023.
- Kiel K, 'The Dauntless Incident: Should a United States Public Vessel Be Declared a 'Floating Piece' of United States Territory for Citizenship Purposes' (1989) 21(1) The University of Miami Inter-American Law Review 121-141.
- Kiyoshi H, 'Japanese Nationality in International Perspective' in Ko Swan-Sik (eds), *Nationality and International Law in Asian Perspective* (Martinus Nijhoff Publishers 1990) 177-253.
- Kritsiotis D, 'Public International Law and Its Territorial Imperative' (2009) 3(2) Michigan Journal of International Law 547-566.
- Kuran S, 'Savaş Gemilerinin Dokunulmazlığı ve Yargı Bağımsızlığı' (2005) 25(1-2) MHB 229-240.
- Lee CJ, 'Jus Soli and Jus Sanguinis in the Colonies: The Interwar Politics of Race, Culture, and Multiracial Legal Status in British Africa' (2011) 29(2) Law and History Review 497-522.
- Koslowski R, 'Challenges of International Cooperation in a World of Increasing Dual Nationality' in Kay Hailbronner and David Martin (eds), *Rights and Duties of Dual Nationals: Evolution and Prospects* (Kluwer Law Publishers, 2003) 157-183.
- Koyuncu-Lorasdağı B, 'Westphalia Sistemi' <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/westphalia_sistemi> Erişim tarihi: 28 October 2023.
- Nikhilesh N, 'Immunity of State Owned Non-Commercial Ships and Vessel Protection Detachments in the Foreign Criminal Jurisdiction' (2020) 6(3) Hasanuddin Law Review 184-198.
- Manby B, *Struggles for Citizenship in Africa* (Zed Books 2009).
- Mantu Sandra, *Contingent Citizenship, The Law and Practice of Citizenship Deprivation in International, European and National Perspectives* (Brill Nijhoff, Leiden, 2015).
- McKenzie S, 'When is a Ship a Ship? Use by State Armed Forces of Un-crewed Maritime Vehicles and the United Nations Convention on the Law of the Sea' (2020) Melbourne Journal of International Law 1-30.
- Meyers H, *The Nationality of Ships* (Martinus Nijhoff 1967).
- Misili S, 'Açık Denizlerin Serbestliği, Gemilerin Uyraklığı ve Bayrak Devleti Münhasır Yargı Yetkisi Arasındaki İlişkinin Teamül Hukuku, Konvansiyonlar ve Mahkeme Kararları Işığında İncelenmesi' (2014) 18(1) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 179-207.

- Nomer E, *Türk Vatandaşlık Hukuku* (27th edn, Filliz 2020).
- Novogrodsky, NB, 'The Use and Abuse of Jus Nexi' (2012) 7(2) *Les ateliers de l'éthique / The Ethics Forum* 50–62.
- OHCHR, 'Equality and Non-Discrimination in Nationality Matters to End Statelessness' <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-01/OHCHR-UNHCR-Event-Outcome.pdf> Erişim Tarihi 05 October 2023.
- Open Society Initiative, 'Children's Right to a Nationality' <<https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/RelatedMatters/OtherEntities/OSJChildrenNationalityFactsheet.pdf>> Erişim Tarihi 25 October 2023.
- Oxman BH, 'The Regime of Warships Under the United Nations Convention on the Law of the Sea' (1984) 24(4) *Virginia Journal of International Law* 809-863.
- Owen D, 'On the Right to Have Nationality Rights: Statelessness, Citizenship and Human Rights' (2018) (65) *Netherlands International Law Review* 310-314.
- Özbek-Hadimoğlu, N and Teksoy B, 'Vatansızlığın Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesi (1961) Karşısında Türk Vatandaşlığı Kanunu' (2013) (107) *TBB Dergisi* 221-244.
- Özkan I and Tütüncübaşı U, 'Türk ve Alman Hukukunda Çifte Vatandaşlığa İlişkin Gelişmeler' (2008) 57(3) *AÜHFD* 599-634.
- Özman A, *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi* (İstanbul Deniz Ticaret Odası Yayınları 1984).
- Pazarıcı H, *Uluslararası Hukuk Dersleri (II. Kitap)* (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları 1989).
- Perelló CA, 'Race and Nation. On Ius Sanguinis and the Origins of a Racist National Perspective' (2018) 24(2) *Fundamina* 1-20.
- Ramirez MB, 'Nationality in Mexico: Membership in a Changing World' in Alexander Aleinikoff and Douglas Klusmeyer (eds), *From Migrants to Citizens* (Carnegie Endowment for International Peace 2020) 312-341.
- Salam NA, 'The emergence of citizenship in Islamdom' (1997) 12(2) *Arab Law Quarterly* 125-147.
- Sarmiento RA, 'The Right of Foundlings in International Law' <<https://attyralfp.com/2015/12/03/foundlingsnationality/>> Erişim Tarihi 12 October 2023.
- Saurer J, 'The Acquisition of Citizenship in the OECD Countries' <<https://www.ifo.de/DocDL/dice-report-2017-2-saurer-june.pdf>> Erişim Tarihi 28 October 2023.
- Shachar A, 'Beyond Open and Closed Borders: The Grand Transformation of Citizenship, Jurisprudence' (2020) 11(1) *Jurisprudence* 1-27.
- Shachar A, 'Earned Citizenship: Property Lessons for Immigration Reform' (2010) (22) *Yale Journal of Law & the Humanities* 1-47.
- Shachar A, *The Birthright Lottery (Lottery)* (Harvard University Press, 2009).
- Schneider J, 'First/Second Generation Immigrants' <https://nesetweb.eu/wp-content/uploads/2019/06/NESET2_AHQ4.pdf> Erişim Tarihi 28 October 2023.
- Seviğ MR, *Devletler Hususi Hukuku, Giriş, Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku* (Fakülteler Matbaası 1983).
- Shaw MN, *Uluslararası Hukuk* (8th edn, Türkiye Bilimler Akademisi 2018).
- Sirmen KS, *Hava Araçlarının Tabiiyeti* (Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları 2005).

- Sirmen KS, 'Toprak Esası (*Ius Soli*) Prensibi, Uygulanması ve AİHM'nin Yaklaşımı' in Gülüm Bayraktaroğlu Özçelik and Elçin Aktan (eds), *Avrupa ve Uluslararası Göç Hukuku* (Yetkin 2022) 467-482.
- Sunata U and Telli B and Karaca L, 'Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Gençlerin Geçim Kaynaklarına Erişimi Araştırması' <https://www.gencculteciler.org/wp-content/uploads/2020/05/TOG_KonferansAraştırmaRapor_TRFinalDijital2.pdf> Erişim Tarihi 03 February 2023.
- Sur M, *Uluslararası Hukukun Esasları* (8th edn, Beta 2014).
- Tanrıbilir FB, 'Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Hukuku' (2002) 22(2) MHB 791-818.
- Topçuoğlu AA, 'Modern Hukuk ve İslam'da Vatandaşlık Kavramının Hukuki Temeli' (2012) 16(3) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 185-216.
- Topçuoğlu AA, 'İslam Hukukunda ve 1869 Tarihli Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesinde Çocukların Vatandaşlık Durumu' (2019) 12(62) Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 1816-1831.
- Topsoy F, '1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Kapsamında 'Barışçıl Amaçlar' Teriminin Anlamı' (2012) 61(1) AÜHFD 383-414.
- Turhan T and Tanrıbilir FB, *Vatandaşlık Hukuku* (4th edn, Yetkin Yayınları 2017).
- Uluocak N, *Türk Vatandaşlık Hukuku* (Filiz Kitabevi 1986).
- UNHCR, 'Guidelines on Statelessness No. 4: Ensuring Every Child's Right to Acquire a Nationality through Articles 1-4 of the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness' <<https://www.refworld.org/pdfid/50d460c72.pdf>> Erişim Tarihi: 28 October 2023.
- UNHCR, 'Ensuring That No Child is Born Stateless' (2014) <<https://www.refworld.org/docid/58cfab014.html>> Erişim Tarihi 20 October 2023.
- UNHCR, 'Stateless Minorities and Their Search for Citizenship' <<https://www.unhcr.org/ibelong/stateless-minorities/>> Erişim Tarihi 05 October 2023.
- UNICEF, 'Birth Registry for Every Child by 2030: Are We on the Track?' (2019) <<https://www.unicef.org/media/62981/file/Birth-registration-for-every-child-by-2030.pdf>> Erişim Tarihi 09 October 2023.
- Ünsal H, 'Çocuk Vatansızlığı' (2022) 3(5) BÜHFD 69-126.
- Vahapoğlu-Erol A, *Karşılaştırmalı İslâm Milletlerarası Özel Hukuku* (İz Yayıncılık 2013).
- Villeneuve-Gokalp C, 'Women Who Give Birth 'Secretly' in France 2007-2009' (2011) 66(1) *Population* 131-168.
- Vonk O, 'Indigenous Citizenship, Tribal Nations and Settler States' (*ifuturecitizen*, 31 Jan 2019) <<https://www.ifuturecitizen.com/post/indigenous-citizenship-tribal-nations-and-settler-states>> Erişim Tarihi 28 October 2023.
- Weil P, *How to be French* (Catherine Porter tr, 4th edn, Duke University Press 2008).
- Weis P, *Nationality and Statelessness* (2nd edn, Sijthoff & Noordhoff 1979).
- Worster WT, 'The Obligation to Grant Nationality to Stateless Children Under Customary International Law' (2019) 27(3) Michigan State International Law Review 441-538.

